

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická
Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

*Politické procesy v ČSSR v období normalizace
1969-1989*

Zpracoval: Jiří Berkovec
Konzultant: Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc.
Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem vyznačil všechny prameny, z nichž jsem svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

podpis diplomanta

V Plzni dne 18. května 2012.

Obsah

1.	Předmluva.....	5
2.	Úvod.....	6
3.	Politický proces - vymezení pojmu	7
4.	Historický nástin.....	9
4.1	Od porážky Pražského jara k normalizaci	9
4.2	"Moc bezmocných"	11
5.	Základní rysy trestního práva v předmětném období.....	14
5.1	Fáze rekodifikace.....	14
5.2	Období normalizace 1969-1989	15
6.	Nejsledovanější politické procesy v období normalizace	23
6.1	Proces s Plastic People of the Universe	23
6.1.1	Vznik hudebního undergroundu	23
6.1.2	Skutkové okolnosti případu.....	24
6.1.3	Průběh procesu	27
6.1.4	Rozsudek	32
6.1.5	Odvolání	34
6.1.6	Porevoluční dohra aneb vizitka polistopadové justice	36
6.2	Proces s představiteli Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)	37
6.2.1	Založení výboru.....	37
6.2.2	Činnost výboru a způsob jeho fungování	39
6.2.3	Role stranického aparátu při přípravě politického procesu	41
6.2.4	Průběh zatčení	43
6.2.5	Vyšetřování a vazba	44
6.2.6	Reakce veřejnosti	45
6.2.7	Průběh procesu a jeho výsledky	47
6.2.8	Reakce na proces v zahraničí	48
6.2.9	Podmínky výkonu trestu odsouzených.....	49
6.3	Odsouzení Jaroslava Šabaty v souvislosti se setkáním československých a polských disidentů na československo-polských hranicích v roce 1978.....	51
6.3.1	První kontakty	52
6.3.2	Setkání v Krkonoších 1. října 1978.....	54
6.3.3	Incident.....	55
6.3.4	Vyšetřování a průběh procesu	57
6.3.5	Ohlas v zahraničí	59
6.3.6	Závěr.....	60

6.4	Další vybrané případy perzekuce.....	61
6.4.1	Stanislav Pitaš a spol.	61
6.4.2	Pavel Křivka - stíhaný intelektuál	62
6.4.3	Bratři Wonkové	63
7.	Závěr.....	65
8.	Resume	66
9.	Seznam použité literatury a pramenů	67
10.	Přílohy	71

1. Předmluva

Téma, které jsem si zvolil za předmět své diplomové práce, mě nesmírně přitahovalo od samého počátku. Nespravedlivé procesy - známe je už z dávné historie lidstva. Velice často používala vládní moc justici k odstranění svých odpůrců a soudní procesy dávaly těmto zločinům punc legality. S trochou nadsázky by dalo říci, že v dobách totality byla justice jen jakousi slepou ženou držící v rukou váhy - a totalitní režimy zbavené kontroly odebraly slepé justici váhy a podle svého s nimi manipulovaly.

Cílem této kvalifikační práce je zmapovat charakter politických procesů v období vývoje komunistického režimu po srpnu 1968, tzv. normalizace. Ilustrovat jej na příbězích lidí, kteří byli perzekuováni za to, že svobodně projevovali své názory, které nebyly v souladu s oficiální režimní rétorikou. Tito režimem pronásledované lidé mnohdy nechtěli mít ani nic společného s politikou - neměli žádné jiné ambice než třeba jen svobodně hrát a zpívat. Soud s nimi byl však nespravedlivě politicky ovlivněn.

Ve své práci jsem se zaměřil zejména na detailní analýzu tří nejvýznamnějších politických procesů z konce 70. let: proces s hudební skupinou Plastic People of the Universe, proces s představiteli Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (tzv. "Pražský proces") a v neposlední řadě též na proces s disidentem, politickým vězněm a mluvčím Charty 77 Jaroslavem Šabatou. Podařilo se čtenáři na základě tohoto líčení získat plastický obraz o fungování normalizační justice a politicky motivovaných procesech doby, budu spokojen.

2. Úvod

Politické procesy měly v každé diktatuře svou důležitou roli, funkci a poslání. Bez perzekucí a represí, jejichž nejvyšším stupněm a vrcholem politické procesy byly, nemohla diktatura existovat. Byly neoddělitelnou složkou fungování a nezbytným faktorem udržení komunistického režimu i v Československu.

Napětí, spory a konflikty se společností provázely komunistický režim nepřetržitě. Během jeho čtyřicetiletého trvání se úloha politických procesů - jejich počet, stupeň krutosti vyšetřování i rozsudků, motivy, koncepce a "technologie jejich výroby" - pouze měnila v závislosti na vnějších vlivech a vnitropolitických událostech.

"Nezákonnost každodennosti" postihovala přímo či nepřímo téměř všechny občany. Masová nezákonnost a korupce se stávaly charakteristickými znaky komunistického režimu a běžnými jevy jeho fungování, zaběhnutými praktikami, které ožívaly stále v nových formách. Politické procesy, nejhrůznější a nejvyšší stupeň nezákonností, byly přímo klasickým příkladem degradace práva. V právním prostředí, v němž se nezákonnost stala běžným, přirozeným, ba dokonce i vychvalovaným jevem, kde i zcela zjevné porušování zákonů a jiných právních norem státní orgány tolerovaly a vědomě přehlížely, nic nebránilo výrobcům politických procesů, aby stejné praktiky v největším rozsahu a v nejhrubší formě neuplatňovali ve svých pracovních metodách.¹

¹KAPLAN, Karel. *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. 1.vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002, s. 6. ISBN 80-902885-8-8.

3. Politický proces - vymezení pojmu

Při pokusu o definici pojmu "politický proces" narážíme na celou řadu překážek. Není totiž přesně vymezen a je tudíž i různě interpretován. Jako politický proces se označují soudní řízení, kde rozhodnutí a výsledek neleží v rukou příslušné jurisdikce, ale je předurčeno či vymáháno ze strany politické moci.

Karel Kaplan² rozděluje politické procesy v zakladatelském období režimu³ do čtyř základních kategorií: první místo zaujímaly případy **soudní perzekuce politické povahy**, tzn. politické procesy v pravém smyslu slova, ve kterých před soudem stanuly osoby žalované a odsouzené za skutečnou politickou činnost, vykonstruovanou nebo vyprovokovanou, zaměřenou proti komunistickému režimu. Jejich "trestné činy" byly zvláště "těžkého kalibru".

Druhou početnou skupinu tvořily **procesy politicky motivované**. Šlo o "trestné činy" převážně hospodářského rázu, o činy nebo přestupky skutečně či uměle nastražené, využitě k prosazení politického záměru tlakem na oběti, k "odhalování viníků" (z řad odpůrců režimu nebo třídních nepřátel) a příčin hospodářských obtíží a neúspěchů hospodářské politiky v republice.

Do třetí skupiny patřily soudy a rozsudky za **politické činy verbálního charakteru**, tzv. pobuřovačky. Probíhaly na nižších stupních prokuratury a soudů, žaloba se obvykle týkala "protistátních výroků", urážky představitelů státu a spojenců, rozšiřování nepravdivých poplašných zpráv, pobuřování apod.

Do čtvrté skupiny lze zařadit **rozsudky nevnášené soudy, ale tajnými komisemi**, které posílaly své oběti do různých koncentračních pracovních táborů. Soudní rozsudky i rozhodnutí komisí měly stejné motivy - politické; perzekuci osob režimu nepohodlných.

Protože se výše uvedené rozdělení týká především období, které není bezprostředně předmětem této práce, nebudu se jím detailněji zabývat.

² Kaplan, cit. výše, viz pozn. č. 1

³ Roky 1948–1953 jsou označovány jako zakladatelské období komunistického režimu nebo jako období velkých politických procesů.

Všechny politické procesy sloužily k potvrzení správnosti oficiální politiky komunistické moci. Takové poslání plnily i procesy regionálního významu⁴. Ke společným rysům všech politických procesů, jako byla snaha prosazovat politiku režimu, odhalovat "nepřátele vlasti" a zajistit výchovu mas, se řadil další: umlčet skutečné i domnělé nepřátele režimu, zlikvidovat jejich odpor a zastrašit další⁵.

Obecně je možné shrnout, že politické procesy jsou všechna soudní řízení, do kterých zasahují jiné než příslušné justiční orgány, přičemž není rozhodující, zda takové instituce rozhodují o procesu od jeho přípravy až do vynesení rozsudku nebo vstupují až v některé z fází činnosti prokuratury a soudu.

⁴ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: Státní bezpečnost 1948-1956*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1999, s. 168. ISBN 80-7239-024-4.

⁵ KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Praha: Barrister & Principal, 2001, s. 46. ISBN 978-80-7364-049-1.

4. Historický nástin

4.1 Od porážky Pražského jara k normalizaci

Koncem 60. let dochází v Československu k další liberalizaci, lidé více cestují i za západní hranice, sdružují se, svobodněji tvoří umělecká díla, začíná tzv. obrodný proces v rámci komunistické strany, kde jsou kritizovány určité chyby v její politice.

Některé z obětí trestní represe z 50. let byly již na počátku 60. let amnestovány nebo rehabilitovány (např. bývalí komunisté z popudu tzv. Kolderovy komise ÚV KSČ pro přešetření a dokončení stranických rehabilitací, dále také práce tzv. Pillerovy komise), v červnu 1968 byl přijat zák. č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci. Podle tohoto zákona měl neoprávněně potrestaný nárok na zrušení rozsudku či jiného rozhodnutí, zveřejnění své nevin, zahlázení potrestání a náhradu škody, bylo také možno vyvodit odpovědnost vůči osobám, které se na původním potrestání podílely⁶.

Od přelomu let 1968 a 1969 se ve společnosti začala projevovat rezignace. Normalizace, tedy etapa vývoje komunistického režimu po srpnu 1968, probíhala v několika fázích a její rysy se tedy dotvářely postupně. Československo v této době díky "dočasné" přítomnosti sovětských vojáků přestalo být fakticky suverénním státem. Příslušná mezinárodní smlouva o pobytu sovětských vojsk na území ČSSR⁷ byla uzavřena zjevně pod nátlakem a hrozbou užití síly, navíc po internaci československých ústavních činitelů. Krátce po invazi zemí Varšavského paktu do Československa, k níž došlo 21. srpna 1968 a která ukončila liberální reformy Pražského jara, byl v září 1968 schválen zákon č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných sdělovacích prostředků, který zrušil ust. § 17 zák. č. 84/1968 Sb. o nepřipustnosti cenzury. Tímto zákonem byly také zřízeny dva nové samostatné cenzurní úřady:

⁶ BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu - kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 135. ISBN 978-80-210-4844-7.

⁷ Smlouva mezi ČSSR a SSSR o dočasném pobytu vojsk ze dne 16.10.1968, podepsaná Alexejem Kosyginem a Oldřichem Černíkem. Smlouva byla poté ratifikována Národním shromážděním - pro bylo 228 poslanců, 10 poslanců se zdrželo hlasování a 4 zvedli ruku proti (František Kriegel, František Vodsloň, Gertruda Sekaninová-Čákrťová a Božena Fuková).

Úřad pro tisk a informace a Slovenský úřad pro tisk a informace. Úkolem těchto cenzurních orgánů bylo kontrolovat sdělovací prostředky a zajistit, aby nebyly zveřejňovány žádné informace, které byly v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu.

Během protestů v Praze, Brně a Liberci, kdy Lidové milice zastřelily pět lidí⁸, vydalo předsednictvo Federálního shromáždění v srpnu 1969 zákonné opatření č. 99/1969 Sb., o některých opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku, které usnadňovalo perzekuce. Toto zákonné opatření zavedlo nové skutkové podstaty trestných činů a přestupků (např. stanovilo, že propustit z práce či vyloučit ze studia lze každého, kdo svou činností narušuje socialistický společenský řád; pracovní poměr učitele bylo možno okamžitě zrušit, jestliže vychovává svěřenou mládež proti zásadám socialistické společnosti a její výstavby apod.)⁹

V říjnu 1969 bylo vydáno vládní nařízení č. 114/1969 Sb., jímž se stanoví, ve kterých případech může být odepřeno vydání cestovního pasu a vyhláška ministerstva vnitra a zahraničních věcí č. 115/1969 Sb., kterou se upravuje platnost výjezdních doložek. Tím se výrazně zhoršila situace těch, kteří uvažovali o emigraci a dosud ji neuskutečnili, nebo těch, kteří dlouhodobě pobývali v zahraničí a podle uvedených předpisů byli nuceni se vrátit pod pohrůžkou vážných sankcí. Rovněž byla prohloubena možnost konfiskace majetku i na zánik práva osobního užívání bytu podle zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 15/70 Sb., o zániku práva osobního užívání bytu a vyklizení bytu občanů, kteří se protiprávně zdržují mimo území.

Důsledkem nové právní úpravy omezení svobody pobytu a pohybu i dalšího společenského vývoje byla další vlna masové emigrace. Dle odhadů J. Gronského ve dvou hlavních vlnách po únoru 1948 a po invazi v roce 1968 emigrovalo z Československa na 500 000 lidí. Emigrace zasáhla zejména inteligenci, jejíž podíl na emigraci byl oproti ostatním skupinám asi 2,5krát větší¹⁰.

⁸ UHL, Petr. *Práva a nespravedlnost očima Petra Uhla*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1998, str. 7. ISBN 978-80-17-9208-6.

⁹ BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu - kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, str. 138. ISBN 978-80-210-4844-7.

¹⁰ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. 2. díl, 1945-1960*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, str. 237. ISBN 978-80-246-1210-2.

Realizace zákona č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci, pak byla výrazně omezena novelizací provedenou zákonem č. 70/1970 Sb. i faktickým zastavením aktivit v dalším pokračování rehabilitací.

Normalizační režim se také vrátil k pouhému formálnímu potvrzování svého mocenského monopolu v manipulovaných volbách, při opuštění dílčích demokratických prvků druhé poloviny 60. let. K volbám přistoupil navíc teprve tehdy, když si byl jist jejich hladkým průběhem. Ústavním zákonem č. 117/1969 Sb. a ústavním zákonem č. 43/1971 Sb. došlo k prodlužování volebního období tak, že první volby po sovětské okupaci se odehrály až ve dnech 26. a 27.11. 1971, kdy bylo jisté, že se politická situace v zemi normalizovala a komunistická moc konsolidovala.

4.2 "Moc bezmocných"

Francouzský historik Marc Ferro popisuje své zážitky z normalizačního Československa 70. let takto: "*V Polsku, Bulharsku i Sovětském svazu jsem na ulicích často zahlédl veselé tváře, uslyšel smích, normální klábosení. Tady to byla zcela bezvýznamná masa zachmuřených, spěchajících osob, které oproti Polákům, Bulharům či Rusům neroztávaly ani v soukromí [...]*"¹¹

Podle Slavoje Žižka Havlova Moc bezmocných z roku 1978¹² nejlépe popisuje, jak v běžném životě fungoval "reálně existující socialismus": "...v průběhu české normalizace, která následovala po sovětské invazi v roce 1968, se režim postaral o to, aby většina lidí tím nebo oním způsobem mravně zdiskreditovala, aby překročila své vlastní mravní zásady. Pokud byl člověk vydíráním dohnán k tomu, že podepsal petici proti nějakému disidentovi (například proti samotnému Havlovi), věděl, že lže a že napomáhá tažení proti čestnému člověku, a právě tato etická zrada z něj dělala ideální subjekt pozdního socialismu. Máme tu tedy režim, který aktivně nedbal mravního úpadku lidí, ba opíral se o něj."¹³

¹¹ Z rozhovoru s Jaroslavem Formánkem v časopise Respekt č. 48/2007, str. 45.

¹² HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1990, str. 64. ISBN 80-7106-005-4.

¹³ ŽIŽEK, Slavoj. *Mluvil tu někdo o totalitarismu?* 1. vyd. Praha: Tranzit, 2007, str. 90-92. ISBN 978-80-903452-8-7

Krátce po vyvrcholení procesu normalizace odeslala v lednu 1977 skupina československých občanů tehdejšímu generálnímu tajemníkovi komunistické strany a prezidentu Gustavu Husákovi Prohlášení Charty 77. Na vznik Charty 77 měl rozhodující vliv zahraničněpolitický vývoj, a to zejména helsinský proces zahájený Konferencí o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v roce 1975, přijetí a publikace Mezinárodního paktu o lidských a občanských právech ve Sbírce zákonů (pod č. 120/1976 Sb.) i politický trestní proces vedený proti členům Plastic People of the Universe. Pojem Charty 77 označoval politický dokument z ledna 1977 i hnutí, upozorňující i řadou následně vydaných sdělení režim, že porušuje vlastní mezinárodní i vnitrostátní právní závazky¹⁴.

Pro československou právní kulturu je velmi důležité, že většina argumentů uvedených v Chartě 77 jsou argumenty právními, kdy její signatáři požadují po státní moci, aby dodržovala své vlastní mezinárodní závazky plynoucí z Mezinárodního paktu o lidských a občanských právech s tím, že provádí rekapitulaci jednotlivých práv a odkazuje na jejich nedodržování. *"Svobody a práv, jež tyto pakty zaručují, jsou důležitými civilizačními hodnotami, k nimž v dějinách směřovalo úsilí mnoha pokrokových lidí, a jejichž uzákonění může významně pomoci humánnímu rozvoji naší společnosti. Vítáme proto, že ČSSR k těmto paktům přistoupila. Jejich zveřejnění nám ale s novou naléhavostí připomíná, kolik základních občanských práv platí v naší zemi zatím - bohužel - jen na papíře."*

Hnutí Charty 77 se částečně překrývalo s dalšími platformami odpůrců komunistického režimu, jako bylo např. Hnutí za občanskou svobodu, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, samizdatová edice Petlice Ludvíka Vaculíka, Revolver Revue a řada dalších. Ve svých počátcích opoziční aktivity nevyvolávaly potřebu speciální právní úpravy - pro perzekuce nevýznamné skupiny disidentů tehdejšími mocenskými orgány stačily dosavadní právní nástroje. K reakci režimu došlo teprve tehdy, když v návaznosti na politický vývoj v celé východní Evropě začaly projevy odporu k režimu nabývat masovějšího charakteru. Těsně po tzv. Palachově týdnu byl dne 14. února 1989 přijat tzv. "pendrekový zákon", zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 10/1989 Sb., k ochraně veřejného pořádku, byla doplněna nová skutková podstata přečinu (vyhotovení a rozšiřování tiskoviny, která svým obsahem narušuje zájem socialistického státu na zachování veřejného pořádku) a byly zvýšeny sazby

¹⁴ Bobek, cit. výše, viz pozn. č. 6, str. 140.

pokut. Je příznačné, že toto zákonné opatření bylo schváleno, vyhlášeno a nabylo účinnosti ve stejný den, aby bylo možné jej ihned použít.

5. Základní rysy trestního práva v předmětném období

5.1 Fáze rekodifikace

Po přijetí ústavy z roku 1960 se projevil snahy vedoucích představitelů KSČ urychleně pozměnit obsah nejdůležitějších částí československého práva, aby lépe reflektovaly ideologická východiska daná ústavou. Byla zvolena cesta rekodifikovat celá právní odvětví, a tedy přijmout jejich nové základní kodexy¹⁵.

Nový trestní zákon byl připraven poměrně rychle, již v polovině roku 1961. Národním shromážděním byl přijat 29.11. 1961 a byl publikován pod číslem 140/1961 Sb. Účinnosti nabyl 1. ledna 1962. Trestní zákon se rozděloval na část obecnou a zvláštní.

Co se týče obecné části, pak se nová charakteristika trestního práva projevila již v § definujícím účel zákona. Tím bylo *"chránit společenské zájmy a státní zřízení Československé socialistické republiky, socialistické vlastnictví, práva a oprávněné zájmy občanů a vychovávat k řádnému plnění občanských povinností a k zachování pravidel socialistického soužití."* Zvláštní část byla nově rozčleněna na 12 hlav. Posloupnost jednotlivých hlav znovu vyjadřovala přednost trestněprávní ochrany státu a společnosti před ochranou práv jednotlivce. První hlava pojednávající o trestných činech proti republice se dělila na 3 oddíly. První oddíl chránil "základy republiky", její bezpečnost a obranyschopnost. V kontextu této práce bych zmínil např. § 98, který obsahoval v praxi komunistického režimu hojně využívanou skutkovou podstatu podvracení republiky. Toho se dopouštěl *"ten, kdo z nepřátelství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky prováděl podvratnou činnost proti její společenskému a státnímu zřízení, proti její územní celistvosti, obranyschopnosti nebo samostatnosti anebo proti jejím mezinárodním zájmům."* Nepřátelství k zřízení bylo vykládáno jako "vyhraněně negativní vztah" a vyžadovala se aktivní činnost k oslabení zájmů republiky v politické, ideologické či hospodářské oblasti. Patřilo sem např. i rozšiřování a vyhotovování letáků, a v 70. letech dokonce i vyhotovování tzv. otevřených dopisů prezidentu republiky Chartou 77. Na tento trestný čin navazoval zejména § 100, o pobuřování, k jehož spáchání se

¹⁵ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha. Auditorium, 2011, str. 252. ISBN 978-80-87284-17-9.

vyžadovalo působení nejméně na dvě osoby písmem, písmem i kresleným vtípem, který směřoval např. proti socialistickému společenskému zřízení či proti spojeneckým a přátelským vztahů republiky k jiným státům.

V první polovině 60. let se trestní zákon změnil ve dvou případech. První změnu a doplnění přinesl zákon č. 120/1962 Sb., o boji proti alkoholismu. Druhou pak zákon č. 53/1963 Sb., který změnil ustanovení § 203 o příživnictví. Nově skutková podstata příživnictví byla definována následovně: "*Kdo se soustavně vyhýbá poctivé práci a dává se někým vydržovat nebo si prostředky k obživě opatřuje jiným nekalým způsobem, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.*" Právě příživnictví se stalo často páchaným trestným činem, i když v první polovině 60. let a znovu od počátku 70. let bylo využíváno i jako součást perzekuce nonkonformních mladých lidí či ze zaměstnání vyhozených politických oponentů režimu.

5.2 Období normalizace 1969-1989

Velmi záhy se ukázalo, že trestněprávní úprava 60. let se při změně režimu může poměrně lehce, jen s dílčími novelizacemi, znovu použít k politicky motivovaným procesům a dalším formám perzekuce. V československém případě je toto spojeno zejména s nástupem režimu tzv. normalizace¹⁶.

Trestní právo bylo použito jako nástroj represe již v roce 1969. V této souvislosti bylo nejvýznamnějším trestněprávním předpisem zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění (nesoucí podpisy i zbylých představitelů Pražského jara) č. 99/1969 Sb. Umožňovalo využít některá "přechodná" represivní opatření proti demonstrantům protestujícím proti režimu při prvním výročí okupace, a to s odvoláním na "upevnění a ochranu veřejného pořádku". Jeho platnost byla omezena do 31. prosince 1969. Na základě výše zmíněného zákonného opatření bylo v roce 1969 odsouzeno 1526 osob, ke kterým přibylo 609 osob odsouzených pro trestné činy podle první hlavy trestního zákona. Ostatní politicky motivované případy odsouzených se na počátku normalizace týkaly především pobuřování a hanobení podle § 102 - 104. Zvláštní senát Nejvyššího soudu k tomu v prosinci 1969 přijal následující stanovisko publikované pod č. 12/1970 Sbírky rozhodnutí soudů ČSSR: "*I kritika určitých*

¹⁶ Kuklík, cit. výše, viz pozn. č. 15.

jevů ve společnosti, je-li jednostranná a přehnaná a užívá-li se v ní úmyslně tendenčního srovnání, může být pobuřováním vyvolávajícím, když ne nepřátelskou, tak tedy nepřiznivou náladu vůči státnímu zřízení nebo společenskému řádku republiky." Uvedený právní názor byl poté převzat i do komentářů užívaných v praxi.

Viditelným rysem trestněprávní problematiky počátku normalizace se stala snaha o zvládnutí rozsáhlé emigrace, což vedlo k nárůstu trestným činů opuštění republiky podle § 109 trestního zákona. S tím souvisel i návrat k omezením ve vydávání cestovních dokladů, zrušení dosavadních cestovních výlozek (vl. nařízení č. 114/1969 Sb.) a přísnému povolování vycestování. Režimu příliš nevyšla ani nabídka poměrně rozsáhlé amnestie těm, kteří by se rozhodli k návratu do Československa do 15. září 1969. Když nepomohla tato forma, rozhodl se normalizační režim k represí. Byl dokonce vyhotoven zvláštní seznam osob, které nelegálně odešly z území ČSSR, u nichž bylo třeba zahájit trestní stíhání, a to zejména s ohledem na jejich význam, ale také majetek, který propadal ve prospěch státu. V letech 1970-1972 se tak projevil výrazný nárůst odsouzených (v nepřítomnosti) za trestný čin opuštění republiky, když se v roce 1971 tato právní kvalifikace týkala 4457 osob a později dokonce 4749 osob.

Urychleně byla také připravena novelizace trestního zákona a trestního řádu a spolu s ní i zavedení nové kategorie přečinů do československého trestního práva. Stalo se tak přijetím zákonů č. 148, 149 a 150/1969 Sb., s účinností od 1. ledna 1970.

Nová právní úprava byla použita i pro přípravu politických procesů 70. let. Prvním z nich měl být v polovině roku 1970 proces se signatáři petice z 21. srpna 1969, které se někdy říká *Druhých 2000 slov*¹⁷. Když se o proces začaly zajímat Amnesty International a International Commission of Jurists¹⁸, komunistický režim z obavy před mezinárodními komplikacemi od procesu ustoupil, ačkoli byl již vypracován obžalovací spis. Naopak plánovaný proces s představiteli studentského hnutí Pražského jara byl nakonec realizován. Jednalo se o trestní řízení se skupinou studentů, kteří byli členy tzv. Hnutí revoluční mládeže, vedeného Petrem Uhlem a tvořeného především vysokoškolskými studenty

¹⁷Podepsali ji např. Václav Havel, Rudolf Battěk, Ludvík Vaculík, šachový velmistr Luděk Pachman či pozdější legendární rozhlasový zpravodaj Karel Kyncl.

¹⁸ Organizace sestávající z 60 předních odborníků z oblasti práva (emeritní soudci, význační advokáti a akademici), jejímž posláním je zajišťovat respekt k dodržování lidských práv a základních svobod v mezinárodním měřítku. Sídli ve švýcarské Ženevě.

Univerzity Karlovy. Hnutí revoluční mládeže se aktivně podílelo na studentských protestech v srpnu 1969 a vydalo i letáky, kde vyzývalo k aktivnímu odporu proti normalizačnímu režimu. StB se podařilo do skupiny proniknout a koncem roku pozatýkat její nejvýznamnější představitele. Do vazby jich bylo vzato 19 včetně západoněmecké občanky Sibylle Plogstedtové¹⁹. Příprava procesu označovaného jako "Ing. Petr Uhl a spol.", nebo také proces s mladými trockisty, trvala do počátku března 1971. Příslušníci Hnutí revoluční mládeže byli nejprve obviněni z pobuřování, což bylo záhy překvalifikováno na trestný čin podvracení republiky podle § 98 odst. 1 trestního zákona spáchaného ve spolupachatelství. Většina z nich byla skutečně shledána vinnými a 19. března 1971 odsouzena. K nejvyššímu trestu - čtyřem rokům nepodmíněně - byl odsouzen Petr Uhl. Ostatní, mezi nimi i Petruška Šustrová, Jan Frolík, Peter Lukačevič či Radan Baše, vyslechli tresty v rozmezí od jednoho do dvou let a jen dva dostali podmíněný trest odnětí svobody.

Dalším z příkladů politicky motivovaných procesů počátku 70. let reflektující vývoj v roce 1968 bylo trestní řízení s představiteli brněnské Československé strany socialistické z roku 1968, označované jako proces s "Milanem Šilhanem a spol." Důvodem tohoto stíhání a soudního řízení byl fakt, že někteří členové Čs. strany socialistické (patřili mezi ně např. Petr Wurm, Alois Vyroubal, Jaroslav Mezník, Zdeněk Pokorný, Jan Schopf) hodlali využít roku 1968 k obnovení skutečně pluralitního politického systému a po nástupu normalizace se snažili o pokračování politické činnosti v ilegalitě. Jejich programovým dokumentem se stal tzv. *Malý akční program čs. hnutí za demokratický socialismus*, vypracovaný na podzim 1970 Jaroslavem Šabatou a diskutovaný právě M. Šilhanem. Poté, co byla aktivita této skupiny monitorována StB, byli její členové v lednu 1972 zatčeni a ve zvláštním procesu odsouzeni. Následovala další zatčení celkem 47 vytipovaných opozičních činitelů, kteří byli v létě roku 1972 v sérii procesů odsouzeni celkem na 118 let odnětí svobody.

Kromě zmíněných případů nové vlny politicky motivovaných procesů přistoupil normalizační režim v roce 1973 i k dalším změnám v trestněprávních předpisech. Ty přinesly další "utužení" trestního práva a odstranily i některé z liberálních prvků předchozího vývoje 2. poloviny 60. let. Opět se jednalo o novelizaci trestního zákona, která byla uskutečněna zákonem č. 45/1973 Sb.

¹⁹ Za aktivní opozici proti vpádu vojsk Varšavského paktu strávila ve vazbě jeden a půl roku. Nakonec byla odsouzena spolu s Jaroslavem Baštou k nepodmíněnému trestu odnětí svobody ve výši 30 měsíců a po jeho odpykání v květnu 1971 vyhoštěna.

Tento zákon zavedl např. trest doživotí a také tzv. ochranný dohled. Novela do znění příslušných paragrafů promítla také nový zákon o ochraně státního tajemství. Nárůst případů únosů letadel vedl na počátku 70. let i k mezinárodním smlouvám (v roce 1970 v Haagu a v roce 1971 v Montrealu), které měly na tyto teroristické akty reagovat. Československé závazky vyjádřily nové paragrafy 180a, 180b a 180c trestního zákona.

Již zmíněný ochranný dohled poté konkretizoval zákon č. 44/1973 Sb. Ochranný dohled byl pokládán za ochranné opatření a byl ukládán soudem určitým kategoriím odsouzených po jejich propuštění. Cílem bylo především chránit společnost před opakováním trestné činnosti "zvláště narušených osob". Spočíval v uložení určitých povinností a omezení, jako např. v osobním hlášení ve stanovených lhůtách na stanicích Veřejné bezpečnosti (VB), oznamování vzdálení se z místa pobytu apod. Ochranný dohled byl zejm. v druhé polovině 80. let kritizován odborníky pro přílišnou byrokratičnost, nadměrné zasahování do občanských práv a neúčinnost. Docházelo také k jeho častému zneužívání i vůči režimu nepohodlným osobám²⁰.

Polovina 70. let přinesla další vlnu politicky motivované represe, a to i vůči tzv. uměleckému, a zvláště hudebnímu undergroundu, který získával na svou stranu velkou část mladé generace. U ní se tak jednalo o formu protestu proti vládnoucímu režimu či proti fungování společnosti. V této souvislosti je nezbytné připomenout **proces se skupinou Plastic People of the Universe**, resp. proces proti "Ivanu Jirousovi a spol." Členové skupiny byli po koncertě v Bojanovicích u Prahy v polovině roku 1976 obviněni z výtržnictví podle § 202 trestního zákona (jako členové organizované skupiny) a v procesu probíhajícím před Okresním soudem Praha - západ se jim za vinu kladlo i užívání vulgárních výrazů v písňových textech, což se mělo přičít "socialistické morálce a estetickému cítění". Tím se měli dopustit "hrubé neslušnosti" a ohrozit důležité "společenské zájmy". Protože se však budu věnovat rozboru tohoto procesu detailně v následující kapitole, nebudu se jím v tento okamžik podrobněji zabývat.

Po vzniku Charty 77 spustila komunistická moc rozsáhlou kampaň, jejíž součástí se staly i různé formy perzekuce včetně trestní represe. Již lednový úvodník Rudého práva ze dne 12. ledna 1977 nazvaný *Ztroskotanci a samozvanci* označil Chartu 77 za dílo "mezinárodní reakce", které vzniklo na objednávku

²⁰ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha. Auditorium, 2011, str. 269. ISBN 978-80-87284-17-9

"antikomunistických a sionistických centrál". Signatáři Charty byli poté podrobeni výslechům, domovním prohlídkám a perzekuci v zaměstnání. Použito bylo i odebírání telefonních stanic či přezkoumávání výše důchodů. Někteří signatáři (např. Ivan Medek) byli doslova přinuceni se vystěhovat z republiky, a to v rámci tzv. akce Asanace²¹. Celkem tak bylo vyslechnuto 274 osob pro podezření ze spáchání trestného činu podvracení republiky podle § 98 trestního zákona. Za rozšiřování textu Prohlášení Charty pak bylo proti 29 osobám zahájeno trestní stíhání pro trestný čin pobuřování podle § 100 trestního zákona.

Brzy se také projevilo, že státní moc rozlišovala případy známých osob, kde postupovala více obezřetně než u méně známých osob. Proto byl skupinou signatářů Charty 77 založen 27. dubna 1978 **Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)**, sledující případy zvláště komunistické justice a upozorňující na ně. Bezprostředním impulzem byla situace po lednovém plesu železničářů v Národním domě, kdy byli zatčeni tři signatáři Charty 77: Václav Havel, Pavel Landovský a Jaroslav Kukal. Činnost VONS spočívala ve vyhledávání případů, kdy došlo podle mínění orgánů činných v trestním řízení k politicky motivovaným činům²² či kde došlo k porušení zákonnosti či nerespektování práv obviněných a obžalovaných. O takovém případě bylo vypracováno sdělení popisující vývoj případu, životopisné údaje, někdy také zdravotní stav obviněných či obžalovaných a projevy solidarity. Taková sdělení byla pak publikována jak v zahraničí (časopis *Listy*²³), tak v domácích ilegálních tiskovinách (zejména *Informace o Chartě 77*). Zabývaly se jimi i redakce Hlasu Ameriky, BBC a Svobodné Evropy. Sdělení byla také zasílána Federálnímu shromáždění, Generální prokuratuře či prezidentu republiky se žádostí o nápravu. Kromě toho byla vydávána i tzv. souhrnná sdělení rekapitulující sledované případy za určité období. VONS vypracoval do roku 1989 celkem 1125 sdělení. Kromě toho zajišťoval postiženým i právní či finanční pomoc. Odborné právní rady mu poskytovali Josef Danost či Ján Čarnogurský.

²¹ I. Medek k tomu v jednom z dílů dokumentárního seriálu České televize *Příběhy železné opony* dodává: "Metody, které StB používala k tomu, aby přesvědčila disidenty k emigraci, byly rozdílné. Mě např. nutili k vystěhování tak, že mě odvezli na neznámé místo se zavazanýma očima, tam mě přinutili vystoupit a udeřili mě do hlavy. Omdlel jsem a oni odjeli. Později jsem zjistil, že to bylo blízko obory v Lánech. Shodou okolností jsem měl později tyto lesy jako vedoucí kanceláře prezidenta na starosti.."

²² Nejčastěji šlo o obvinění z trestných činů podvracení republiky, pobuřování, hanobení republiky, z výtržnictví i některých typů přečinů.

²³ Svobodné periodikum určené posrpnovým exulantům a v překladové verzi západní demokratické veřejnosti. Začal vycházet v lednu 1971, vedle Tigridova *Svědectví* se stal nejznámějším exilovým časopisem 70. a 80. let minulého století.

Sami členové VONS ovšem rovněž samostudiem získali velmi dobré znalosti práva.

V květnu 1979 se však samotný VONS a jeho členové sami stali obětí perzekuce. Protože tomuto procesu věnuji v mé práci samostatnou kapitolu, konkrétní souvislosti je možné nalézt o několik stran dále.

Podíváme-li se na použití novelizovaných trestněprávních předpisů z počátků normalizace, je možné od druhé poloviny 70. let vysledovat kombinaci soudní a mimosoudní perzekuce politických oponentů. Zpráva Federálního ministerstva vnitra z dubna 1977 hovoří o "cílových skupinách" represe jako o "pravicových a oportunistických živlech" a znovu také o "reakčních církevních kruzích."²⁴ V této souvislosti je nutné připomenout zásah proti Svědkům Jehovovým v druhé polovině roku 1976, který vedl k zabavování náboženské literatury a trestání výzev k odpírání vojenské služby. Bylo "odhaleno" i několik případů vyzvědačství, mezi něž byl řazen např. i kontakt s Rádiem Svobodná Evropa. Proti "nepřátelským rozvědkám" měla být zvýšenou měrou chráněna i ekonomika a integrační vztahy ČSSR v rámci RVHP. Největšího rozsahu však dosahovalo zabavování "protisocialistické literatury".

Velkou roli hrálo i posuzování trestného činu opuštění republiky jako tzv. "nedovolené emigrace". Zvláštní porada generálních prokuratur, ministrů spravedlnosti a ministerstva vnitra ČSSR navrhla v polovině roku 1977 dokonce předložit předsednictvu ÚV KSČ návrh na novelizaci § 109 trestního zákona.

Pokud se podíváme na celkový úhrn nejpřísnější trestní represe v letech 1970-1989, pak nejvíce řízení, přes 105 000, postihovalo trestný čin nedovoleného opuštění republiky. V 851 dalších případech došlo k vynesení rozsudků za trestné činy podle první hlavy trestního zákona. K tomu je však třeba připočítat i celou řadu případů hodnocených jako přečin. Zejména přečin podle § 5 proti zájmům socialistické společnosti v oblasti styku s cizinou umožňoval postihnout případy dovozu a distribuce v cizině vydaných tiskovin, filmů a fonografických záznamů a přečin podle § 7 pak jednání spočívající v maření výkonu úředního rozhodnutí, např. při nerespektování zákazů pobytu či podmínek

²⁴ KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha. Auditorium, 2011, str. 271. ISBN 978-80-87284-17-9

ochranného dohledu. V případě Jazzové sekce²⁵ v září 1986 využily orgány činné v trestním řízení proti této nezávislé kulturní organizaci a jejím členům obvinění z nedovoleného podnikání. Karel Srp a Vladimír Kouřil byli nakonec v březnu 1987 Obvodním soudem pro Prahu 4 odsouzeni k nepodmíněným trestům odnětí svobody v trvání 10, resp. 16 měsíců. Ve srovnání s 50. lety však najdeme u politicky motivované represe v době normalizace některé odlišnosti. Represe měla po roce 1970 do značné míry výběrový charakter a jejím cílem bylo spíše zastrašit potenciální další oponenty režimu. V některých případech byly udělovány dokonce nižší, či jen podmíněné tresty a nedá se hovořit o "masovém" charakteru. Ve větší míře se rovněž nevyužívalo přímé působení na veřejnost a porušování zákonů nemělo tak otevřený charakter.

Jinak byla trestní represe znovu využívána i při řešení ekonomických problémů socialistické ekonomiky, zejména při trestním postihu majetkových trestných činů, spekulace či takových jevů, jako byl prodej tuzexových poukázek a nelegálně dováženého spotřebního zboží. Ekonomické kriminalitě vůbec věnovaly stranické a státní orgány zvýšenou pozornost, o čemž svědčí hned několik usnesení vlády z 80. let.

Vývoj vlastního právní úpravy trestního práva v době normalizace byl po provedených novelizacích první poloviny 70. let v zásadě bez výraznějších změn legislativy, velký vliv si zachovávala sjednocující a výkladová praxe Nejvyššího soudu publikovaná ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek Nejvyšších soudů ČSSR.

Jistý význam pro vývoj trestního práva měl i pokus o československou verzi přestavby po XVII. sjezdu KSČ. Zejména byla zdůrazněna pomocná úloha trestní represe v hospodářské oblasti, kdy měly být problémy primárně vyřešeny připravovanými změnami v systému řízení ekonomiky. Trestní právo se mělo také reagovat na nové společenské jevy, zejména nárůst užívání omamných látek či posílení ochrany i o trestněprávní prvky. Trestní právo se mělo soustředit na postih pachatelů zvláště závažných trestných činů a recidivistů jako výraz "diferenciace trestní odpovědnosti". Drobnou kriminalitu měly řešit ve větší míře komise národních výborů jako přestupky.

Trestní právo tedy mělo přikročit k "dekriminalizaci a depenalizaci" tam, kde k tomu "dozrály společenské podmínky". To vše mělo být chápáno jako výraz

²⁵ Zájmová organizace se sídlem v Praze, která sdružovala na základě dobrovolnosti širokou jazzovou obec (profesionální i amatérské hudebníky). Jejím úkolem bylo napomáhat jazzu spolkovou činností, šířením informací a pořádáním koncertů. Aktivní byla v letech 1971-1986.

demokratizace. Od poloviny 80. let se objevil také požadavek přípravy nového trestního kodexu. K tomu však již do pádu komunistického režimu nedošlo.

Při výše zmíněné demokratizaci a reformách trestního práva však zůstalo v praxi do značné míry jen u proklamací. V posledním roce své existence se komunistický režim pokusil znovu využít trestní represe k zastrašování otevřených projevů nespokojenosti se stavem státu a společnosti a dodržováním lidských občanských práv. Značně se totiž rozšířil okruh těch, kteří začali aktivně vystupovat proti režimu a byli za to postihováni. Jednalo se převážně o mladé lidi - desítky z nich byli zadrženy během četných demonstrací a nejčastěji odsouzeny k vysokým peněžním pokutám. Jejich placení často přebíral již zmíněných VONS, finanční prostředky na ně získával také z peněžních sbírek, které organizoval.

Po tzv. Palachově týdnu, tj. po demonstracích v lednu 1989, bylo přijato zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 10/1989 Sb. ze 14. února 1989 k **ochraně veřejného pořádku**, které novelizovalo tzv. "**pendrekový zákon**" z roku 1969²⁶. Na jeho základě se v § 156a trestního zákona, spočívajícího ve ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele, zvyšovala horní hranice trestní sazby z 6 měsíců až na jeden rok. Výkon pravomoci veřejného činitele byl při demonstracích roku 1989 údajně mařen tím, že účastníci demonstrací neuposlechli výzvy k rozchodu či k uvolnění určitého prostoru, popř. vyzývali ostatní, aby výzvy veřejného činitele neuposlechli. Stejně tak byly zvýšeny trestní sazby i u přečinu proti veřejnému pořádku podle zákona č. 150/1969 Sb. Kromě toho se trestným stalo i pouhé umožnění vyhotovení či rozšiřování tiskovin, "*kteřé svým obsahem narušují zájem socialistického státu na zachování veřejného pořádku.*" Předpis nabyl účinnosti dnem vyhlášení. Na tento předpis navazovalo zákonné opatření předsednictva České národní rady č. 17/1989 Sb. ze 17. února 1989, o přestupku proti opatřením k upevnění veřejného pořádku. Přestupku podle tohoto zákonného opatření se dopouštěl zejména ten, kdo organizoval nebo se účastnil "zakázaného nebo neohlášeného veřejného shromáždění, manifestace nebo průvodu, neuposlechl výzvy k jeho rozpuštění nebo opuštění nebo jinak narušoval veřejný pořádek. Za tento přestupek hrozil vysoký finanční trest až 10 000 Kčs, popř. byl vyřizován orgány VB v blokovém řízení do 500 Kčs.

²⁶Zákonné opatření č. 99/1969 Sb., které umožnilo tvrdě postihovat účastníky demonstrací a kohokoli, kdo „narušoval socialistický společenský řád“. Zákon podepsali Ludvík Svoboda, Alexander Dubček a Oldřich Černík.

6. Nejsledovanější politické procesy v období normalizace

6.1 Proces s Plastic People of the Universe

6.1.1 Vznik hudebního undergroundu

Pro pochopení souvislostí a vytvoření plastického obrazu doby považují za nutné blíže vysvětlit pojem "underground". Vznik hudebního undergroundu²⁷ se datuje počátkem 70. let, kdy se začínal vytvářet okruh lidí kolem psychedelické skupiny *The Plastic People of the Universe*, vedené Milanem Hlavsou a Josefem Janíčkem, která vznikla v září 1968 a za pár měsíců se na pražské Ořechovce uskutečnil její první koncert. Underground se do češtiny běžně překládá jako „podzemí“, jednalo se tedy o jakousi „podzemní kulturu“, později též nazývanou „veselým ghettem“. Skupina hrála i zhudebněné texty filosofa, básníka a prozaika Egona Bondyho, který významně ovlivnil toto hnutí. Uměleckým vedoucím a propagátorem *The Plastic People* se stal historik umění a novinář Ivan „Magor“ Jirous, který je označován za teoretika undergroundu, a který také toto hnutí označil ve své Zprávě o třetím českém hudebním obrození z roku 1975 jako „druhou kulturu“²⁸.

Jádrem undergroundu byla především vysokoškolská a učňovská mládež, která byla nespokojena s establishmentem jako takovým a své hodnoty zaměřovala proti hodnotám konzumní společnosti. Ivan Jirous charakterizoval přívržence undergroundu těmito slovy: *„... My jsme nikdy neměli žádného ducha revolty, máme prostě svůj styl života. Jak jsem myslím napsal už ve Zprávě: nezávislý na hodnotách establishmentu. To není revolta, my jsme prostě takoví. Začalo se to nazývat alternativa, což je myslím dost výstižný termín. Je to prostě*

²⁷ Směr, jenž vznikl v 60. letech 20. století v oblasti západního pobřeží USA a vzápětí se rozšířil do Evropy - Velké Británie, Německa i do tehdejší ČSSR. Undergroundová hudba vychází z psychedelické a avantgardní vážné hudby. Undergroundoví hudebníci patřili často ke "kulturním outsiderům". V kontextu zpracovávaného tématu je však vhodné vymezit pojem "undergroundová kultura" úžeji: šlo o literární a umělecké projevy, případně samizdatové a vydavatelské aktivity, jejichž původci byli v 70. a 80. letech předními osobnostmi společenství, které se po roce 1968 utvořilo kolem rockové skupiny *Plastic People of the Universe*, jejího uměleckého inspirátora Ivana Martina Jirouse, a dále též o spřízněné komunity či autorské okruhy, vzniknuvší postupně během těchto dvou dekád kolem samizdatových časopisů *Vokno* a *Revolver Revue*.

²⁸ KOŤAROVÁ, Monika. *Hudební underground, nezávislé iniciativy a Charta 77 ve východních Čechách*. Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická. Katedra historických věd, 2006. 137 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Kalous.

*alternativa k státnímu způsobu života, jímž žije většina populace. Já jim to nemám za zlé, protože jsou mi u prdele, je mi jedno, jak žijou...."*²⁹

Pro režim se však toto kulturní společenství stalo velmi nebezpečným, protože kapely hudebního undergroundu svobodně a nekontrolovaně vystupovaly na různých soukromých představeních, při svatbách a různých oslavách. Pro pochopení dobových souvislostí je třeba zmínit, že po nástupu normalizačního procesu, tedy zhruba v průběhu roku 1970, se režim snažil udržet hudební tvorbu pod trvalým dohledem, a to prostřednictvím tzv. "přehrávek"³⁰. Ty se staly jakýmsi klíčkem k tomu, aby ty jednotlivé skupiny, které považoval za nepřizpůsobivé, donutil buď ke změně stylu, nebo jim zakázal veřejné vystupování.

6.1.2 Skutkové okolnosti případu

Záminkou k politickému procesu se skupinou Plastic People of the Universe se stala akce v Bojanovicích u Prahy, kde se 21. února 1976 uskutečnil hudební festival Druhý festival druhé kultury, pořádaný původně jako soukromá oslava u příležitosti svatby Ivana "Magora" Jirouse s jeho tehdejší ženou Julianou Stritzkovou. V sále místní restaurace vystoupily skupiny *The New Old Teenagers*, *Umělá hmota 2*, *Umělá hmota 3* s hostujícím Egonem Bondym jako zpěvákem, *Doktor Prostěradlo* a celá řada dalších. Zahráli také písničkáři Karel Soukup a Svatopluk Karásek. Na oslavě, která byla řádně povolena Místním národním výborem v Bojanovicích, se sešlo okolo 300 pozvaných hostů. Během koncertu se do sálu dostavila hlídka Veřejné bezpečnosti, která shledala vše v pořádku a po všeobecné kontrole se vzdálila bez jakéhokoli dalšího opatření nebo zásahu. Až do konce oslavy byl v hostinci naprostý pořádek, nedošlo k žádné výtržnosti. Přesto se oslava v Bojanovicích stala o měsíc později záminkou k razantnímu zásahu proti příznivcům undergroundu - o měsíc později bylo postupně vzato do

²⁹ K Mejlovi Magor, in: *Mašurkovské podzemné* č. 25/2001, s. 17.

³⁰Bez kvalifikačních přehrávek nebylo možné se legálně zúčastnit veřejné hudební produkce. Konaly se přibližně dvakrát do roka před více či méně odbornou porotou, jejímž úkolem bylo dohlížet na kvalitu a hudební vyspělost skupiny, ve skutečnosti však hlavně kontrolovat tvorbu a politické smýšlení jejích členů. Do 70. let, kdy došlo k všeobecnému zpřísnění režimu, se přehrávky skládaly pouze z části praktické - kapela z předem připraveného repertoáru zahrála porotou vybraných 3 až 5 skladeb, které poté komise posuzovala. Na počátku 70. let byla nastolena nová represivní opatření, dotýkající se kultury a obzvláště hudby. Nesměly se zpívat anglické texty, byly zakazovány anglické názvy skupin, nebyl tolerován také "máničkovský" vzhled členů kapel (dlouhé vlasy).

vazby v souvislosti s tímto koncertem 19 osob, které byly obviněny z výtržnictví podle § 202 trestního zákona.³¹

Kvůli podezření ze spáchání trestného činu výtržnictví podle §202/1,2 trestního zákona se ve vazbě se ocitli především ti, kteří se aktivně účastnili Bojanovického festivalu; celkem 22 osob. Jádrem zadržených tvořil okruh hudební skupiny The Plastic People of the Universe: Ivan Jirous, Svatopluk Karásek, Pavel Zajíček, Milan Hlavsa, Zdeněk Vokatý, Karel Soukup, Vratislav Brabenec, Jiří Kabeš, Josef Janíček, Jaroslav Vožniak, Zdeněk Fišer, Jan Kindl a Jaroslav Kukal. Současně probíhala zatčení tzv. plzeňské skupiny, v níž figurovali Karel Havelka, Miroslav Skalický a František Stárek. Většina obviněných byla od dubna do srpna postupně propuštěna.

U mnohých z nich byly za účelem prokázání trestné činnosti provedeny domovní prohlídky a zabaveny strojopisné texty, soukromá korespondence, magnetofonové pásky, fotografie a filmové záznamy, přestože prováděný výklad k výklad k §202 vyšetřovací vazbu ani domovní prohlídku nepřipouští³². Není pochyb o tom, že tyto věci byly sbírány pro potřeby obžaloby, která se pokoušela ze zabavených dokladů vykonstruovat trestní činnost zatčených na organizovaném výtržnictví. Přátelé vězňů začali organizovat kampaň na jejich podporu. Napsali například rozsáhlou zprávu pro Amnesty International, kde případ označili za politicky motivovaný. Již na počátku dubna 1976 informovala západní média o zatýkání a připravovaném soudním procesu. V reakci na tyto zprávy byla na počátku dubna 1976 zahájena v domácím rozhlase, televizi a tištěných médiích dezinformační kampaň, v jejímž rámci byli zatčení vykreslováni jako "narkomani" a "příživníci"³³. Např. *Rudé právo* dne 8. dubna 1976 napsalo: "*Tito lidé, kteří několikrát změnilí své zaměstnání a vyhýbali se poctivé práci, se v řadě míst dopouštěli výtržností a dalších trestných činů. Jako členové malých beatových skupin, které před několika lety naprosto propadly při kvalifikační*

³¹ Znění dvou odstavců citovaného paragrafu: *Výtržnictví (1) Kdo se dopustí veřejně nebo na místě veřejně přístupném hrubé neslušnosti nebo výtržnosti, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo nápravným opatřením nebo peněžitým trestem. (2) Odnětím svobody na 6 měsíců až na 3 léta nebo nápravným opatřením bude pachatel potrestán, spáchá-li trestný čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny.*

³² NAVRÁTIL, Pavel. *Politicky motivované soudní procesy vedené proti Ivanu Jirousovi a jejich souvislosti*. Univerzita Pardubice. Fakulta Filozofická. Katedra historických věd, 2007. 108 s. Vedoucí diplomové práce Václav Veber.

³³ BLAŽEK, Petr, BOSÁK Vladimír. *Akce Bojanovice - 11. listopad 1976*. Ústav pro studium totalitních režimů. Více na <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/0701-120-133.pdf>

zkoušce, organizovali podvodně veřejná vystoupení, která se zvrhla v orgie a výtržnosti, narušující klid a pořádek ve městech a obcích."

Na podporu zatčených vystoupila postupně řada významných domácích i zahraničních osobností. Již 9. dubna 1976 adresovali prezidentu ČSSR Gustávu Husákovi dopis filozof Jan Patočka a spisovatelé, překladatelé a kritici Josef Hiršál, Jiří Kolář, Jindřich Chalupecký a Zdeněk Urbánek. Dne 12. června 1976 podepsali společné prohlášení literární kritik a historik Václav Černý a spisovatelé Václav Havel, Ivan Klíma, Pavel Kohout a Ludvík Vaculík, kteří spojili případ undergroundových hudebníků s ohrožením svobody jakéhokoliv uměleckého projevu: *"...Budou-li dnes bez povšimnutí odsouzeni mladí lidé s dlouhými vlasy za svou nekonvenční hudbu jako kriminální delikventi, pak o to snadněji mohou být zítra tím způsobem odsouzeni kteříkoliv jiní umělci za své romány, básně, eseje a obrazy - a už k tomu nebude dokonce ani zapotřebí, aby měli dlouhé vlasy jako dekorum kriminálního obvinění."* Jedna z kopií se dochovala také v osobním archivu generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta Gustáva Husáka. Dopisy na podporu vězňených napsala také řada dalších osob, jejichž jména bylo možné o pár měsíců později nalézt v seznamu prvních signatářů Charty 77.

Solidarita s vězňenými a její ohlasy v zahraničí byly patrně hlavními důvody, proč se postupně ztenčoval okruh osob, které měly být postaveny před soud. Preludiem očekávaného hlavního procesu bylo líčení před Okresním soudem v Plzni 5. a 6. července 1976, kde byla trojice přátel ve složení Karel Havelka, Miroslav Skalický a František Stárek odsouzena za trestný čin výtržnictví k nepodmíněným trestům odnětí svobody (Havelka 30, Skalický 18 a Stárek 8 měsíců). Trestný čin měl spočívat v tom, že zorganizovali v Přešticích u Plzně pod hlavičkou místní organizace Socialistického svazu mládeže (SSM) přednášku Ivana Jirouse a Karla Soukupa, v jejichž rámci zazněly "vulgární a závadné výrazy"³⁴. O tři měsíce později, 3. září 1976, tento rozsudek zrušil

³⁴ Jeden z odsouzených, František "Čuňas" Stárek, proces komentuje: *"Potřebovali mít nějaký proces, který by byl jakýmsi vzorkovým - lakmusovým papírkem, na kterým by otestovali, co to udělá. Když nás přivezli k soudu, tak za několik slov jsem už viděl, kolik uhodilo, že to de facto bude celý formální. Že ten proces je vlastně jen takovou povinnou předehrou k tomu, abychom byli odsouzeni, protože v procesu skoro vůbec nešlo o to, kdo co řekne a jak budou svědci vypovídat. Sice ty svědky volali, např. lidi z SSM, v jejichž klubu se ta přednáška odehrála. Tlačili je do výpovědi. My jsme se až později dozvěděli, že když bylo přípravné řízení, tak je vyslychali v kriminále - vodili je skrz borskou věznici, aby se jako ti svědci hodně báli, když jim nepřímě hrozili, že je tam nechaj apod."* Druhý odsouzený, písničkář Svatopluk Karásek, dodává: *"Celý se to točilo kolem tohoto festivalu, kde já jsem zazpíval asi 4 písničky, ve kterých byl jeden neslušný výraz."* (z dokumentu České televize *Proces s Plastic People*. Více na <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10267564292-proces-s-plastic-people/>)

Krajský soud v Plzni a vynesl mírnější tresty - Havel a Skalický byli uznáni vinnými z trestného činu výtržnictví a Stárek z napomáhání k tomuto jednání. Původní výrok o vině byl zrušen zejména proto, že obvinění údajně nejednali jako "členové organizované skupiny". Havelka byl odsouzen k 15 měsícům a Skalický k 9 měsícům nepodmíněného odnětí svobody. František Stárek byl odsouzen ke čtyřem měsícům odnětí svobody s podmíněným odkladem na dobu jednoho roku.

Obvinění z 1. května obsahovalo jména šestnácti zadržených, jimž bylo kladeno za vinu, že se v průběhu let 1971–76 na různých místech ČSSR aktivně zúčastnili vystoupení amatérských beatových skupin a zpěváků, v jejichž průběhu byly uváděny veřejně texty písní obsahující četné hrubé neslušnosti, čímž naplnili skutkovou podstatu trestného činu výtržnictví uvedeného v §202 trestního zákona. Z těchto 16 osob byli nakonec postaveni před soud pouze historik umění a umělecký vedoucí skupiny The Plastic People of the Universe Ivan Jirous, saxofonista této skupiny Vratislav Brabenec, básník a vedoucí skupiny DG 307 Pavel Zajíček a evangelický duchovní a farář Svatopluk Karásek. Ostatní byli Usnesením okresního prokurátora Jana Kovaříka z 3. září 1976 vyloučeni ze společného řízení³⁵ a postupně propuštěni z vazby.

6.1.3 Průběh procesu

Hlavní líčení bylo zahájeno 21. září 1976 v 8.30 před senátem Okresního soudu pro Prahu - západ v Karmelitské ulici na Malé Straně. Okresní prokurátor pro Prahu-západ JUDr. Kovařík podává obžalobu na Ivana Jirouse, Pavla Zajíčka, Svatopluka Karáska a Vratislava Brabence, kteří *"organizovali a účastnili se vystoupení hudebních skupin, jejichž program byl zaměřen tak, že vyjadřoval neúctu vystupujících ke společnosti a pohrdání jejími morálními zásadami, zejm. soustavným opakováním a zdůrazňováním vulgárních výrazů. Přitom v řadě případů uvedli v omyl funkcionáře společenských organizací a orgány lidové správy předstíráním, že se jedná o kulturní akce, popř. oslavy rodinných událostí."*

³⁵ O důvodech vyloučení ostatních spekuluje Vratislav Brabenec: *"Jedna z teorií je, že před soudem nechtěli mít někoho, kdo vykonává dělnickou profesi. Jako že by to byl např. Mejla Hlavsa - nedoučený řezník - a oni by na západě říkali: Ani dělnická třída nesmí hrát rock n' roll. Janíček - vyučený automechanik - to samý. Takže tam nechali takovej výběr jako: Magor - kunsthistorik, já - nedoštudovaný farář, Sváča Karásek - doštudovaný farář, Pavel Zajíček - nedostudovaná architektura. Že jsme ti prašiví intelektuálové, který chtějí rušit to socialistický soužití a pohodu v týhle zemi..."* (z dokumentu ČT *Proces s Plastic People* - viz výše)

Formálně vzato sice bylo soudní řízení veřejné³⁶, přístup do jednací místnosti mělo však ve skutečnosti kromě jednajících jen 5 osob vybavených zvláštními vstupenkami³⁷, veřejnosti nedostupnými a 5 nejbližších příbuzných obžalovaných³⁸. Přestože v soudní síni bylo ještě asi 10 volných míst, nebyla vpuštěna shromážděná veřejnost, v níž byl rovněž zástupce mezinárodní organizace Amnesty International JUDr. Wolfgang Aigner z Vídně a zástupci mezinárodních tiskových agentur. Kromě širšího okruhu přátel a příznivců hudebních skupin byli přítomni také představitelé politického života, jako dr. František Kriegel, dr. Gertruda Sekaninová-Čákrťová. Celkem se v soudní budově shromáždilo asi 150 přátel a příznivců obžalovaných a dalších osobností politického a kulturního života. Soudní budova byla střežena několika desítkami příslušníků VB, z nichž někteří měli s sebou psy, a několika policejními vozy. Okolní domy byly prohledávány a v soudní budově bylo velké množství příslušníků StB. Některé z přicházejících a odcházejících osob byly legitimovány příslušníky VB, ale všem - byť někdy s průtahy - byl posléze vstup do budovy umožněn.

Na výzvu soudu, aby se obžalovaný Pavel Zajíček vyjádřil k obžalobě, uvedl: *"Necítím se vinen. V některých svých skladbách jsem užil tzv. vulgárních výrazů, ale učinil jsem tak funkčně. Tato slova byla pro mě nenahraditelná. Ne jako terče, které by měly upoutat pozornost, ale protože jsem se skrze ně dostával do hlubších poloh svého myšlení. Domnívám se, že skupina DG307 se snaží*

³⁶ Veřejnost procesu komentuje Ivan Martin Jirous následovně: *"Ty procesy byly údajně veřejné, ale kromě manželek tam pustili v podstatě jen estébáky a další lidi tam nepustili s odůvodněním, že soudní síň je přeplněná. A to byl podle nich veřejnej proces, jo.. Ale moje bývalá žena, Věra Jirousová, si psala poznámky (magnetofon se tam samozřejmě vnést nemoh) a nějakým zázrakem se tam podařilo proniknout Vaškovi Havlovi. Tak si pak sedli do nějaký hospody a dávali to dohromady. A estébáci z toho šileli, protože to byl téměř doslovněj přepis toho, co u toho soudu zaznělo..."* (z dokumentu ČT *Proces s Plastic People* - viz výše)

³⁷ Petruška Šustrová, novinářka a disidentka připojuje: *"Do soudní síně byli vpuštěni jenom tzv. důvěrníci - tenkrát bylo běžnou praxí, že se soudní proces dal do malé síně, když se očekávalo, že tam přijde hodně lidí, anebo se řeklo, že se musí omezit účast veřejnosti, aby se tam vešla tzv. kvalifikovaná veřejnost - tzn. nějakí fyzlové, anebo možná jen ty paní od soudu, kterým řekli, aby si tam šli sednout, aby tam nebylo místo."* (z dokumentu ČT *Proces s Plastic People* - viz výše)

³⁸ Bývalý prezident Václav Havel vzpomíná: *"Já jsem se tam dostal - to tehdy ještě šlo, později už ne - jako tzv. důvěrník obžalovaného díky na vstupenku pro tatínka jednoho z obžalovaných, Pavla Zajíčka, který mi ji přenechal. Každý měl právo na jednu osobu v hledišti a já tam šel z titulu tohoto důvěrníka. Oni byli tak málo pohotoví, že mi v tom nezabránili. To by později nešlo - zažil jsem mnoho pozdějších procesů, během kterých jsem seděl, abych nemoh' "zlobit". Ale tady jen koukali a já jsem tam celý ten proces seděl a celý jej absolvoval. Byl to velmi zajímavý zážitek. Oni soudili lidi za to, že hrají hudbu, jakou mají rádi, no.."* (z dokumentu ČT *Proces s Plastic People* - viz výše)

pronikat do toho, co člověka reálně obklopuje. Že má lidem co říci a nechce je pohoršovat." Na dotaz prokurátora, co vlastně chtěl říci lidem ve Veleni u Prahy v prosinci 1973, kdy veřejně recitoval slova "*Vystrč hlavu z polštáře - zbav se konečně tíhy - zbav se hrozného vladaře - vodpráskni kilo stíhy - jdi-pij-blij-žij-pij-pyj! Běžím s hovnem proti plátnu - do plátna to hovno zatnu!*" - odpověděl, že šlo o reprodukci jeho vlastního snu, který se mu právě zdál. Následovala otázka, kolikrát se již psychiatricky léčil³⁹.

Klíčová byla právní kvalifikace celého případu - jak již bylo řečeno, výše uvedeným jednáním se měli obžalovaní dopustit trestného činu výtržnictví⁴⁰. Nejvíce sledovaná kauza 70. let, která byla součástí rozsáhlé akce normalizačního režimu postihující na komunistickém režimu nezávislou kulturu, byla založena v podstatě na tom, že hudebníci používali na svých koncertech také vulgární výrazy. (Skutečným důvodem bylo samozřejmě to, že "Plastici" nebyli organizováni v tehdejších mládežnických organizacích závislých na normalizačním režimu a že vytvářeli na režimu nezávislou a režimem opovrhující skupinu).

Účastníci v průběhu řízení poukazovali na porušování práva na spravedlivý proces, nedodržování Ústavy i trestního řádu. Podle jejich zpráv bylo dispozici přímo v soudní síni před velké množství magnetofonových pásek a audiozáznamů z předmětného koncertu. Obhájci žádali, aby soud tyto pásky povolil v trestním řízení jako důkaz a aby byly soudu přehrány. Soud však na jejich žádost nerefletoval s odůvodněním, že to "není potřeba"...

³⁹ Tato otázka zjevně nesměřovala k jádru trestní věci, ale spíše k přítomným novinářům, zejm. z prorežimního tisku, od nichž se očekávalo, že obžalované následně vyličí v tisku jako drogově závislé a narušené osoby. Svědčí o tom např. článek z deníku *Práce* či *Zemědělských novin* s názvem "*Jak lze z komára učiniti velblouda*", v nichž se píše: "*..Mezi zadrženými je např. absolvent filozofické fakulty, bývalý kněz a dále převážně zkrachovalí studenti, někteří bez pracovního poměru. Jedná se o narkomany, kteří se v minulosti podrobili psychiatrickému léčení a byli za výtržnosti víckrát trestáni. Nejen z vystoupení samých, ale i z fotografií, filmu a vulgárních textů, které u nich byly nalezeny, jsme se mohli přesvědčit, že tyto "hudební skupiny" nemají s kulturou naprosto nic společného Jaký příklad dávali tito extrémní „muzikanti“ v záplatovaných texaskách mladým lidem na venkově, netřeba vůbec rozvádět. ... Téměř všichni holdovali drogám a jako narkomani také absolvovali pobyt v psychiatrických léčebnách. Činit z takové chásky umělce a navíc „politické případy“ nasvědčuje jen tomu, že každý prostředek je dobrý, když chce někdo z komára vyrobit velblouda.."*

⁴⁰ Ivan Martin Jirous toto komentuje: "*Výtržnictví jsme měli všichni. Říkalo se tomu tzv. "hovnová teorie". Její podstatou bylo to, že v textech byly vulgární slova. A jako vulgární slova bylo třeba označeno i spojení slov "tvoje oči pitomý", které má (Egon) Bondy v textu. I to bylo charakterizováno jako vulgární slovní spojení. Pravda ale je, že "hovno" byl asi nejsilnější výraz, kterej jsme použili. Ale třeba Vladimír Menšík - nic proti němu - v legendárním vyprávění o vománkovém vině je "hovno" a "sračka" zmíněná asi padesátkrát a v našem případě, jestli z 80 textů tam bylo pětkrát sprostý slovo, tak to bylo dost.."*

JUDr. Otakar Motejl, obhájce Svatopluka Karáska, požádal spisovatele Jaroslava Seiferta, pozdějšího nositele Nobelovy ceny, aby provedl odbornou jazykovou analýzu textů písní, které měly dle orgánů činných v trestním řízení obsahovat nepřipustné vulgární výrazy. Ten mu v dopise z 28. října 1976 odpověděl: *"Vážený pane doktore, požádal jste mě, abych si poslechl ukázky písní, které píše pan Svatopluk Karásek. Udělal jsem to a tu je několik vět, které mě při četbě napadly. Jde většinou o ohlasy černošských písní, tzv. spirituálů. Jako autoři těchto spirituálů, také pan Karásek používá lidové řeči. Aby vystupoval lidový charakter a přesvědčivost svých písní, aby zdůraznil jejich hlas, dostávají se mu tam, zcela logicky, i tzv. sprostá slova. Jsou použita naprosto funkčně a vynutila si je naléhavost ostatního textu. Považuji tyto písně za seriózní pokus básníka, který usiluje o nový tvar. Ukázky svědčí o talentu nábožensky zaujatého autora, vnitřně hluboce přesvědčeného o svém kněžském poslání."*

Advokát, JUDr. Karel Stome, se dohodl s právními zástupci ostatních obžalovaných na společné linii obhajoby s tím, že je budou hájit z pozic faktických a v argumentaci použijí výsledky marxistické vědy, sovětské literatury a výsledky klasiků nebo klasických závěrů. Za tímto účelem soudu předložili část dopisu V. I. Lenina, zakladatele komunistického Sovětského svazu a jednoho z ideových vzorů československého socialistického státu: *"Všichni se u nás topí v odporném byrokratickém bahně resortnictví. Pro každodenní boj proti tomu je nutno mít velkou autoritu, důvtip a pevnou ruku. Resorty jsou na hovno. Dekrety jsou také na hovno. Vyhledávat lidi a kontrolovat práci - v tom je to všechno."* Jiným důkazem pro to, že vulgární výrazy se v historii vždy vyskytovaly i jako výraz lidové tvořivosti, byl ukázka z sbírky českých lidových písní rytíře Jana Jeníka z Bratřic (*1756), českého vlastence a sběratele písní a říkadel: *"Sral, sral, sral, trávy se držel. Tráva se mu utrhla a on upad do hovna a zmazal si prdel."* Obě tyto ukázky přednesli advokáti obžalovaných na dokreslení toho, že vulgarismus neznamena vždy něco záporného a že se člověk někdy může dostat do situace, kdy jinak než hrubým výrazem vlastně nemůže vyjádřit svůj postoj. Obhajoba snažila získávat i další příznivé posudky na inkriminovanou tvorbu, což se díky publicitě dařilo velmi dobře⁴¹.

⁴¹ Recenzi na texty Egona Bondyho, Pavla Zajíčka, Svatopluka Karáska a Karla „Charlie“ Soukupa přispěl literární kritik Jan Lopatka (jinak též soused Egona Bondyho) a pozitivním hodnocením veškerá obvinění odmítl: *"V textech Svatopluka Karáska a Karla Soukupa nalézáme vulgarismy zcela výjimečně, relativně nejvíce je jich v textech Pavla Zajíčka. Chceme-li však tato jednotlivá slova hodnotit v tom, co znamenají, musíme je chápat v jejich kontextu. V daném*

Jak vyplývá i ze zprávy pro stranické vedení vypracované jedním z pracovníků aparátu ÚV KSČ, výsledek procesu byl označen za fiasko mj. i proto, že předvolaní svědci vypovídali ve prospěch obžalovaných. Další z odsouzených, saxofonista Vratislav Brabenec, to dokládá následujícími slovy⁴²: "Mně se třeba líbil svědek, kterej byl prostě skvělej. Byl to výčepní z Postupic. Když se ho zeptali na to, co si pamatuje z toho koncertu, říkal: *"Bylo to výborný, vytočil jsem dva hektáky (hektolitry) piva"* a přitom předváděl pohyb, jako když točí pivo ze sudu. Voni říkali: *"Ale na to se vás neptáme. My se vás ptáme na to, co si pamatujete z koncertu."* A on na to: *"No, něco tam hrálo. Prodal jsem asi 150 gulášů. No prostě bezvadný."* Na dotaz soudu, zda bude žádat náhradu nákladů a cestovného, odpověděl: *"Ne, to je dobrý, já se ještě stavím u Pinkasů..."* Tak to jsme si říkali: dobrej svědek! Pak přišly nějaký holčičky z Bojanovic a ty byly úplně blbý. Ty říkaly: *"No my jsme slyšely v restauraci nějakou hudbu. Tak jsme vešly dovnitř."* Já jsem samozřejmě věděl, že mám právo položit svědkům nějakou otázku. Tak jsem se jedné z nich zeptal: *"Paní svědkyně, můžete říct, v kolik jste přišla do restaurace v Bojanovicích?"* Ona odpověděla: *"No asi tak v půl devátý."* Na to jsem s úsměvem odvětil: *"Děkuji vám. My jsme hráli až ve třičtvrtě na jedenáct."* Ve výpovědi taky uvedla, že šla a že se vevnitř zpívá sprostě latinsky. Teď už nevím, jestli jsem se zeptal já, nebo Magor: *"A vy umíte latinsky, slečno?"*

Absurditu procesu podtrhují výpovědi i dalších svědků, Antonín Kosík prohlásil, že v průběhu vystoupení promítali Plastic People pornografické diapozitivy, což vyvolalo nepříznivou reakci publika. Na to se přihlásil udivený Ivan Jirous: *"Pane Kosíku, vy jste zmíněné diapozitivy při promítání viděl?"*

případě vytváří významový kontext ono mravní rozjitření, a jemuž slouží - lépe či hůře - i vulgarismy. ... Karásek je věřící křesťan, dokonce kněz. Proto i jeho spirituály mají naléhavost vyznání víry, která nízké povyšuje, mocné ponižuje a vše srovnává před tváří nejvyšší spravedlnosti Boží. Karáskova zpěvná kázání připomínají sv. Františka z Assisi, heretiky, a samosebou především kazatele z dřevěných kostelů amerického jihu, tedy všechny ty, kteří sestupovali až dolů k nejhudším, nejponiženějším, nejmenším z nejmenších. Takový „sestup“ byl vždycky provázen i „sestupem“ jazykovým, k „vulgární“ italštině, k „vulgární“ američtině. Není tedy divu, že i Karásek pronáší svá kázání jazykem šupáků. ... Jestliže si lze představit, že např. Haškovy „Osudy dobrého vojáka Švejka“ by se mohly i se svými vulgarismy stát školní četbou, rozhodně to nelze říci o řadě Nezvalových básní, jejichž erotismus představuje jeden z projevů oné protimetafyzické orientace moderní poezie..." (Jan LOPATKA, Recenze k textům písniček E. Bondyho, P. Zajíčka, S. Karáska a K. Soukupa, in: Hnědá kniha.)

⁴² (z dokumentu ČT *Proces s Plastic People* - viz výše)

Odpověď ovšem byla překvapující: *"Já sám jsem je neviděl. Slyšel jsem ale někoho říkat, že v sále promítají něco nevhodného."*⁴³

Proces jako takový se stal příležitostí pro manifestaci solidarity s obžalovanými, jejich přáteli i lidi, kteří často neměli nic společného - jediné, co je spojovalo, byl odpor proti režimu, který byl nastolen po srpnu 1968. Václav Havel na atmosféru procesu vzpomíná takto: *"Počet obžalovaných se postupně snižoval, bylo vidět zřetelné ústupky ze strany režimu. Nakonec se soud konal. Byla z toho aféra, politický skandál, politická událost, kterou si režim nikterak nepřál, ale kterou nakonec musel sám podstoupit. Na chodbách soudní budovy, kde byli nakonec odsouzeni čtyři hlavní představitelé tohoto hudebního hnutí, byl vlastně vidět první obraz Charty 77. Byli tam nejružnější lidé: dvacetiletí dlouhovlasí mládenci, bývalí členové předsednictva ÚV KSČ, přední umělečtí teoretici, kritici, profesori, spisovatelé a mnoho jiných. Bylo tam celé duchovní zázemí Charty 77, ze kterého Charta o něco později vznikla."*⁴⁴

6.1.4 Rozsudek

Třetí den procesu (23.9. 1976) byl předsedkyní Okresního soudu pro Prahu západ senátu vyhlášen rozsudek. Soud shledal obžalované vinnými z trestného činu výtržnictví podle § 202 odst. 1 a 2 trestního zákona, kterého se měli dopustit v předchozích letech na různých koncertech a akcích. Zejména se jednalo o "objektivní hrubou neslušnost", jak nazval uměleckou tvorbu obžalovaných okresní prokurátor JUDr. Kovařík. Vynesené rozsudky ovšem nebyly tak vysoké, jak prokuratura původně požadovala. Ivan Martin Jirous byl odsouzen k odnětí svobody v trvání osmnácti měsíců nepodmíněně a k výkonu trestu zařazen do druhé nápravně výchovné skupiny. Pavel Zajíček odešel s nepodmíněným trestem odnětí svobody v délce 12 měsíců, Svatopluk Karásek s Vratislavem Brabencem pak "dostali" na osm měsíců nepodmíněně v první nápravně výchovné skupině.

⁴³ Z dokumentu České televize *Proces s Plastic People*. Více na <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10267564292-proces-s-plastic-people/>

⁴⁴ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu*. 3.vyd. Praha: Rozmluvy, 1989, s. 52-53. ISBN 0-946352-04-6.

Jedenáctistránkový rozsudek Okresního soudu pro Prahu západ⁴⁵ z velké části pouze reprodukuje provedené důkazy, samotná právní analýza zabírá méně než 3 strany. Obžaloba vinila členy skupiny toliko z toho, že při svých vystoupeních používali "vulgární výrazy" "*příčící se občanské morálce a zásadám estetického cítění*". Tím se měli dopustit trestného činu výtržnictví podle § 202 trestního zákona (jehož skutková podstata vycházela z toho, že pachatelem je ten, "*kdo se dopustí veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném hrubé neslušnosti nebo výtržnosti*"⁴⁶). Naopak obžalovaní argumentovali tím, že používání těchto výrazů není v uměleckém projevu nijak neobvyklé, a proto nemůže být kriminalizováno.

Okresní soud v odůvodnění obsáhle vypočítal všechny koncerty uskutečněné obžalovanými a uzavřel, že "*texty písní, patřících do repertoáru obžalovaných, postrádají uměleckou hodnotu, působí protispolečensky a svým obsahem jsou převážně vulgární*"⁴⁷. Jen toto stručné hodnocení stačilo k subsumpci jednání obžalovaných hudebníků pod ustanovení § 202 trestního zákona, aniž se soud namáhal jakkoli blíže specifikovat, v čem byla společnost činností obžalovaných hudebníků skutečně ohrožena⁴⁸. Soud údajnou hrubou neslušnost blíže nespecifikoval a pouze odkázal na texty písní obsažené ve spise. Výrazně větší prostor soud věnoval těm aspektům aplikace skutkové podstaty trestného činu výtržnictví, které byly nesporné, když dále upozornil na to, že činnost byla uskutečněna veřejně, protože před více než dvěma osobami současně přítomnými, současně na místě veřejnosti přístupném, přičemž kvalifikovaná skutková podstata byla rovněž dána, neboť čin byl prý spáchán organizovanou skupinou pachatelů⁴⁹.

⁴⁵ Viz rozsudek Okresního soudu Praha-západ ze dne 23.9. 1976 ve věci vedené pod sp. zn. T 379/76, věc Ivan Jirous a spol., kauza Plastic People of the Universe - výtržnictví, přístupné na www.jurisprudence.cz, komentované judikáty, rok 2005, č.2.

⁴⁶ Trestní zákon ve znění do 31.12. 1991.

⁴⁷ Cit. rozsudek Okresního soudu Praha-západ, pozn. č. 11, str. 8.

⁴⁸ BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu - kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, str. 210. ISBN 978-80-210-4844-7.

⁴⁹ Cit. rozsudek Okresního soudu Praha-západ, pozn. č. 11, str. 9.

6.1.5 Odvolání

Odvolání všech obžalovaných i prokuratury zamítl o měsíc a půl později Krajský soud v Praze a rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil. Jednání odvolacího soudu se uskutečnilo v budově Městského lidového soudu ve Spálené ulici a přestože bylo opět deklarováno jako veřejné, veřejnost nebyla do soudní síně vpuštěna. Odvolacímu soudu předsedal JUDr. Ludvík Engelsmann, přísedícími byli JUDr. Špitálník a JUDr. Kučera. V rozsudku se ztotožnili s výrokem soudu nižší instance a v závěrečném usnesení také obdobně interpretovali vinu odsouzené čtveřice: *"Jejich činnost byla výrazně a převážně protispoločenská, ohrožující zejména správnou a zdravou socialistickou výchovu naší mladé generace. Přitom inkriminovaná činnost obžalovaných nebyla projevem nějakých náhlých a ojedinělých impulsů, ale dlouhou dobu trvajícím, vědomým a organizovaným programem, který svou destruktivní povahou narušoval pozitivní úsilí naší kulturní fronty o vytvoření skutečných uměleckých hodnot, které pomáhají realizovat humánní a ušlechtilé cíle naší společnosti."*⁵⁰

V této souvislosti byla nesporně zajímavým a odvážným počinem stížnost 10 předních českých právníků⁵¹ (Zdeněk Jičínský, Oldřich Kaderka, Vladimír Klokočka, Zdeněk Kratochvíl, Michal Lakatoš, Zdeněk Mlynář, Milan Richter, Eva Rychetská, Josef Rychetský a František Šamalík), odeslaná pod názvem "Otevřený dopis ústavním orgánům ČSSR", ve kterém protestují proti administrativním politickým zásahům v procesu a porušování elementárních zásad právního řádu: *"...Považujeme proto za svou povinnost vás upozornit, že vynesené rozsudky jsou v příkrém rozporu s ústavou i platnými zákony Československé socialistické republiky. Jako trestný čin výtržnictví byla kvalifikována hudební vystoupení odsouzených, ačkoliv pojmovým znakem tohoto trestného činu je úmyslné spáchání hrubé neslušnosti nebo výtržnosti veřejně nebo na místě veřejně přístupném. ... Způsob, jakým byl proti této skupině mladých lidí proveden zásah*

⁵⁰ Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 11.11. 1976 ve věci vedené pod sp. zn. 5 To 403/76 (odvolací řízení ve věci Ivan Jirous a spol., kauza Plastic People of the Universe, přístupné na www.jurisprudence.cz, komentované judikáty, rok 2005, č. 2). Čtenář si jistě povšimne neustálého zdůrazňování "našich" zájmů, "naší" společnosti apod.

⁵¹ NAVRÁTIL, Pavel. *Politicky motivované soudní procesy vedené proti Ivanu Jirousovi a jejich souvislosti*. Univerzita Pardubice. Fakulta Filozofická. Katedra historických věd, 2007. 108 s. Vedoucí diplomové práce Václav Veber.

bezpečnosti a pomlouvačná kampaň proti nim, nesvědčily o ničem dobrém. Vzniklo takové ovzduší kolem trestního řízení, že tu byla oprávněná obava, že v řízení proti nim nebude dbáno zásad materiální pravdy a že budou odsouzeni bez zřetele na to, zda jim bude vina prokázána či neprokázána. A skutečně, v žádném z obou procesů se nepodařilo prokázat, že by se některý z obžalovaných dopustil úmyslně hrubé neslušnosti nebo výtržnosti. Dokazování v hlavních líčeních se až trapně točilo kolem několika vulgárních výrazů, vytržených z kontextu předvedených písní. Inkriminované výrazy jsou ostatně nejen běžně používány v hovorové mluvě, ale navíc jsou obsaženy v míře daleko hojnější v celé řadě slovesných děl naší i světové literatury - klasické i současné. Chatrnou konstrukcí obžaloby, se kterou se však vynesené rozsudky ztotožnily, manifestuje i skutečnosti, že v 65 skladbách, které obžalovaní hráli, je pouze asi 9 vulgárních výrazů. Nepodařilo se přitom předvést svědka, který by charakterizoval vystoupení obžalovaných jako hrubou neslušnost a byl tím pohoršen. Samotná přelíčení pak proběhla způsobem, který odporuje ústavě ČSSR a procesním předpisům. Zejména byly obcházeny principy veřejnosti trestního řízení, nebylo dbáno požadavku ústnosti jednání, byla porušena zásada presumpce neviny a došlo i k neodůvodněnému omezení práva na obhajobu. Konečně, ale ne v poslední řadě, byla vážně porušena zásada soudcovské nezávislosti a nestrannosti soudcovského rozhodování. ... Zcela bezprecedentní je pak skutečnost, že prokurátorovi bylo umožněno předložit jako důkaz až v závěrečné řeči - tedy po skončení dokazování - dopis odboru umění a kultury českého ministerstva kultury, který negativně hodnotí texty skupin Plastic People a DG 307 a označuje je za projev dekadence, nihilismu, klerikalismu a anarchismu. O tento dopis se rozsudek ve svém zdůvodnění opírá. Zapomíná však, že předmětem trestního řízení byl trestný čin výtržnictví a ne - v naší zemi tak neblaze proslulé cejchování - ať již v minulosti z titoismu, trockismu, sionismu anebo nyní z nihilismu, klerikalismu apod."

Tento otevřený dopis byl (s originály podpisů) zaslán prezidentu republiky, předsedovi Federálního shromáždění, předsedovi vlády ČSSR, předsedovi Nejvyššího soudu ČSSR, generálnímu prokurátorovi ČSSR a ministerstvu spravedlnosti ČSSR. Výsledek tohoto protestu však nebyl fakticky žádný. Jeho autoři se sice mohli chlubit nejvyššími akademickými tituly a odbornou erudicí, pro adresáty dopisu byl však určující fakt, že patřili k těm, kteří se v roce 1969 „nepoučili“ z krizového vývoje.

Ani po propuštění z vězení nenechala státní moc nikoho z odsouzených na pokoji. Ivan Jirous byl v politicky zmanipulovaných procesech odsouzen ještě několikrát a strávil ve vězení celkem 6 let. Ostatní byli v 80. letech donuceni v rámci akce Stb "Asanace" emigrovat.

6.1.6 Porevoluční dohra aneb vizitka polistopadové justice

Kauza Plastic People měla po bezmála třech desetiletích zajímavou a pro českou justici velmi nelichotivou dohru⁵². Nejvyšší soud totiž na základě stížnosti pro porušení zákona podané ministrem spravedlnosti ve prospěch odsouzených znovu přezkoumal v roce 2003 rozhodnutí popsaná výše. Ve svém rozhodnutí⁵³ Nejvyšší soud analyzoval velmi detailně procesní aspekty obou rozhodnutí, upozornil na řadu závažných procesních chyb v těchto rozhodnutích,⁵⁴ dále na nepřezkoumatelnost obou rozhodnutí, neboť vulgární výroky nebyly v samotném odůvodnění specifikovány, výroková část rozhodnutí nebyla dostatečně určitá apod. Vedle těchto úvah procesního charakteru se však Nejvyšší soud vůbec nepokusil zodpovědět klíčovou otázku, totiž zda texty písní, které měl v každém případě v soudním spise k dispozici, mohly skutečně při rozumném výkladu § 202 trestního zákona zachovávajícím svobodu uměleckého projevu založit skutkovou podstatu výtržnictví. Protože tuto právní otázku Nejvyšší soud nevyřešil, byla věc podle § 270 odst. 1 trestního řádu přikázána okresnímu státnímu zástupci Praha-západ, aby ji v potřebném rozsahu znovu projednal a rozhodl.

Nejvyšší soud sám nerozhodl podle § 271 odst. 1 tr. ř. zprošťujícím rozsudkem, neboť prý nebyl spolehlivě zjištěn skutkový stav. Přitom § 271 odst. 1 tr.ř. říká, že Nejvyšší soud může při zrušení napadeného rozhodnutí také sám hned rozhodnout ve věci, je-li možno rozhodnutí učinit na podkladě skutkového stavu, který byl v napadeném rozhodnutí správně zjištěn. Případné zastavení

⁵² KÜHN, Zdeněk. *Rozhodnutí českých soudů v kauze skupiny Plastic People: argumentace soudů v průběhu tří desetiletí*. Jurisprudence 2/25, str. 60-65.

⁵³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 2. 2003, sp. zn. 4 Tz 91/2002 (stížnost ministra spravedlnosti pro porušení zákona ve věci Plastic People of the Universe), nepublikováno, citováno podle internetové stránky NS ČR <http://www.nsoud.cz>.

⁵⁴ Např. skutečnost, že okresní soud převážnou část svědeckých výpovědí přečetl, aniž k tomu byl udělen výslovný souhlas obviněných, jak to vyžadovalo ust. § 211 odst. 1 písm. a) tehdy platného trestního řádu, řada důkazů, kterými bylo soudy argumentováno, nebyla řádně provedena v řízení před soudem. Nebylo ani podle Nejvyššího soudu dostatečně zdůvodněno, zda a jak se obvinění konkrétně podíleli na organizování jednotlivých akcí či vystoupení, aby bylo opodstatněné uvažovat o přísnější právní kvalifikaci jejich jednání.

trestního stíhání Nejvyšší soud naopak ponechal na státním zástupci, který měl také provést další dokazování (ve věci staré 27 let!). Ve svém poučení Nejvyšší soud mechanicky citoval judikaturu z doby komunistického režimu⁵⁵ a neopomněl zároveň upozornit státního zástupce, že pro případné další trestní stíhání jednoho z obviněných (v roce 2003 poslance US-DEU Svatopluka Karáska) je nezbytné si vyžádat souhlas Poslanecké sněmovny.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu vzbudilo v médiích po zásluze velmi negativní ohlas.⁵⁶ Argumentační těžkopádnost, neschopnost se alespoň dotknout merita věci (neboť i ze samotného rozhodnutí odvolacího soudu v kauze Plastic People jasně vyplývá, že nejdůležitějším důvodem postihu hudebníků byla ochrana tehdy vznikající normalizační „kulturní fronty“, která neměla být narušena čímkoliv a kýmkoliv stojícím mimo monolit socialistické „zábavné hudby“) a neuvěřitelně vysoký stupeň formalismu, jsou pozoruhodným důkazem o kontinuitě právního myšlení před a po roce 1989. Toto přetrvávání koncepce zákonného pozitivismu dokonce i na nejvyšším českém soudním tribunálu obecné justice je jedním z velkých problémů transformace českého soudnictví.

6.2 Proces s představiteli Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)

6.2.1 Založení výboru

Myšlenka založit výbor sledující případy nespravedlivě postižených osob se objevila hned v několika okruzích signatářů Charty 77, kteří se na počátku roku 1977 obrátili na vedení státu s požadavkem dodržování zákonů a zahájení dialogu. O nutnosti jeho vzniku hovořil historik Jan Tesař v souvislosti s pokračující represí již v létě 1977. Původně navrhoval maximalistickou variantu, která měla spočívat ve sledování případů všech vězňů, neboť v tehdejších

⁵⁵ K „naplnění znaků trestného činu výtržnictví podle § 202 odst. 1 tr. zák., účinného do 30. 6. 1973, je třeba, aby výtržnické jednání bylo motivováno zjevnou neúctou pachatele ke společnosti. Při řešení této otázky nestačí se omezit jen na zjištění samotného vnějšího průběhu výtržnického jednání pachatele, ale je třeba tento motiv zjišťovat vždy též v souvislosti s osobním profilem pachatele, s dřívějším způsobem jeho života, jeho chování vůči ostatním členům společnosti a jeho poměrem k práci. Jen při hodnocení všech těchto hledisek je možno dospět ke správnému závěru, zda výtržnické jednání pachatele vyjadřuje jeho zjevnou neúctu ke společnosti či nikoliv (viz Rt 18/1964).“

⁵⁶ Za všechny nejpregnantnější článek J. Macháčka MF DNES z 21.2. *Plastici zlobí českou justici*, (str. 7), argumentující mj. tím, že soudci pravděpodobně dosud nepoužívají při své práci zdravý rozum, bez něho jsou však všechny paragrafy úplně zbytečné.

podmínkách neměl podle jeho názoru nikdo zaručeno právo na spravedlivý proces⁵⁷. Bezprostředním impulzem se nakonec stala společná kauza Václava Havla, Jaroslava Kukala a Pavla Landovského, kteří byli 28. ledna 1978 zadrženi po zásahu příslušníků StB proti signatářům Charty 77, když se chtěli zúčastnit plesu železničářů. O několik dnů později byl na jejich obranu založen výbor, jehož činnost přinesla viditelný výsledek, když byla zmíněná trojice 13. března 1978 propuštěna z vazby. Mezi jeho členy bylo již několik pozdějších zakladatelů VONS⁵⁸.

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných byl ustaven 27. dubna 1978 v bytě manželů Bendových na Karlově náměstí v Praze⁵⁹. Jeho stručné prohlášení napsal pro diskuzi s ostatními zakladateli Václav Havel. Jedním z hlavních důvodů pro založení výboru byla snaha upozorňovat veřejnost na kauzy méně známých oponentů režimu. Členové VONS pomáhali postiženým se zajišťováním právního zastoupení, navštěvovali soudní líčení a nabízeli postiženým finanční i jinou pomoc. Formou sdělení, ve kterých rekonstruovali jednotlivé případy, se obraceli na československé úřady a žádali je o nápravu⁶⁰. Zprávy o sledovaných případech předávali rovněž do zahraničí, odkud se prostřednictvím rozhlasových stanic dostávaly zpět do Československa. Výbor také spolupracoval s řadou nevládních organizací, které se zabývaly dodržováním lidských práv a podporou politickým vězňům v sovětském bloku. Jeho členové také udržovali či navazovali kontakty se zástupci podobně orientovaných skupin v dalších státech sovětského bloku., zejména s členy polského Výboru na obranu dělníků (*Komitet obrony robotników - KOR*). Činnost VONS v tomto kontextu spočívala zejména v prolamování informační bariéry, demaskování úředního jazyka a dlouholetém

⁵⁷ BLAŽEK, Petr, BURSÍK Tomáš. *Pražský proces 1979 - Vyšetřování, soud a věznění členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (dokumenty)*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2010. ISBN 978-80-7285-124-9.

⁵⁸ Členy byli Rudolf Battěk, Václav Benda, Jiří Dienstbier, Vlasta Chramostová, Ivan Medek, Gertruda Sekaninová-Čákrťová, Jaroslav Suk, Jan Vladislav a Jan Vodňanský.

⁵⁹ Zakládající prohlášení podepsalo celkem 17 osob. Nezveřejněna byla tehdy jména dalších tří členů VONS: Alfréda Kocába, Jakuba Trojana a Jaroslava Suka.

⁶⁰ VONS vydal do konce roku 1989 celkem 1125 sdělení, z toho 113 do plošného zásahu tajné policie proti VONS 29. května 1979. Naprostá většina z nich byla publikována v samizdatovém časopise *Informace o Chartě 77*, jehož kompletní elektronická verze je dostupná na webové stránce www.vons.cz/informace-o-charte-77.

mapování zvláště státních úřadů⁶¹. Podstatná byla také okolnost, že výbor ve svých sděleních uváděl nejen podrobnosti o jednotlivých kauzách, ale zveřejňoval i jména konkrétních příslušníků StB, prokurátorů a soudců, kteří se na represích různým způsobem podíleli.

6.2.2 Činnost výboru a způsob jeho fungování

Jakkoli se to může zdát překvapující, nebyla činnost výboru v opozičním prostředí zpočátku vnímána jednoznačně pozitivně. Někteří signatáři Charty 77 se například domnívali, se jedná o příliš radikální činnost, která může ohrozit jiné důležité aktivity. Nezpochybnitelným faktem však zůstává, že jen v roce 1978, tedy za 7 měsíců činnosti, se členům výboru podařilo publikovat 62 sdělení o různých kauzách. Na počátku následujícího roku v souhrnném sdělení popsali, jakým případům se tehdy věnovali: "V současné době sleduje VONS především osudy čtyřiceti vězňů (ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody) a dále případy 26 osob, s nimiž je vedeno trestní řízení na svobodě. Počet těch, kteří jsou v Československu vězněni nebo stíháni za projevy svého přesvědčení, je několikanásobně vyšší. Ze sledovaných vězňů je 16 signatářů Charty 77, většina z nich byla obviněna nebo odsouzena v souvislosti s Chartou 77. Také trestní věci dalších vězňů souvisejí většinou s propagací myšlenek Charty 77. Mezi osobami, které jsou stíhány na svobodě, jsou tři členové našeho výboru."⁶²

O osvojení konkrétního případu rozhodovali členové kolektivně. Každý z nich měl právo veta, které bylo ale používáno spíše výjimečně. Prvním okruhem sporných případů byly osoby stíhané podle § 105 trestního zákona, tedy kauzy trestně stíhaných či odsouzených skutečných či domnělých špiónů západních tajných služeb. Do druhé skupiny pak patřily osoby, které se snažily o nelegální přechod státní hranice pomocí násilí, např. formou únosu dopravního prostředku s cestujícími. Největší diskuse ve výboru vypukla v souvislosti s případem Milana, Roberta a Václava Barešových⁶³, na jehož výkladu se členové VONS neshodli.

⁶¹ PŘIBÁŇ, Jiří. *Disidenti práva: o revolucích roku 1989, fikcích legality a soudobé verzi společenské smlouvy*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-86429-00-8.

⁶² Sdělení VONS č. 63 (Souhrnné sdělení), *Informace o Chartě 77*, roč. 2, č. I (1979), s.5.

⁶³ Bratrance Barešovi unesli 23. května 1978 autobus s 39 gymnazisty s cílem dostat se na Západ. Případ nakonec skončil záchranou všech dětí, řidič autobusu a jeden z únosců akcí nepřežili. Proces s únosci skončil exemplárními tresty. V září 1978 plzeňský krajský soud vynesl za obecné ohrožení a další trestné činy rozsudek smrti nad Robertem Barešem (popraven byl 6. prosince

O vnímání výboru komunistickým režimem svědčí skutečnost, že vedení Státní bezpečnosti začalo krátce po jeho vzniku připravovat scénář plošného zásahu. První plán společně sestavili v listopadu 1978 příslušníci I. odboru X. správy FMV (operativní útvar StB zaměřený proti signatářům Charty 77 a členům VONS) a Správy vyšetřování StB. Podle jejich výkladu činnost výboru umožňovala zahájit trestní stíhání "ve věci trestného činu podvracení republiky podle § 98/1, 2 tr. zák.⁶⁴." Ve stanovený den měly být u řady členů VONS a signatářů Charty 77 provedeny domovní prohlídky. Zpočátku měl být trestně stíhán pouze Jiří Němec (u něhož bylo nalezeno při prohlídce bytu devět kusů zakládajícího prohlášení) - dalších 5 vybraných členů VONS mělo být zadrženo a o jejich osudu mělo být rozhodnuto později. Zbývající členové výboru a jejich přátelé měli být podrobeni výslechům.

Scénář plošného zásahu proti členům VONS dostal konkrétnější podobu v dalším plánu, který 23.2. 1979 předložili ke schválení příslušníci Správy vyšetřování StB, kpt. Jiří Liška a por. Jaroslav Murdych. Z tohoto dokumentu je patrné, že okruh postižených osob se v mezidobí rozšířil: *"Po celkovém vyhodnocení lze činnost VONS hodnotit jako trestný čin podvracení republiky podle § 98/1, 2 tr. zákona. V daném případě se jedná o nátlakovou organizaci, jejíž signatáři z nepřátelství k socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky provádějí podvratnou činnost proti tomuto zřízení s cílem zdiskreditovat bezpečnostní a justiční orgány a tím celkově zpochybňovat bezpečnostní politiku KSČ. Tohoto cíle se snaží dosáhnout pomocí polopravd a obratně vykonstruovaných lží, kde tyto orgány obviňují 'z teroru' proti jinak smýšlejícím lidem. Objektivní stránka skutkové podstaty daného trestného činu však není dostatečně dokumentována."* Po získání dostatečných důkazů navrhovali zahájit trestní stíhání, provést u vybraných členů VONS najednou domovní prohlídky, zadržet je a vyslechnout. Po vyhodnocení výsledků domovních prohlídek mělo být rozhodnuto o vznesení a uvalení vazby⁶⁵.

1979), Václava Bareše soud poslal na 25 let do vězení. Odvolací soud rozsudek prvoinstančního soudu potvrdil.

⁶⁴ Trestný čin, kterým komunistický režim trestal širokou třídu nesouhlasu, např. emigraci. Podvracení republiky se dopustil ten, kdo "z nepřátelství k socialistickému společenskému zřízení provádí podvratnou činnost proti jejímu společenskému a státnímu zřízení, proti její územní celistvosti, obranyschopnosti anebo proti jejím mezinárodním zájmům. Trest byl stanoven v rozmezí od 1 roku do 10 let odnětí svobody.

⁶⁵ V odborné i vzpomínkové literatuře se často uvádí, že akce StB proti členům VONS nesla krycí název "Kmen". Ve skutečnosti byli v takto nazvané akci sledováni v 70. a 80. letech manželé

Již 14. března 1979 provedli příslušníci správy StB Praha domovní prohlídku v bytě manželů Bendových, kde zabavili kromě psacího stroje také různé samizdatové a exilové tiskoviny. Současně zahájil vyhledávací orgán Krajské správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje, kpt. Vratislav Topič, trestní stíhání ve věci přípravy trestného činu podvracení republiky, neboť "zjištěné skutečnosti nasvědčují, že se v Praze spolčila skupina dosud přesně nezjištěných osob za tím účelem, aby vyhotovováním většího množství různých písemností s protistátním obsahem podrývala důvěru obyvatel ve státní orgány a vyvolávala nepřátelské nálady proti socialistickému společenskému státnímu zřízení."⁶⁶ Podle všeho se jednalo o paralelní akci, která zpočátku přímo nesouvisela s dlouhodobě připravovaným zásahem proti členům VONS. S větší jistotou lze takto hodnotit kauzu jediného brněnského člena výboru Alberta Černého, který byl zadržen 26. března 1979 příslušníky odboru vyšetřování Správy StB Brno a jehož následné vyšetřování a odsouzení bylo později částečně překryto zásahem proti dalším členům výboru⁶⁷. Každopádně iniciativa příslušníků odboru vyšetřování Správy StB Praha byla o dva měsíce později využita a zakomponována do strategie plošného zásahu. Na tomto kroku se 23.5. 1979 dohodl ředitel speciálního odboru Generální prokuratury ČSSR JUDr. Jaromír Prokop a náčelník správy vyšetřování StB pplk. Rudolf Šubrt, jehož podřízení uvedenou trestní věc převzali.

6.2.3 Role stranického aparátu při přípravě politického procesu

Archivní dokumenty, které by umožnily popsat roli stranického aparátu při přípravě politického procesu, se bohužel dosud nepodařilo dohledat. Je ovšem možné zmínit analogicky postup, který se podařilo zrekonstruovat v souvislosti se vznikem Charty 77. O zahájení kampaně proti jejím signatářům rozhodli 7. ledna 1977 členové předsednictva ÚV KSČ na zasedání, kde na toto téma osobně vystoupil generální tajemník ÚV KSČ Gusto Husák. Podle přijatého usnesení

Dagmar a Rudolf Battěkovi. Z plánu činnosti X. správy FMV na rok 1979, který předložil její náčelník, genmjr. Vladimír Stárek na konci listopadu 1978, je zřetelné, že plošný zásah proti členům VONS mířil především proti Chartě 77.

⁶⁶ Z usnesení vyhledávacího orgánu Krajské správy SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje Vratislava Topiče o zahájení trestního stíhání ve věci přípravy k trestnému činu podvracení republiky v souvislosti s domovní prohlídkou v bytě Václava a Kamily Bendových provedenou příslušníky SNB.

⁶⁷ Dne 11.7. 1979 byl tehdejší jediný brněnský člen VONS obviněn z trestného činu podvracení republiky a 27.11. 1979

měly být dopisem informovány krajské a městské stranické výbory o "akci nepřátelské skupiny, která předala západním sdělovacím prostředkům pamflet pod názvem Charta 77". Současně měly příslušné orgány "v duchu diskuse předsednictva ÚV KSČ rozpracovat konkrétní potřebná opatření"⁶⁸. Na základě tohoto rozhodnutí stranického vedení byl prostřednictvím příslušných oddělení ÚV KSČ úkolován represivní aparát. Podle dochovaného dokumentu mělo být na základě zmíněného usnesení předsednictva ÚV KSČ zahájeno trestní stíhání, využita "všechna opatření administrativní povahy" a se všemi signatáři Charty 77 měly být provedeny pohovory či výslechy. Současně měli nejvyšší představitelé justice a Generální prokuratury ČSSR vypracovat právní stanovisko k Prohlášení Charty 77⁶⁹. Organizátoři Charty 77 však nakonec stíhání nebyli - podle vysvětlení Správy vyšetřování StB z dubna 1977 to bylo v důsledku politického rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ, které se tehdy ocitlo v souvislosti s kampaní proti Chartě 77 pod mezinárodním tlakem⁷⁰.

Analogicky je možné se domnívat, že také o zahájení plošného zásahu proti členům VONS rozhodlo stranické vedení - návrh zřejmě předložilo oddělení státní administrativy ÚV KSČ (XIII. oddělení), do jehož kompetence patřilo řízení silových resortů. Písemnými prameny je každopádně doložena pouze účast vedení federálního ministerstva vnitra. Náčelník Správy vyšetřování StB, plk. Rudolf Šubrt, 31. května 1979 hlásil (prostřednictvím svého prvního náměstka, genmjr. Miroslava Vaníčka) federálnímu ministru vnitra JUDr. Jaromíru Obzinovi, že jeho podřízení zadrželi postupně naprostou většinu členů VONS a provedli řadu domovních prohlídek: *"V souladu se schváleným plánem bylo vzneseno obvinění z trestného činu podvracení republiky podle § 98 odst. 1 tr. zákona proti Václavu Bendovi, Ottě Bednářové, Jarmile Bělikové, Petru Uhlovi, Daně Němcové. Výsledky dosud provedených úkonů dávají dostatečný podklad pro vznesení obvinění pro stejný trestný čin proti Jiřímu Němcovi, Václavu Havlovi, Jiřímu Dienstbierovi (toho času mluvčí 'Charty 77'), Ladislavu Lisovi. Zatím nelze spolehlivě rozhodnout o trestním stíhání Václava Malého. S ohledem na věk a*

⁶⁸ Usnesení předsednictva ÚV KSČ k Prohlášení Charty 77, in: BLAŽEK, Petr. *Tentokrát to bouchne. Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden - únor 1977)*. Praha, FF UK - OABS MV 2007, s. 27

⁶⁹ Informace ÚV KSČ pro představitele justice a prokuratury o zahájení represivních opatření proti signatářům Charty 77 a pokyny k vypracování stanovisek.

⁷⁰ DEVÁTÁ, Markéta, SUK Jiří, TŮMA Oldřich. *Charta 77 - od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci, 1977-1989. Sborník z konference k 30. výročí Charty 77*. Praha. Ústav pro soudobé dějiny, 2007, str. 225-235.

dřívější politickou činnost v KSČ nedoporučujeme za vhodné stíhat JUDr. Gertrudu Sekaninovou-Čakrtovou. Zatím není dostatečný podklad pro stíhání Jiřího Rumla, Ludvíka Pacovského, Rudolfa Battěka, Jana Tesaře a jmenovaní budou ze zadržení propuštěni v zákonné lhůtě."⁷¹

6.2.4 Průběh zatčení

Samotný zásah připomínal zatýkání Státní bezpečnosti v 50. letech. Příslušníci tajné policie za přispění příslušníků Veřejné bezpečnosti s posvěcením Generální prokuratury ČSSR vtrhli 29. května 1979 v brzkých ranních hodinách do domácností naprosté většiny členů VONS. Domovní prohlídky se postupně uskutečnily nejen v místech jejich trvalého bydliště, ale i na některých pracovištích či v bytech příbuzných a přátel výboru. Přístup do některých bytů si vyšetřovatelé tajné policie vynucovali násilím. Příslušníci StB při domovních prohlídkách nezabavili jen velké množství dokumentů spojených s činností VONS. V jejich rukou se ocitlo také velké množství osobní korespondence, samizdatových a exilových publikací, legálně vydané fotografie či osobní diáře. Z několika bytů odvezli psací stroje, které měly později sloužit jako důkaz podvratné činnosti. Ze stejného důvodu zajistili také finanční prostředky či bankovní potvrzení o příjmu tuzexových poukázek⁷². Řada postižených vznesla bez úspěchu ústní i písemné protesty proti zabavování věcí. Některé z nich byly jejich majitelům vráceny až po několika týdnech či měsících. Při domovních prohlídkách, které často trvaly mnoho hodin, nebrala StB ohledy na soukromí postižených osob. Svědky jejich zásahů byly často malé děti či rodinní přátelé. Tajná policie navíc také v některých bytech fotografovala či pořizovala filmové záběry. Řada snímků je uložena ve vyšetřovacím či soudním spise. Podle povahy těchto záběrů je možné předpokládat, že je tajná policie pořizovala se záměrem využít je v propagandistických pořadech.⁷³

⁷¹ Dopis náčelníka Správy vyšetřování StB plk. Rudolfa Šubrta náměstkovi vnitřní ČSSR genmjr. Miroslavu Vaníčkovi s informací pro ministra vnitřní Jaromíra Obziny o vyšetřování členů VONS a nástinem usnesení o jejich trestním stíhání, datovaný 31. května 1979 v Praze.

⁷² Viz protokol o ohledání zapečetěného kufru zabaveného příslušníky SNB při domovní prohlídce v bytě Václava a Kamily Bendových.

⁷³ Celkem 19 fotografií je uloženo ve vyšetřovacím spise. Stejně snímky obsahuje také soudní spis.

6.2.5 Vyšetřování a vazba

Pro deset zadržených členů VONS se stala od konce května 1979 na několik dalších měsíců přechodným domovem cela vazební věznice v Praze-Ruzyni. Přestože protestovali proti uvalení vazby a později i proti jejímu prodlužování, jejich stížnosti neměly žádný viditelný úspěch. Kontakt s okolním světem mohli udržovat pouze prostřednictvím advokáta nebo povolené a cenzurované korespondence, v níž se ovšem nesměly objevit zmínky o vyšetřování ani o podmínkách vazby. Návštěvu mohl povolit pouze vyšetřovatel StB. Přes všechny restriktce byla Václavu Havlovi povolena účast na pohřbu otce, kde se od svých přátel dozvěděl o vstupu nových členů do výboru. Jednou měsíčně mohla vyšetřovaná osoba obdržet balíček, který podléhal mnoha omezením. Členové VONS byli často po mnoho dní drženi ve vazbě, aniž by proběhl jakýkoli vyšetřovací úkon. Pobyt ve vazbě jim vyšetřovatelé a dozorcí ztěžovali různými způsoby - např. Ottu Bednářovou umístili na celu s duševně labilní spoluvězeňkyní.⁷⁴

Plošný zásah neměl z pohledu komunistického režimu kýžený efekt. Do výboru totiž záhy vstoupilo 12 nových lidí, jejichž jména byla zveřejněna 19. června 1979. Tímto zásadním rozhodnutím dali jasně najevo, že se nenechají zastrašit a že jsou odhodláni čelit podobným potížím jako jejich věznění přátelé. Jejich krok byl také důležitým gestem solidarity pro rodiny uvězněných. Noví členové se navíc nespokojili s formálním členstvím, ale pokračovali v konkrétní činnosti výboru. Vydali řadu dalších sdělení o nových kauzách. Je také především jejich zásluhou, že se o případ vězněných členů VONS začala postupně zajímat řada zahraničních osobností a institucí. Členové výboru přitom v tomto období pracovali pod velkým tlakem tajné policie a byli přitom různým způsobem šikanováni.

Přibližně měsíc po razantním zásahu proti členům VONS ukončili příslušníci StB vyšetřování této kauzy. Náčelník I. odboru Správy vyšetřování StB pplk. Jindřich Křištof navrhl 4. července 1979 Generální prokuratuře ČSSR podat obžalobu proti 10 obviněným členům VONS. Její podobu zadal ředitel speciálního odboru Generální prokuratury JUDr. Jaromír Prokop, který již v polovině června 1979 požadoval, aby byla obžaloba založena na odborných posudcích stranických a státních institucí: "*V trestní věci proti ing. Petru Uhlovi a*

⁷⁴ Rukopisné vzpomínky Otty Bednářové, které pod názvem *Odmítám vypovídat!* napsala po svém propuštění z vězení.

*spol. v zájmu opatření podkladů pro koncepci obžaloby, respektive návrhu na konečné opatření, že působení VONS je součástí antikomunistického štvání proti ČSSR, a nikoliv uplatnění petičního práva, považují za nutné, aby některá instituce, např. Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ, Vysoká škola politická ÚV KSČ, Český úřad pro tisk a informace nebo pracovníci těchto institucí byli požádáni o zpracování přehledu, jakým způsobem antikomunistické centrály a antikomunistická propaganda reagovaly na přípravu Konference o bezpečnosti a spolupráci z roku 1975."*⁷⁵ Jeho žádost jasně ukazuje významnou roli speciálního odboru Generální prokuratury ČSSR při přípravách politických procesů v 70. a 80. letech. Vedle vlastního dohledu a koordinační role zprostředkoval "politické zadání". Ve zmíněném návrhu obžaloby se uvedená "koncepce" a "třídní" frazeologie skutečně projeví, přestože měly spíše proklamativní podobu.⁷⁶

6.2.6 Reakce veřejnosti

Zásah proti členům VONS ovšem vyvolal velkou vlnu solidarity.⁷⁷ Podobně jako v případě kampaně proti signatářům Charty 77 se komunistický režim ocitl pod velkým mezinárodním tlakem, což bylo podle všeho jedním z důvodů, proč se nakonec před soudem ocitla šestice obžalovaných. Dne 11. září 1979 byli na základě usnesení zástupce generálního prokurátora ČSSR JUDr. Jaromíra Prokopa vyloučeni ze společného řízení Jiří Němec, Jarmila Bělíková, Václav Malý a Ladislav Lis. V usnesení byl tento krok zdůvodněn snahou urychlit přípravu soudního procesu: "*Zájem na urychlení řízení proti dr. Bendovi, ing. Uhlovi, Jiřímu Dienstbierovi, Václavu Havlovi, Ottě Bednářové a Daně Němcové je proto nutno považovat za důležitý důvod, aby věc výše jmenovaných čtyř obviněných byla vyloučena ze společného řízení a bylo rozhodnuto o ní*

⁷⁵ Dopis ředitele speciálního odboru GP ČSSR JUDr. Jaromíra Prokopa ve věci trestního stíhání Petra Uhla a spol., datovaný 15.6. 1979 (2 strany strojopisu).

⁷⁶ Závěrečná zpráva náčelníka I. odboru Správy vyšetřování StB pplk. Jindřicha Křištofa adresovaná GP ČSSR s návrhem na podání obžaloby proti obviněným PhDr. Václavu Bendovi, Jiřímu Němcovi, Jiřímu Dienstbierovi, Václavu Havlovi, Ottě Bednářové, ing. Petru Uhlovi, Jarmile Bělíkové, Daně Němcové, Ladislavu Lisovi a Václavu Malému ze dne 4.7. 1970 (VS-ČVS-8/1201979).

⁷⁷ Vlně solidarity s členy VONS jsou věnovány studie a edice Jaroslava Pažouta, např. PAŽOUT, Jaroslav. *Ohlas na perzekuci členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných v roce 1979* (edice dokumentů), příp. PAŽOUT, Jaroslav. *Špatně utajený proces. Proces s VONS a jeho ohlas ve světě. Disidenti před soudem, soudci na divadelní scéně.*

samostatně."⁷⁸ Podle některých dochovaných dokumentů uvažovali organizátoři o uspořádání soudního procesu s propuštěnými členy VONS na jaře 1980, nakonec se však neuskutečnil. Trestní stíhání zmíněné čtveřice však pokračovalo a definitivně zastaveno bylo až v prosinci 1989 příslušnými usneseními zástupce generálního prokurátora ČSSR JUDr. Jiřího Řídla.⁷⁹

O nejistotě organizátorů procesu svědčí také skutečnost, že několik měsíců před jeho konáním nabídli dvěma zatčeným členům VONS možnost legálně odjet za hranice. Jiří Dienstbier vzpomínal po třiceti letech na výsledky v létě 1979 takto: *"Začaly z nich padat takové hlášky, že kdybych si to snad náhodou rozmyslel a chtěl třeba někam odjet, že by se o tom dalo ještě mluvit. Na to jsem nijak nereagoval."*⁸⁰ Vážnější nabídku dostal Václav Havel, kterého v polovině září 1979 navštívil ve vazbě úředník z ministerstva zahraničí a vybízel ho k legálnímu odjezdu do USA, kde mu režisér Joseph Papp nabízel roční angažmá v newyorském *The Public Theater*: *"Ten trik jsem už znal, na ten jsem jaksi přímo naletět nemohl, nicméně přesto jsem určitou chvíli přemýšlel, přece jen mi to vrtalo v hlavě, protože oni to totiž tak chytře postavili, že když přijmu tohle a oni mi tedy dají pas a budu moci odjet, se ženou samozřejmě, takže se nebude proces vůbec konat a já se vlastně zachráním, osvobodím všechny své přátele, a naopak tím, když to nepřijmu, tak je na dlouhá léta uvrhnu do vězení. A to byl argument, nad kterým bylo třeba přeci jen chvíli přemýšlet, zvláště když je člověk v izolaci, neví, jaké je klima, atmosféra, co se děje, s nikým nemluví. Pozvali nicméně moji ženu Olgu, které jsem to za přítomnosti plukovníků vylíčil, protože to byla má podmínka, že se s ní poradím. A ona mě utvrdila v tom, že je to celý nesmysl, což oni odposlouchávali a už se ani nevrátili do té místnosti, jenom mě odvedli zpátky do cely."*⁸¹

⁷⁸ Usnesení zástupce generálního prokurátora ČSSR JUDr. Jaromíra Prokopa o vyloučení obviněných Jiřího Němce, Jarmily Bělikové, Václava Malého a Ladislava Lise ze společného řízení v trestní věci proti dr. Václavu Bendovi a spol.

⁷⁹ Usnesení zástupce Generálního prokurátora ČSSR JUDr. Jiřího Římala o zastavení trestního stíhání Jiřího Němce, které bylo zahájeno v souvislosti s vyšetřováním členů VONS v roce 1979, datováno 8. prosince 1989 v Praze (VIII FGv I 10/79-109).

⁸⁰ Ze záznamu z panelové diskuse se členy VONS konané 22.9. 2009 v Knihovně Václava Havla u příležitosti otevření výstavy o soudním procesu se členy VONS. Zvukový záznam je uložen tamtéž.

⁸¹ Václav Havel napsal ve vazbě dopis Josephu Pappovi, kde mu poděkoval za jeho nabídku a vysvětlil, proč ji nemůže přijmout. Havlův advokát JUDr. Josef Lžičar zaslal ověřený opis tohoto dopisu předsedovi Městského soudu v Praze JUDr. Antonínu Kašparovi, který ho nechal založit do soudního spisu.

6.2.7 Průběh procesu a jeho výsledky

Dne 19. září 1979 podal pracovník Městské prokuratury v Praze JUDr. Vlastimil Haneška devatenáctistránkovou obžalobu "v trestní věci Petr Uhl a spol."⁸² Podstata obžaloby spočívala v založení "nelegální organizace", kontaktech se zahraničím a vyhotovení velkého množství písemností, "v nichž hrubým způsobem pomocí vymyšlených nebo záměrně zkreslených údajů byly hrubě napadány bezpečnostní orgány, prokuratura, soudy a Sbor nápravné výchovy, tyto písemnosti obžalovaní rozšiřovali v ČSSR a dávali je k dispozici i zahraničním antikomunistickým centrálám, které jich využily k útokům proti nám v západním a emigrantském tisku a v relacích různých štvavých vysílačů typu 'Svobodná Evropa'. Šestice členů VONS byla obžalována z trestného činu podvracení republiky podle § 98 odst. 1, 2 písm. a) b) tr. zák. a hrozil jim nepodmíněný trest odnětí svobody v rozmezí od tří do deseti let.

Soudní líčení s šesticí členů VONS se uskutečnilo v budově Městského soudu v Praze ve dnech 22. a 23. října 1979. Předsedou pětičlenného senátu byl JUDr. Antonín Kašpar, který pro jednání zvolil jednu z nejmenších místností, do níž byl umožněn vstup jen s pozvánkou. Dovnitř se tak dostalo jen dvanáct nejbližších příbuzných souzených, na 150 jejich přátel, západních diplomatů, novinářů a zástupců humanitárních organizací bylo vykázáno ze soudní budovy. Krátce po zahájení procesu byla ze soudní síně vyvedena manželka obžalovaného Petra Uhla Anna Šabatová, která protestovala proti zákazu pořizování poznámek. Ve dnech soudního líčení byly zadrženy desítky osob. Samotné soudní líčení bylo velmi uspěchané a z původně ohlášených čtyř dnů bylo zkráceno na polovinu. Mnohým svědkům navržených obhajobou nebylo povoleno vystoupit. Všichni obžalovaní odmítli obžalobu a prohlásili, že se necítí vinni. Senát se však přiklonil k obžalobě a vynesl několikaleté tresty odnětí svobody: Petr Uhl byl odsouzen k 5 letům odnětí svobody ve II. nápravně výchovné skupině, Václav Havel ke čtyřem a půl letům, Václav Benda ke 4 letům, Otta Bednářová k 3 letům, Jiří Dienstbier rovněž ke třem letům odnětí svobody, všichni v I. nápravně výchovné skupině, a Dana Němcová ke dvěma letům odnětí svobody s podmíněným odkladem na 5 let.

⁸² Původně byla trestní věc vedena jako "Václav Benda a spol."

Odvolací řízení se uskutečnilo 20. prosince 1979 před Nejvyšším soudem ČSR, který odmítl všechna odvolání jako nedůvodná a potvrdil rozsudek soudu první instance, jímž byli obžalovaní uznáni vinnými z trestného činu podvracení republiky. Veřejného zasedání se směli opět účastnit pouze nejbližší příbuzní obžalovaných. Okolo šedesáti přátel obžalovaných se vstupu do pankrácké soudní síně dožadovalo marně.⁸³

6.2.8 Reakce na proces v zahraničí

Soudní řízení se šesticí členů VONS mělo mimořádný ohlas v zahraničí. "Pražský proces" se stal jedním z vůbec nejznámějších politických procesů, které byly uspořádány v zemích sovětského bloku. Dokládá to mj. i souhrnná zpráva o reakcích západních komunistických stran na říjnové soudní líčení, kterou 23. listopadu 1979 vypracovalo oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ pro schůzi předsednictva ÚV KSČ. Proti odsouzení členů VONS protestovali např. vysocí představitelé italské, francouzské a španělské komunistické strany, solidaritu odsouzeným vyslovily četné osobnosti a instituce, včetně Evropského parlamentu, Rady Evropy a papeže Jana Pavla II. V několika západních městech se také uskutečnila protestní shromáždění před československými zastupitelskými úřady.⁸⁴

Velkou odezvu ve světě vzbudila již v prosinci 1979 scénická rekonstrukce soudního procesu, kterou v Paříži připravil režisér Patrice Chéreau v předvečer odvolacího řízení u Nejvyššího soudu ČSR.⁸⁵ O dva měsíce později uvedl tentýž režisér v Mnichově německou verzi, která byla v záznamu také odvysílána západoněmeckou a rakouskou televizí. Představení tak zhlédla řada diváků i v pohraničních oblastech Československa, kde bylo možné přijímat signál zmíněných televizních stanic. V obou představeních hrály vedle řady dalších herců dvě známé hvězdy - Simone Signoretová a Yves Montand. V dubnu 1980

⁸³ Sdělení VONS o soudním jednání se členy VONS u Městského soudu v Praze ze dne 29. října 1979, v příloze seznam osob zadržených během procesu a záznam závěrečné řeči a posledního slova obžalovaných.

⁸⁴ Zpráva oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ pro schůzi předsednictva ÚV KSČ o ohlasu procesu se členy VONS v komunistickém a socialistickém hnutí v kapitalistických zemích.

⁸⁵ Příbuzným odsouzených, kteří se mohli zúčastnit říjnového soudního procesu přímo v soudním sále, se podařilo jeho průběh podrobně zaznamenat. Hlavní zásluhu na tom měl Ivan Havel. Na základě jejich vzpomínek a poznámek poté Jan Bednář, Jiří Bednář, Zuzana Dienstbierová a Pavla Němcová soudní líčení zrekonstruovali. Záznam vyšel záhy česky v exilovém časopise *Listy* a péčí Pavla Tigrida také ve francouzském překladu.

pod názvem *Soud nad šesti* vysílalo rozhlasovou verzi rekonstrukce procesu Rádio Svobodná Evropa. V roli Václava Bendy zazněl hlas Karla Kryla a na úvod pořadu byl přečten text spisovatele Milana Kundery. Na podporu členů VONS vystoupili také disidenti v sovětském bloku. Například již v říjnu 1979 uspořádali představitelé polských opozičních hnutí týdenní hladovku ve varšavském kostele sv. Kříže, kde se vedle jiných zúčastnili Adam Michnik, Jacek Kuroń, Jan Lityński či Antoni Macierewicz. V Moskvě odsoudili proces nejznámější ruský disident Andrej Sacharov a několik jeho přátel a v Maďarsku podepsalo obdobný protest dokonce 250 osob.⁸⁶

6.2.9 Podmínky výkonu trestu odsouzených

Na počátku roku 1980, po odvolacím řízení u Nejvyššího soudu v Praze, bylo pět členů VONS přemístěno do vězeňských zařízení. Petr Uhl byl jako "recidivista" převezen do věznice Mírov (II. NVS), Otta Bednářová byla po čtrnáctidenním vyšetření ve vězeňské nemocnici na Pankráci umístěna ve věznici v Opavě a zbylá trojice (Václav Benda, Jiří Dienstbier a Václav Havel) do věznice v Heřmanicích. V dubnu 1981 byl Jiří Dienstbier přesunut do NVÚ Plzeň-Bory a Václav Benda do vězeňského zařízení pro mladistvé v Libkovicích. Václav Havel následoval Jiřího Dienstbiera na konci července 1981 do plzeňské věznice. Petr Uhl byl v červenci 1983 přemístěn v rámci stejné nápravně výchovné skupiny do věznice ve Vinařicích. Na základě pokynu náčelníka oddělení vnitřní ochrany Správy Sboru nápravné výchovy ČSR kpt. Miloše Kratochvíla byl na každého z vězňenských členů VONS založen operativní spis. Ocitli se pod drobnohledem tajných spolupracovníků vnitřní ochrany, jejich korespondence podléhala přísné kontrole a byly pečlivě sledovány všechny návštěvy. O jejich chování a postojích byla po celou dobu jejich věznění vypracovávána měsíční hlášení, která končila na stolech představitelů komunistického režimu. Při dohledu a kontrole spolupracovalo oddělení vnitřní ochrany SNV s příslušníky Státní bezpečnosti.

Tlak na odsouzené ve věznicích měl různé podoby. Sahal od zařazení na celu mezi kriminální vězně, kteří se snažili dotyčného psychicky deptat, přes neutuchající zájem příslušníků SNV až po účelové využívání vězeňské korespondence spoluvězňů, jejímž účelem bylo diskreditovat politické vězně v očích jejich přátel. Vězeňská správa mohla zamezit odeslání dopisu, přijetí

⁸⁶ PAŽOUT, Jaroslav. *Špatně utajený proces. Proces s VONS a jeho ohlas ve světě: disidenti před soudem, soudci na divadelní scéně*. Dějiny a současnost, roč. XXVI, č. 6, s. 36-39.

balíčku či na poslední chvíli zakázat návštěvu. Důvodem byly nejrůznější záminky, například údajný kázeňský prohřešek či neplnění pracovní povinnosti. Častým způsobem nátlaku bylo zlehčování zdravotních problémů vězňů a jejich nedostatečná lékařská péče. Přes oficiální propagandu o "převýchově" vězně v "nového člověka" byl tehdejší vězeňský systém založen takřka na represivním pojetí práce, jež se stala především ekonomickým nástrojem. Některé z těchto skutečností je ovšem problematické doložit, protože všechny kroky vězeňské správy měly "oporu" v účelových právních předpisech, řádech či jednotlivých rozkazech náčelníků správy SNV.

Po odvolacím procesu byla v prosinci 1979 propuštěna z vazby Dana Němcová. Ze zbývajících pětice odsouzených členů VONS byla jako první propuštěna v září 1980 Otta Bednářová. V jejím případě se ovšem jednalo pouze o přerušení výkonu trestu kvůli špatnému zdravotnímu stavu.⁸⁷ Po odpykání celého tříletého trestu byl z věznice v Plzni na Borech propuštěn 29. května 1982 Jiří Dienstbier. Po velké snaze rodiny a zahraniční veřejnosti byl v únoru roku 1983 přerušena předsedou senátu Městského soudu v Praze trest těžce nemocnému Václavu Havlovi. Na konci května 1983 opustil brány věznice v Libkovicích po uplynutí čtyřletého trestu Václav Benda. Petr Uhl se dočkal propuštění jako poslední až o rok později, v květnu roku 1984. Na základě amnestie a žádostí některých odsouzených byl postupně většině z nich prominut trest či zahlazeno samotné odsouzení. Amnestií prezidenta republiky z května 1985 byla Ottě Bednářové prominuta část trestu ve výši jednoho roku a Václavu Havlovi zbytek trestu odnětí svobody. Zbytek trestu byl Ottě Bednářové prominut na základě amnestie prezidenta republiky z října 1988. Jiřímu Dienstbierovi byl trest zahlazen již v dubnu 1988.

Definitivní tečku za pražským procesem udělaly politické změny na konci 80. let. Dne 8. prosince 1989 zástupce generálního prokurátora ČSSR zastavil po více než 10 letech trestní stíhání Jarmily Bělikové, Jiřího Němce a Václava Malého. Shodou okolností rozhodl ve stejný den Obvodní soud pro Prahu 2 o zahlazení trestu Václavu Havlovi z roku 1979. O několik měsíců později se někteří členové VONS jako zákonodárci podíleli na schvalování zákona č.

⁸⁷ Podle Sdělení VONS č. 205 o usnesení OS pro Prahu 4 o přerušení výkonu trestu odnětí svobody Otty Bednářové ze dne 30.9. 1980 bylo rozhodnuto o přerušení výkonu trestu "na potřebnou dobu vzhledem ke zdravotnímu stavu", neboť odsouzená trpěla chorobami jater, žlučníku a slinivky břišní a po 486 dnech vězení vážila pouhých 48 kg, to znamená, že ztratila jednu třetinu své tělesné váhy.

119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, na jehož základě 23. srpna 1990 Městský soud v Praze zrušil rozsudky z roku 1979 nad šesticí členů VONS.

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných působil také v první polovině 90. let. Jeho členové se věnovali novelizaci trestního řádu, uklidňování bouřlivých situací ve věznicích či přípravě generální amnestie a rehabilitačních zákonů. Členové VONS se také snažili o očistění justice, avšak s minimálním úspěchem. Na setkání 3. července 1996 se členové nakonec dohodli na přerušení činnosti výboru na dobu neurčitou.

6.3 Odsouzení Jaroslava Šabaty v souvislosti se setkáním československých a polských disidentů na československo-polských hranicích v roce 1978

Perzekuce předního signatáře Jaroslava Šabaty⁸⁸ byla jedním z největších případů sledovaných Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), značného hlasu se jí dostalo i v zahraničí.⁸⁹ Moc reprezentovaná represivním aparátem tehdy využila účelových argumentů ve snaze zastavit rozvíjející se mezinárodní spolupráci mezi Chartou 77 a polskou opozicí seskupenou ve Výboru na obranu dělníků (Komitet obrony robotników - KOR). Nepochybná byla též snaha prohloubit izolaci ve společnosti.⁹⁰

⁸⁸ Jaroslav Šabata se narodil 2.11. 1927 v Dolenicích, zemřel 14.6. 2012 v Brně. Vystudoval psychologii, filozofii a historii na filozofické fakultě brněnské univerzity. V letech 1964-1968 zde působil jako vedoucí katedry psychologie. V letech 1968-69 byl tajemníkem Krajského výboru KSČ v Brně, v roce 1968 členem Ústředního výboru KSČ. V důsledku tzv. normalizace byl v roce 1970 vyloučen z komunistické strany a donucen k odchodu z univerzity. Stal se jedním z autorů Malého akčního programu opozičního Socialistického hnutí československých občanů. V roce 1972 byl odsouzen pro trestný čin podvracení republiky za účast na letákové akci vyzývající k bojkotu voleb k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na šest a půl roku, odkud byl propuštěn v rámci amnestie v roce 1976. V letech 1978-81 byl mluvčím Charty 77. V roce 1988 se stal spoluzakladatelem Hnutí za občanskou svobodu. Po listopadu 1989 působil jako mluvčí Občanského fóra v Brně, v letech 1990-92 byl ministrem české vlády.

⁸⁹ KELLER, Petr. *Z Krkonoš do vězení. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978-1989*. Sborník grantového projektu č. 1 (2007). Editor Jaroslav Pažout. Libri prohibiti, 2007. ISBN 978-80-254-2076-8.

⁹⁰ Pro zpracování případu Jaroslava Šabaty bohužel není k dispozici soudní spis vedený u Okresního soudu v Trutnově (spis. zn. 1 T 1026/78), ani vyšetřovací spis, které dosud nebyly dohledány. Nejrozsáhlejší dokumentace je tak uložena v knihovně samizdatové a exilové literatury Libri prohibiti (dále jen LP) ve sbírce Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, inv. č. 288.

6.3.1 První kontakty

K pochopení okolností případu Jaroslava Šabaty je nutné se vrátit k počátkům spolupráce mezi polských a československým opozičním hnutím. Zpočátku se jednalo pouze o vzájemnou reflexi existence dvou názorově blízkých hnutí v podobných situacích. První informaci o perzekuci v Československu přinesl členům KOR student slavistiky Andrzej Jagodziński a týkala se procesu s hudební skupinou DG 307. Přímé kontakty pak zahájil telefonický rozhovor Jiřího Hájka s Jackem Kuroňem v roce 1977. V únoru 1978 (tedy v období těsně před vznikem VONS) se náhodou přičiněním buď Anny Šabatové, nebo Václava Havla, zrodila v okruhu Charty 77 při setkání na Hrádečku myšlenka na možnost legálního setkání s lidmi z Výboru společenské sebeobrany-Výboru na obranu dělníků (Komitet Samoobrony Spolecznej-Komitet Obrony Robotników - KSS-KOR), jak zněl nově celý název výboru⁹¹, na tzv. cestě Československo-polského přátelství v Krkonoších, kam měli bez problémů přístup občané obou zemí. Do Varšavy byla na jaře 1978 vyslána spojka, kterou byl student pražské FAMU ze Slovenska Tomáš Petřivý⁹². S pomocí svých polských kolegů se setkal s představitelem polské opozice Jackem Kuroňem a společně domluvili setkání disidentů v Krkonoších. Kuroň to podle svých slov považoval za čiré bláznovství, ale přesto souhlasil. Tato skepse však možná vedla k tomu, že se na první setkání, které se podle Anny Šabatové mělo konat kolem 20. července 1978 v kiosku u Obří boudy, polští disidenti nedostavili.

Další setkání, první uskutečněné, proběhlo 27. července 1978 (Jacek Kuroň uvádí v srpnu 1978). Jacek Kuroň se na něj domluvil s Adamem Michnikiem, Janem Lityńským a Antonim Macierewiczem, přičemž ostatní aktivisty KSS-KOR o tomto setkání neinformovali z obavy před vyzrazením. Na setkání na Sněžce po skupinách. Z československé strany se setkání zúčastnili Václav Havel, Marta Kubišová (tehdy mluvčí Charty 77), Tomáš Petřivý a Jiří Bednář, z polské pak Jacek Kuroň, Adam Michnik, Jan Lityński a Antoni Macierewicz. Hlavním bodem bylo jednání o společné deklaraci k 10. výročí okupace Československa. Dále projednali společný dopis "obráncům lidských

⁹¹ Ke změně názvu výboru došlo na schůzi dne 27.9. 1977. Změna názvu měla odrážet přeměnu výboru na organizaci, která neměla nadále pomáhat pouze dělníkům, ale všem vrstvám společnosti. Přeměnil se tak již ve skutečnou politickou opozici.

⁹² Z rozhovoru Petra Kellera s Petrem Uhlem a Annou Šabatovou ze dne 17.7. 1999.

práv ve východní Evropě a v SSSR".⁹³ Uveřejnění společného prohlášení k výročí 21. srpna bylo načasováno až na polovinu srpna 1978 a způsobilo senzaci.⁹⁴

K druhému uskutečněnému setkání došlo zřejmě 20. září 1978 znovu na Sněžce, ovšem v daleko větší skupině. Setkání trvalo asi tři hodiny, část účastníků se měla dokonce proti všem zásadám konspirace zapsat do návštěvní knihy kiosku. Účastníci také vydali společné *Komuniké o druhém československo-polském setkání*.⁹⁵ Po tomto setkání se v polských disidentských periodikách objevily ve větší míře články s československou tématikou nebo dokumenty pocházející z prostředí československého disentu.

Aktivity disidentů, které začaly přerušovat státní hranice a nabízely možnost dalšího rozvoje spolupráce, byly pro komunistickou diktaturu nepřijatelné. Vyhlášením Charty 77 a vznikem VONS po prvních represích totiž definitivně padla představa režimu o dokončení normalizačního procesu po otřesu, které způsobilo Pražské jaro. Myšlenka na další možné uvolnění vztahů se Západem po podepsání Závěrečného aktu KBSE v Helsinkách v roce 1975⁹⁶ byla náhle nabořována "skupinou nezodpovědných a nepřátelských jedinců". Aby se zabránilo mnohem závažnějším mezinárodním a vnitropolitickým důsledkům, bylo třeba jednat. Proto se bezpečnostní složky snažily využít každé události, která by v konečném důsledku mohla vést k uvěznění disidentů. To se také stalo v následujícím případě.

⁹³ KURONĚ, c.d., s. 82; *Charta 77: Dokumenty 1977-1989*. Sv. 1, c.d., s. 161. K dopisu dodatečně připojili svůj podpis také disidenti z obou zemí, kteří se schůzky přímo neúčastnili.

⁹⁴ Tamtéž. 16. srpna uveřejnily prohlášení např. Rádio Svobodná Evropa a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.

⁹⁵ Z rozhovoru Petra Kellera s Petrem Uhlem a Annou Šabatovou ze dne 17.7. 1999. Lityňski uvádí, že se týž den konala tisková konference pro západní novináře, kteří byli informováni o společných aktivitách.

⁹⁶ Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (anglicky Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe) je výsledný dokument jednání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE). Byl podepsán nejvyššími představiteli třiceti pěti států světa 1. srpna 1975 v Helsinkách a je považován za významný krok ke snížení napětí studené války a diplomatické vítězství Sovětského svazu v jeho snaze o upevnění územních a politických zisků vyplývajících z druhé světové války (zejména uznání existence NDR, hranice na Odře a Nise a sovětských územních zisků v bývalém Východním Prusku a na území dnešní Litvy) výměnou za závazky v oblasti lidských práv, které Sovětský svaz stejně nemínil dodržovat. V Československu vzniklo v důsledku přijetí lidskoprávních závazků a jejich nedodržování státní mocí hnutí Charta 77.

6.3.2 Setkání v Krkonoších 1. října 1978

K dalšímu setkání disidentů z obou zemí mělo dojít na stejném místě 1. října 1978. Chtěli se ho zúčastnit Rudolf Battěk, Jiří Bednář, Jaroslav Šabata, Jiří Němec, Tomáš Petřivý, Pavel Landovský a Václav Havel, z polské strany Piotr Naimski, Adam Michnik a Jan Lityński.⁹⁷ Den před setkáním se československá skupina disidentů sešla u Václava Havla na Hrádečku, kde projednala text vypracovaný Jiřím Němcem *Poselství svobodným Evropanům* (popř. *Výzva svobodným Evropanům*). Nad vyzněním textu se mezi účastníky rozproudila diskuse. Text měl být projednán na schůzce obou hnutí a vydán jako společný dokument.⁹⁸

Od chvíle, kdy vyrazili z Hrádečku, byli čeští účastníci sledováni, což ovšem nezpozorovali. Postupně byli kontrolováni a část z nich chycena. Rudolf Battěk vzhledem k aktivitám bezpečnosti od účasti na setkání upustil. V jedné skupině pokračovali dále Jiří Němec, Tomáš Petřivý a Jaroslav Šabata. Jiří Bednář byl zadržen až u kiosku u Obří boudy, kde se stal svědkem zadržení Michnika, Litynského a Naimského. Poté byl předveden k výslechu. Ti, co vidělo, že je vše prozrazeno a že dochází k zásahu, se z místa schůzky vzdálili.⁹⁹ Odhaduje se, že společné akce bezpečnostních složek se účastnilo až 400 mužů.

Disentu bylo známo, že československá bezpečnost provedla předběžné razie. Bezpečnostní akce byla zahájena již před druhou schůzkou a pokračovala i po jejím skončení, tedy od 18. do 22. září 1978. StB se mohla domnívat, že má v těchto dnech dojít ke schůzce Charty 77 a KSS-KOR. V této souvislosti byli už 18. září předvedeni k informativnímu pohovoru tehdejší mluvčí Charty 77 Ladislav Hejdánek, Marta Kubišová a Jaroslav Šabata, při němž byli varováni před rozvíjením dalších styků s Poláky. Dne 20. září byl na hranicích z vlaku vyveden Tomáš Petřivý a poté zadržován 65 hodin na okrsku Veřejné bezpečnosti. I Petr Uhl a Anna Šabatová byli ten den zadrženi a vyslýcháni, což byl také jeden z důvodů, proč se následujícího setkání nezúčastnili. Dalšími

⁹⁷ Jaroslav Šabata si účast Pavla Landovského nevybavuje, rozhovor autora Petra Kellera s Jaroslavem Šabatou ze dne 8.11. 2007.

⁹⁸ Jaroslav Šabata popsal v rozhovoru ze dne 8.11. 2007 popsal politicko-filozofickou diskusi nad dokumentem, který byl "zajímavý jak formou, tak obsahem". Podle J. Šabaty se mělo jednat o prvotní zárodek pozdější diskuse o mírovém hnutí. Dokument dosud nebyl nalezen. Podle odvolání Jaroslava Šabaty proti rozsudku Okresního soudu v Trutnově ze dne 11.1. 1979 nebyl ani součástí spisu.

⁹⁹ Sdělení VONS č. 41, in: *Informace o Chartě 77*, r. 1, č. 11/1978, s. 16.

zadrženými byli manželé Ivana a Martin Hyblerovi a Václav Malý. Ve dnech 21. a 22. září byli vyslechnuti Ludvík Vaculík, Julius Tomin, Andrej Stankovič a další.¹⁰⁰

Podle některých informací mohla mít o setkání konkrétní informace polská Služba Bezpieczeństwa (SB). Ta měla využívat k ochraně hranice jednotek pohraniční stráže - Wojska Ochrony Pogranicza (WOP), které pokrývaly hranici uniformovanými a neuniformovanými příslušníky, řadou spolupracovníků a v neposlední řadě také operativní technikou. Podle instrukcí polské pohraniční stráže měli setkání opozice pouze přihlížet, tajně jej fotografovat, filmovat a nahrávat. Předpokládali, že podobně bude postupovat i československá bezpečnost. Z nějakého důvodu to však byl předpoklad mylný a pro polské příslušníky WOP byl tvrdý zásah československých orgánů překvapením.¹⁰¹

Podle názoru části disidentů navíc nebyla dodržena pravidla konspirace, jako např. princip naléhavosti schůzky - vše již bylo domluveno na předchozí schůzce a další nebyla bezpodmínečně nutná. Toto setkání mělo jen prohloubit vzájemný kontakt. Tak se stalo, že na obou stranách bylo několik zadržených. V Polsku se jednalo o Adama Michnika, Jana Lityńského a Piotra Naimského. Všichni byli zadrženi na 48 hodin a vyslýcháni. V Československu to dopadlo mnohem hůře. Jiří Bednář byl zadržen na několik hodin a vyslýchán v kiosku u Obří boudy¹⁰², Jiří Němec a Tomáš Petřivý byli zadrženi také na 48 hodin. Jaroslav Šabata po incidentu s bezpečností skončil ve vazbě. Ještě před tím byli účastníci perlustrováni a fotografováni.¹⁰³

6.3.3 Incident

K incidentu, který se stal základem pro trestní stíhání Jaroslava Šabaty, došlo na Obvodním oddělení Veřejné bezpečnosti ve Velké Úpě (součást Pece pod Sněžkou). Jaroslav Šabata byl spolu s Jiřím Němcem a Tomášem Petřivým

¹⁰⁰ Sdělení VONS č. 48, in: *Informace o Chartě 77*, r. 1, č. 11/1978, s. 15.

¹⁰¹ KELLER, Petr. *Z Krkonoš do vězení. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978-1989*. Sborník grantového projektu č. 1 (2007). Editor Jaroslav Pažout. Libri prohibiti, 2007. ISBN 978-80-254-2076-8.

¹⁰² Sdělení VONS č. 41, in: *Informace o Chartě 77*, r. 1, č. 11/1978, s. 16_17.

¹⁰³ Odůvodnění odvolání proti rozsudku ze dne 11.1. 1979 ve věci Jaroslava Šabaty u Okresního soudu v Trutnově pod č.j. 1 T 1026/78, s. 2-3 LP, sb. VONS, inv. č. 288, sign. II/2, kart. 45. (dále jen Odůvodnění odvolání proti rozsudku...).

předveden pro údajnou nesrovnalost v občanském průkaze.¹⁰⁴ Průběh incidentu byl vylíčen v dokumentech VONS, které byly tehdy zveřejněny. Podle nich k němu došlo poté, co se Jaroslav Šabata pokusil na toaletě zničit zmíněný dokument *Výzva svobodným Evropanům*, projednávaný před cestou na Hrádečku. Za to byl fyzicky a slovně napaden příslušníkem VB, nstržm. Radišou Stojkovičem. "... vyvlekl jej na chodbu, smýkal jím a bil o zed'..."¹⁰⁵ Při incidentu začal krváčet z nosu. Poté byl nucen k tomu, aby se vysvlékl, což učinil. Příslušník mu dále nařídil, aby se postavil do středu místnosti, což Šabata odmítl. Příslušník VB jej znovu fyzicky napadl a tehdy mu Jaroslav Šabata dal symbolický políček. To na straně Stojkoviče ještě vystupňovalo násilí. "... Nešlo o žádný 'chvat a hmat', ale o brutální sražení na zem pěstmi..."¹⁰⁶ Píše se v odvolání rozsudku.¹⁰⁶

VONS informoval o průběhu schůzky na československo-polských hranicích a zadržení Jaroslava Šabaty ve svém sdělení č. 41.¹⁰⁷ Na adresu prezidenta Gustáva Husáka se pak obrátili zbylí mluvčí Charty 77 Marta Kubišová a Ladislav Hejdánek, kteří žádali propuštění svého kolegy a vyšetření celé události. Ve svém dopise připomínali nezákonnost celého postupu policejních orgánů a též v narážce na zhoršený zdravotní stav zadrženého případ jiného mluvčího Charty 77 Jana Patočky, který zemřel po sérii vysilujících výsledků. Tento dopis zároveň popisoval některé okolnosti zadržení Jaroslava Šabaty. "*Jeden ze zadržených zde byl pak svědkem toho, jak byl dr. Jaroslav Šabata*

¹⁰⁴ Nesrovnalostí mělo být zjištění, že Jaroslav Šabata není trvale zaměstnán. Tomáš Peřivý pak měl potvrzení místo občanského průkazu, k tomu ještě s proslou platností. Obžaloba uváděla jako jeden z důvodů také údajně rychlé otočení a odchod Šabaty a Němce. Viz Odůvodnění odvolání proti rozsudku..., s. 2.

¹⁰⁵ TOMINOVÁ, Zdena, ŠABATOVÁ, Anna. *Zpráva o průběhu procesu s dr. Jaroslavem Šabatou, mluvčím Charty 77*, příloha B sdělení VONS č. 67, in: *Informace o Chartě 77*, r. 2, č. 1/1979, s. 16 (dále jen *Zpráva o průběhu procesu...*). Tominová ještě zapsala závěrečnou řeč Jaroslava Šabaty. Šabata před soudem, in: *Listy*, r.9, č. 1, únor 1979, s. 15. V průběhu líčení nebylo možno si pořizovat poznámky, a proto Zdena Tominová využila své fotografické paměti. Viz rozhovor Petra Kellera s Jaroslavem Šabatou ze dne 8.11. 2007.

¹⁰⁶ Jaroslav Šabata dnes celou událost popisuje mírně odlišným způsobem. Podle Šabaty ho na okrsku během podávání vysvětlení nutil příslušník SNB nstržm. Radiša Stojkovič, aby se postavil, neboť prý nemá nárok na to, aby seděl. Tento postup považoval Šabata za šikanózní a odmítl jej. Příslušníka to rozcílilo a Šabatu napadl. Zde Jaroslav Šabata připouští, že se nechal vyprovokovat a vyřal mu políček. Při sepisování protokolu jej příslušník obvinil ještě z verbálního útoku. Během výslechu měl Šabata požádat, zda by mohl odejít na toaletu, kde spláchl dokument *Výzva svobodným Evropanům*. Viz rozhovor Petra Kellera s Jaroslavem Šabatou ze dne 8.11. 2007.

¹⁰⁷ Sdělení VONS č. 41, in: *Informace o Chartě 77*, r. 1, č. 11/1978, s. 16-17. Za podobný útok na veřejného činitele v červnu 1978 byl odsouzen evangelický duchovní Jan Šimsa na osm měsíců nepodmíněně.

surově vlečen po chodbě, jak s ním policisté několikrát mrštili proti zdi a pak ho zatáhli do kanceláře, odkud bylo slyšet rány na dopadajícího člověka, výkřiky dr. Šabaty a jeho protesty proti neoprávněnému násilí."¹⁰⁸

6.3.4 Vyšetřování a průběh procesu

Vzhledem k povaze obvinění neprováděly vyšetřování orgány Státní bezpečnosti, ale Veřejná bezpečnost. Jaroslav Šabata byl obžalován podle § 155 a 156 trestního zákona z "trestného činu útoku na veřejného činitele, jehož se měl dopustit tím, že hrubě urazil (slovem i fyzickým útokem malé intenzity) příslušníka VB při výkonu jeho pravomoci."¹⁰⁹ Později byl trestný čin překvalifikován na hrubou urážku veřejného činitele podle § 176 odst. 2. trestního zákona.¹¹⁰ Během několikaměsíčního trestního stíhání byl nucen pobývat ve vazbě v Hradci Králové.¹¹¹ Podle § 156 odst. 2 trestního zákona mohl být odsouzen až k ročnímu nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Dále se nad ním vznášela hrozba výkonu podmíněně prominuté části předchozího trestu.

Obhájcem Jaroslava Šabaty se stal JUDr. Josef Danisz, který se v případě angažoval tak silně, že byl za to sám postižen.¹¹² Hlavní líčení se konalo 11. ledna

¹⁰⁸ Dopis mluvčích Charty 77 prezidentu ČSSR Gustávu Husákovi z 8.10. 1978, in: *Informace o Chartě 77*, r. 1, č. 11/1978, s. 7-8.

¹⁰⁹ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

¹¹⁰ Vyšetřovatelé se mohli opřít o výklad skutkové podstaty daného trestného činu tak, jak jej podávala vzdělávací příručka SNB: "*Hrubou urážkou je zvláště urážející útok na čest a vážnost orgánů nebo veřejných činitelů zde uvedených, ať projevem nebo skutkem... dotýkající se vážnosti a cti napadeného, nedosahující však intenzity násilí (např. políček)*". Viz *Československé trestní právo - zvláštní část*. Praha, Školský odbor Správy kádrů MV 1965, s. 134.

¹¹¹ Oproti dalším vězením se měla podle Jaroslava Šabaty vazební věznice vyznačovat volnějším režimem. Také ovšem zaznamenal přítomnost lidí, kteří měli působit jako konfidenti a podávat o něm zprávy. Viz rozhovor Petra Kellera s Jaroslavem Šabatou ze dne 8.11. 2007.

¹¹² Advokát Danisz vystupoval ještě v několika dalších případech s disidenty (např. s Jiřím Grušou, Jaroslavem Kukalem a Tomášem Petřivým). Jeho obhajoba se vyznačovala vysokou odbornou fundovaností a občanskou statečností. V trestním stíhání, které bylo proti němu zahájeno, byl JUDr. Josef Danisz obviněn, že jako obhájce mluvčího Charty 77 Jaroslava Šabaty dne 26.9.1978 před vyšetřovatelkou okresní prokuratury v Trutnově Magdou Adamovou v průběhu výslechu svědka - příslušníka VB Josefa Vavrušky - pronášel výroky, v nichž údajně urážel a pomlouval předsedu senátu okresního soudu v Mostě, prom. právníka Drahoslava Matěchu, pro jeho výkon předsedy senátu při hlavním líčení v trestní věci proti signatáři Charty 77 Jiřímu Chmelovi. Dále měl pomlouvat nejmenované příslušníky SNB - StB pro jejich údajnou nezákonnou činnost a porušování zákonných práv občanů. Totéž měl pronášet i dne 30.10.1978 ve věznici v Hradci Králové při seznamování s výsledky vyšetřování v trestní věci proti dr. Jaroslavu Šabatovi za přítomnosti vyšetřovatelky Magdy Adamové, zapisovatelky Hany Kážové a dr. Jaroslava Šabaty. JUDr. Josefu Daniszovi hrozil trest odnětí svobody až do jednoho roku. V červnu 1979 mu bylo zrušeno členství v advokátní komoře. V březnu 1980 byl za zmínku o procesech v 50. letech pro údajné znevažování soudce v případě Jiřího Chmela odsouzen za trestné činy útoku na veřejného činitele dle § 156 odst. 2 tr. zákona a útoku na státní orgán a orgán

1979 u Okresního soudu v Trutnově. Líčení bylo přístupné pouze pro nejbližší příbuzné - jeho děti, Annu a Jana Šabatovy - a pro Zdenu Tominovou, která byla důvěrníkem obžalovaného. Ostatní "veřejnost" představovali příslušníci a zaměstnanci bezpečnosti. Prokurátorka Magda Adamová i soudce Jiří Grulich nepůsobili podle Jaroslava Šabaty dojmem osobní angažovanosti, nicméně se na procesu podíleli bez toho, aniž by se pokusili jeho vývoj ovlivnit ve prospěch obžalovaného. Ani přátelům Jaroslava Šabaty a dopisovatelům agentur Reuters, AFP, ANSA, ani zástupcům britského a kanadského velvyslanectví nebyla přítomnost na soudním jednání umožněna (uváděné tvrzení, že místnost je přeplněna, bylo používáno i v dalších procesech, např. se členy VONS). Ještě před příjezdem do Trutnova byla příslušníky SNB zastavována auta s pražskou poznávací značkou, cestující byli kontrolováni a dotazováni na důvod návštěvy města.¹¹³ Při jednání nebyl na výpovědi J. Němce a T. Petřivého záměrně brán zřetel a soudce JUDr. Jiří Grulich dal za pravdu příslušníkům SNB, ačkoliv jejich svědecké výpovědi byly rozporuplné. Text prohlášení, který se pokusil Jaroslav Šabata zničit a který byl v rozsudku označen jako "písemnost protisocialistického zaměření", nebyl vůbec přiložen ke spisu. Jaroslav Šabata byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce 9 měsíců v II. nápravně výchovné skupině (NVS).¹¹⁴

Jaroslav Šabata se spolu se svým advokátem JUDr. Daniszem a synem Janem Šabatou proti rozsudku odvolali, ale senát Krajského soudu v Hradci Králové v čele s předsedajícím JUDr. Jiřím Slezákem dne 16.2. 1979 trest vyměřený prvoinstančním soudem potvrdil. Při soudním líčení byla zásada veřejnosti procesu dodržována stejným způsobem jako u prvoinstančního soudu, do jednací síně se dostali pouze Anna a Jan Šabatovi. Líčení proběhlo bez

společenské organizace podle § 154 odst. 2 tr. zákona na 10 měsíců nepodmíněně do I. NVS a k zákazu výkonu povolání advokáta na dva roky. Ještě před tím se stal členem VONS. (Viz Sdělení VONS č. 66, 67 a 104 - Trestní stíhání advokáta JUDr. Josefa Danisze).

¹¹³ TOMINOVÁ, Zdena, ŠABATOVÁ, Anna. *Zpráva o průběhu procesu s dr. Jaroslavem Šabatou, mluvčím Charty 77*, příloha B sdělení VONS č. 67, in: *Informace o Chartě 77*, r. 2, č. 1/1979, s. 16. Rozhovor Petra Kellera s Jaroslavem Šabatou ze dne 8.11. 2007.

¹¹⁴ Podle Jaroslava Šabaty mohl být zmíněný dokument součástí spisu. Rozhovor Petra Kellera s Jaroslavem Šabatou ze dne 8.11. 2007.

předvolání svědků, pouze jako formální projednání odvolání na základě spisového materiálu.¹¹⁵

Dne 20. května 1979 rozhodl Obvodní soud pro Prahu 6, že Šabata musí vykonat zbytek minulého trestu odnětí svobody v délce 17 měsíců a 11 dnů, ze kterého byl podmíněně propuštěn.¹¹⁶ V té době byl ve věznici ("lágru") v Ostrově nad Ohří ve II. NVS v otevřeném oddělení, později byl umístěn do I. NVS ve vazební věznici v Litoměřicích. V novém bloku určeném také pro politické vězně byl na cele vždy už jen s jedním vězněm odsouzeným pro kriminální trestné činy, cítil se tedy podle svých slov "v naprosté izolaci".¹¹⁷ Před svým propuštěním z vězení 12. prosince 1980 prohlásil u Obvodního soudu pro Prahu 6, že bude bojovat za svoji rehabilitaci. Po propuštění na svobodu Šabata nepřestal vyvíjet opoziční činnost, nadále tedy zůstal předmětem zájmu Státní bezpečnosti.¹¹⁸

6.3.5 Ohlas v zahraničí

Ještě během vazebního stíhání se objevila řada protestů poukazujících na zhoršený zdravotní stav Jaroslava Šabaty a nedostatečnou péči o něj. Pod mezinárodním tlakem se situace v prosinci 1978 změnila k lepšímu, když bylo dovoleno, aby dostával potravinové balíčky.¹¹⁹ Soudní proces měl díky kontaktům signatářů Charty 77 a sdělením VONS velkou odezvu v zahraničí.¹²⁰ Chartisté a exulanté oslovili řadu známých osobností a organizací. Například v SRN se na podporu Jaroslava Šabaty shromáždilo přes 3000 podpisů, synu Václavu Šabatovi, který emigroval v roce 1978 do Rakouska, napsal Olaf Palme, Gustávu Husákovi potom François Mitterrand a Socialistická internacionála. Mluvčí Charty 77 Ladislav Hejránek oslovil otevřeným dopisem rakouského spolkového kancléře

¹¹⁵ Sdělení VONS č. 76 a Sdělení Charty 77, in: *Informace o Chartě 77*, r. 2, č. 3/1979, s. 5-6. Rozhovor Petra Kellera s Jaroslavem Šabatou ze dne 8.11. 2007. Soudce neměl údajně původně kauzu přidělenou, dostal ji místo svého kolegy.

¹¹⁶ Sdělení VONS č. 92, in: *Informace o Chartě 77*, r. 2, č. 5/1979, s. 4-5.

¹¹⁷ *Jaroslav Šabata - 7 let ve vězení*, in: *Listy*, r. 10, č.3-4, červenec 1980, s. 29. Přes změnu nápravně výchovné skupiny mu měla být zachována četnost návštěv jedenkrát za půl roku, platná pro II. NVS. Stejně tak spoluvězni byli zcela nepochybně záměrně vybíráni podle jejich psychologického profilu. Rozhovor Petra Kellera s Jaroslavem Šabatou ze dne 8.11. 2007.

¹¹⁸ Sdělení VONS č. 223, in: *Informace o Chartě 77*, r. 4, č. 1/1981, s. 7. Rozhovor Petra Kellera s Jaroslavem Šabatou ze dne 8.11. 2007.

¹¹⁹ Sdělení VONS č. 75, in: *Informace o Chartě 77*, r. 2, č. 2/1979, s. 10-11.

¹²⁰ VONS informoval o kauze Jaroslava Šabaty ve svých sděleních č. 41, 66, 67, 69, 75, 76, 92, 102, 106 a 223.

Bruna Kreiského s žádostí o intervenci ve prospěch vězněného. K dopisu byla přiložena podrobná dokumentace případu.

Dne 29.1. 1979 se v pařížském sále Mutualité sešlo přes 3000 účastníků manifestace na podporu Šabaty, organizované Mezinárodním výborem proti represi. Účastníci skandovali jeho jméno. Zmíněný výbor navíc sesbíral přes 6000 telegramů zaslaných odborovými a politickými organizacemi, žádajících pro mluvčího Charty 77 svobodu. Poté se je neúspěšně pokoušel odevzdat na československé ambasádě v Paříži.

Nechyběly ani protesty z Polska. Již 14.10. 1978 vyzvali polští disidenti "*všechny lidi dobré vůle*" k podpoře požadavku na osvobození Jaroslava Šabaty. Informace o procesu včetně závěrečného slova Jaroslava Šabaty byly následně vytištěny v *Biuletynu Informacyjnym*, vydávaném KSS-KOR.

Solidarita s Jaroslavem Šabatou neskočila s jeho odsouzením. Je však třeba konstatovat, že zájem o jeho případ byl do značné míry překryt rozsáhlou akcí proti členům VONS na konci května 1979 a procesem s některými z nich v říjnu téhož roku.¹²¹

6.3.6 Závěr

Vývoj případu Jaroslava Šabaty byl zásadně ovlivňován aktivním represivním postojem moci vůči signatářům Charty 77, jejímž mluvčím Šabata v té době byl. Je možné se proto přiklonit k názoru, že celá akce bezpečnosti i následný soudní proces nabraly dynamiku především proto, že se jednalo o čelního představitele Charty 77, zároveň o bývalého člena nomenklatury KSČ a představitele reformního hnutí v roce 1968. Jedním z jejích důležitých cílů bylo zabránit mezinárodní spolupráci československého disentu s "pokročilejším" disentem polským.¹²²

Případem Jaroslava Šabaty zastrašování disidentů neskončilo. V následujících měsících paralelně s touto kauzou došlo k zásahu proti skupině disidentů, kteří se aktivně podíleli na činnosti VONS a byli doslova v centru opozičního hnutí v Československu. Další projevy aktivního přístupu k likvidaci

¹²¹ PAŽOUT, Jaroslav: Ohlas na perzekuci členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných v roce 1979, in: *Sborník archivních prací*, r. 55, č. 1/2005, s. 215-272.

¹²² KELLER, Petr. *Z Krkonoš do vězení. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978-1989*. Sborník grantového projektu č. 1 (2007). Editor Jaroslav Pažout. Libri prohibiti, 2007. ISBN 978-80-254-2076-8.

opozice pokračovaly v dalších procesech a také v akcích StB "Izolace" a "Asanace".

Nechtěným důsledkem setkání na hranicích disidentů v roce 1978 na *Cestě přátelství* byl zvýšený zájem obou pohraničních stráží o turisty, kteří po ní chodili. Došlo i k několika absurdním případům, kdy byli turisté považováni za slavné disidenty a důsledně kontrolováni. Dokonce ani po předložení občanského průkazu jim pohraničníci nevěřili, že dokumenty nejsou falešné.

6.4 Další vybrané případy perzekuce

V této podkapitole uvádím pro ilustraci stručný přehled několika případů politické perzekuce, které upoutaly moji pozornost. Ve skutečnosti jich bylo samozřejmě daleko více.

6.4.1 Stanislav Pitaš a spol.

Dne 3. července 1985 proběhlo u okresního soudu v Náchodě hlavní líčení v trestní věci proti Stanislavu Pitašovi a spol. Senát tohoto soudu uznal signatáře Charty 77, stavebního dělníka Stanislava Pitaše a technika Jaroslava Janečka, vinnými ze spáchání trestného činu hanobení republiky a jejího představitele podle par. 103 tr. zák., a to ve smyslu snižování vážnosti prezidenta republiky. Oba jmenovaní měli tuto vážnost snížit tím, že zhotovili fotomontážní koláž zobrazující husu přizdobenou falickým motivem. Dále byli obviněni z trestného činu nedovolené výroby lihu podle par. 194a) odstavce 1 trest. zákona, protože u nich bylo nalezeno 30 l po domácku vypálené meruňkovice.¹²³

Soud odsoudil Stanislava Pitaše k osmi měsícům odnětí svobody nepodmíněně se zařazením do I. NVS, Jaroslava Janečka k trestu odnětí svobody v délce devíti měsíců s podmíněným odkladem na dva roky.

Ve sdělení VONS č. 461 bylo možné se dočíst: "*Proces s mladými lidmi z České Skalice je dalším příkladem represí, jimiž je stíhán tzv. underground bez ohledu na to, jde – li o nezávislou kulturní činnost či nekonformní způsob života.*"¹²⁴

¹²³ KOŤAROVÁ, Monika. *Hudební underground, nezávislé iniciativy a Charta 77 ve východních Čechách*. Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická. Katedra historických věd, 2006. 137 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Kalous.

¹²⁴ Sdělení VONS č. 461, in: *Infoch*, roč. 8, č. 8 (4.6./3.7.1985), s. 8.

6.4.2 Pavel Křivka - stíhaný intelektuál

Tento zdokumentovaný případ je klasickou typickou ukázkou zásahu státního establishmentu proti vysokoškolsky vzdělanému občanovi, v tomto případě ekologickému aktivistovi Pavlu Křivkovi.¹²⁵

Pavel Křivka z Pardubic, který absolvoval vysokoškolská studia přírodovědeckého zaměření v Halle v NSR a poté se jako vědecký pracovník okresního muzea v Jičíně zabýval ochranou přírody, byl obviněn z pokusu trestného činu poškozování zájmů republiky v cizině podle § 8 odst. 1 a §112 tr. zákona.

V minulosti byl Křivka několikrát vyslýchán Státní bezpečností mj. pro autorství několika nástěnných mapek, které umístil ve vitrínkách okresního muzea v Jičíně a na nichž označil a v legendě ironizoval ekologicky nejohroženější místa ve východočeském kraji.¹²⁶

V únoru roku 1985 napsal svému německému příteli, studentu přírodních věd, dopis, který byl do NSR odeslán jiným čs. občanem z Jugoslávie. Dopis byl však celníky na hranici zdržen a předán Státní bezpečnosti. V dopise Křivka kritizoval ekologické jevy v Československu a mj. upozorňoval na to, že čs. státní místa zanedbala své povinnosti v souvislosti s povodní ve východních Čechách, po níž zůstaly v Litomyšli až metrové nánosy bahna.

Jmenovaný byl vyslýchán na jaře roku 1985 na svobodě, poté byl ze Slovenska, kde s dvěma přáteli sbíral botanický materiál, převezen do Východočeského kraje, kde na něho prokurátor krajské prokuratury JUDr. Josef Valenta uvalil 4. května 1985 vazbu. Tam byl vystaven provokaci, když ho jeden spoluvězeň požádal o zazpívání žalovaného textu parodie a poté písemný záznam odevzdal těm, kteří tuto lest nastražili v úmyslu dokázat, že Křivka pokračuje v trestné činnosti i ve vazbě.

Hlavní líčení v trestní věci proti Pavlovi Křivkovi proběhlo ve dnech 19.-21. listopadu 1985 u krajského soudu v Hradci Králové za předsednictví JUDr. Ludvíka Hlavatého. Jeho obvinění bylo změněno na trestný čin podvracení republiky podle § 98 odst. 1 tr. zákona. Křivka byl také obžalován z autorství

¹²⁵ Kořárová, cit. výše, viz pozn. č. 123.

¹²⁶ Sdělení VONS č. 489, in: *Infoch*, roč. 8, č.12 (4.11./3.12.1985), s. 12.

značného množství křížovek s tajenkami hanobícími stávající režim nebo jeho představitele, které údajně rozesílal v dopisech svým přátelům.

Soudní síň zaplnili příslušníci StB v civilu, přátelé obžalovaného a pracovníci velvyslanectví Velké Británie a USA nebyli do soudní síně vpuštěni. U hlavního líčení bylo slyšeno na dvacet svědků, většinou Vysokoškolského pěveckého sboru v Pardubicích, kde Pavel Křivka působil.

Pavel Křivka byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání tří let a proti rozsudku se odvolal.

Ve sdělení VONS č. 489 stojí: *„Státní moc se zde prostřednictvím všech orgánů činných v trestném řízení (připomeňme jen četné domovní prohlídky a celonoční výslechy mladých lidí) snaží zabránit nejen jakékoli pozitivní aktivitě mladých lidí, realizující se v tomto případě převážně ve sborovém zpěvu a v ochraně životního prostředí, ale i jakémukoli náznaku nekonformního myšlení.“*¹²⁷

Dne 13. a 14. února 1986 zamítl Nejvyšší soud ČSR odvolání Pavla Křivky a potvrdil původní rozsudek.

6.4.3 Bratři Wonkové

Ve dnech 20.-26. května 1987 proběhlo u Městského soudu v Praze hlavní líčení v trestní věci proti Pavlu a Jiřímu Čonkovým z Vrchlabí, kteří byli obžalováni krajským prokurátorem v Hradci Králové JUDr. Josefem Valentou a to: Pavel Čonka pro trestný čin podvracení republiky podle § 98 odst. 1 trestního zákona a trestné činy útoku na veřejného činitele, resp. na státní orgán a orgán společenské organizace podle § 155 odst. 1 písm. a), § 156 odst. 2 a § 154 odst. 2 trestního zákona. Jiří Wonka pak pro trestný čin pobořování podle § 100 odst. 1 trestního zákona a trestné činy útoku na veřejného činitele, resp. na státní orgán a orgán společenské organizace podle § 154 odst. 2 a § 156 odst. 2 trestního zákona.

Oba bratři byli vzati do vazby 26. května 1986 a byli obviněni z uvedených trestních činů pro své stížnosti státním orgánům a konflikty s veřejnými činiteli.¹²⁸ Pavel Wonka protestoval proti tomu, že je ve veřejných místnostech národního výboru ve Vrchlabí portrét J. V. Stalina a pod vlivem Gorbačovova programu přestavby a demokratizace ohlásil v roce 1986 svou

¹²⁷ Sdělení VONS č. 489, in: *Infoch* roč.8, č.12 (4. 11./3. 12. 1985), s. 12.

¹²⁸ Kořarová, cit. výše, viz pozn. č. 123.

kandidaturu nezávislého poslance sněmovny lidu ve volbách do Národního shromáždění a sepsal k tomu svůj program gorbačovského ladění, který rozšiřoval mezi lidi. Právě tímto jednáním měl Pavel Wonka naplnit podle obžaloby skutkovou podstatu trestného činu podvracení republiky. Jiří Wonka se měl trestného činu pobožování dopustit odesláním kritického dopisu ve formě socialistického závazku Okresnímu podniku služeb v Náchodě, ve kterém se mj. psalo: „Zjišťuji, že celá společnost je zachváćena právním nihilismem, kdy je zcela iluzorní žádat po našich státních a stranických orgánech a funkcionářiích nějaké rozhodnutí nebo opatření. Stejně tak pokládám za iluzorní očekávat, že tito funkcionáři budou dodržovat právní řád. (...) Dále budu usilovat o to, aby se v KSČ našlo zdravé jádro, které by bylo schopno se vypořádat se všemi negativními jevy. (...)“¹²⁹

Oba bratři u hlavního líčení vypověděli, že byli ve vazbě týráni a mučeni. Byli několikrát nejen zmláceni, ale v noci byl např. Jiřímu Wonkovi vhozen do cely provaz se slovy, ať se oběsí.

Pavel Wonka byl odsouzen k jednadvaceti měsícům odnětí svobody v II. NVS a k následnému tříletému ochrannému dohledu. Jiřímu Wonkovi byl vyměřen trest v trvání dvanácti měsíců nepodmíněně v I. NVS. Ten byl v den vnesení rozsudku již vykonán a Jiří Wonka byl propuštěn na svobodu.¹³⁰

Pavel Wonka byl uvězněn v královéhradecké věznicí, kde 26. dubna 1988 zemřel ve věku 35 let. Podle pitevního protokolu byla bezprostřední příčinou smrti plicní embolie, širší souvislosti však ukazovaly, že Pavel Wonka zemřel na následky vězeňských útrap a nedostatečné lékařské péče. „Krátke před smrtí byl k soudnímu jednání přivezen v pojízdném křesle, nemohl takřka mluvit, svému obháji řekl, že brzy zemře, a vězeňský lékař přesto prohlásil, že je s to zúčastnit se jednání i být vězněn. Pavel Wonka několikrát žádal o propuštění a odložení soudních jednání i trestů, ale lidé, kteří o tom rozhodovali, nikdy nevzali dost vážně jeho zdravotní potíže a dopustili se netečnosti, nelidskosti a cynismu.“¹³¹

¹²⁹ Jiří Wonka: Vyhlášení socialistického závazku ze dne 29. 4. 1986, in: *Infoch*, roč. 10, č. 8 (1987), s.15.

¹³⁰ Sdělení VONS č. 648 a 649, in: *Infoch* roč. 10, č. 8 (1987), s. 12-15.

¹³¹ Vzpomínka na Pavla Wonku ze dne 20. dubna 1989, in: *Infoch* roč.12, č.9 (1989), s. 4

7. Závěr

Politické procesy probíhaly ve všech komunistických státech a patřily též k průvodním rysům komunistického režimu v Československu po celé období jeho trvání. Z politických důvodů bylo v Československu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v letech 1948-1989 odsouzeno 205 486 osob. Politické procesy se dotkly všech věkových i sociálních skupin obyvatelstva. Jejich cílem bylo uchopení neomezené moci ve státě, odstranění autonomie jedince a získání detailní kontroly nad jeho životem a osobními aktivitami.

S vysokou mírou pravděpodobnosti lze říci, že všechny komunistické procesy byly důkazem selhání justice i jednotlivců. Prokurátoři mnohdy jen mechanicky přejímali výsledky vyšetřování Státní bezpečnosti a soudci proces jen inscenovali. O trestech často nerozhodovala justice, ale politické orgány. Justice posvěcovala politická rozhodnutí rozhodnutími právními.

Politické procesy jsou mementem pro každou demokracii. Probíhaly ve jménu zákona a v souladu se zákonem. Jsou přesvědčivým důkazem toho, že za "fasádou" zákona se idea demokratického státu neřeší (zákon sám ještě neznamená právo) že zákony a právní normy je možné degradovat na pouhý mocenský nástroj. Vágnost komunistických norem byla příčinou jejich použitelnosti proti komukoli a kdykoli a vedla k pocitu permanentního strachu a ohrožení. Byly příčinou snadné manipulativnosti a naprostého znehodnocení právního vědomí.

Snad nejvýstižněji charakterizoval povahu totalitního systému bývalý disident a publicista František "Čuňas" Stárek, který byl odsouzen 28.6. 1989 v jednom z posledních politických procesů v Československu ke dvěma a půl roku odnětí svobody a dvěma letům ochranného dohledu za pobuřování: *"Každý diktatuře vadí i cvrček, kterež preluduje po svym, když není kontrolovanej."*

Vždy jsme dobře připraveni na minulou válku, ale těžko se připravujeme na tu budoucí. Zlo si bere pokaždé jiné šaty. Proto bychom neměli zapomínat dobu nedávnou minulou a uvědomit si, jak cenným darem je možnost žít v demokracii. Mít možnost mluvit nebo zpívat o tom, o čem opravdu chceme. Není to totiž samozřejmost.

8. Resume

The subject matter of the thesis is "Political trials in Czechoslovakia in the period of normalization in the years 1969-1989". Unfair trials have been known from time immemorial. Totalitarian regimes and their representatives in power used the judiciary quite often in order to remove their opponents and political trials and legal proceedings granted them a hallmark of lawfulness and legality.

The objective of the thesis is to map and describe the character of political trials and rigged legal proceeding in the period of communist regime in Czechoslovakia after August 1968, so-called "normalization". The author illustrates its nature on people's life stories. They were persecuted (and consequently prosecuted) for free expression of their ideas which were not in accordance with official pro-regime rhetoric and way of thinking and action. Frequently, those people victimized by state authorities had nothing in common with politics - e.g. they had no other ambition but to play and sing freely in a musical band. However, political proceedings conducted with them were realized in unjust and unfair way.

The thesis provides analysis of three major political trials from late 1970s: trial with Czech musical "underground" band Plastic People of the Universe, legal proceedings with members of the Committee for the Defense of the Unjustly Prosecuted (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných - VONS), so-called "The Prague Trial 1979" and last but not least political trial with the dissident, prisoner of conscience and speaker of Charter 77 movement Jaroslav Šabata. It also gives examples of other Czech citizens facing prosecution.

9. Seznam použité literatury a pramenů

Knižní díla

- [1] KAPLAN, Karel. *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. 1.vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002. ISBN 80-902885-8-8.
- [2] KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Praha: Barrister & Principal, 2001. ISBN 978-80-7364-049-1.
- [3] KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: Státní bezpečnost 1948-1956*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1999. ISBN 80-7239-024-4.
- [4] BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu - kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7.
- [5] GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. 2. díl, 1945-1960*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-80-246-1210-2.
- [6] UHL, Petr. *Práva a nespravedlnost očima Petra Uhla*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1998. ISBN 978-80-17-9208-6.
- [7] HAVEL, Václav. *Moc bezmocných*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1990. ISBN 80-7106-005-4.
- [8] ŽIŽEK, Slavoj. *Mluvil tu někdo o totalitarismu?* 1. vyd. Praha: Tranzit, 2007. ISBN 978-80-903452-8-7
- [9] KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Auditorium, 2011, str. 252. ISBN 978-80-87284-17-9.
- [10] HAVEL, Václav. *O lidskou identitu*. 3.vyd. Praha: Rozmluvy, 1989. ISBN 0-946352-04-6.
- [11] BLAŽEK, Petr, BURSÍK Tomáš. *Pražský proces 1979 - Vyšetřování, soud a věznění členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (dokumenty)*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2010. ISBN 978-80-7285-124-9.

[12] PŘIBÁŇ, Jiří. *Disidenti práva: o revolucích roku 1989, fikcích legality a soudobé verzi společenské smlouvy*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-86429-00-8.

Sborníky

[13] KELLER, Petr. *Z Krkonoš do vězení. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978-1989*. Sborník grantového projektu č. 1 (2007). Editor Jaroslav Pažout. Libri prohibiti, 2007. ISBN 978-80-254-2076-8.

[14] DEVÁTÁ, Markéta, SUK Jiří, TŮMA Oldřich. *Charta 77 - od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci, 1977-1989. Sborník z konference k 30. výročí Charty 77*. Praha. Ústav pro soudobé dějiny, 2007.

Samizdatové materiály dislokované v knihovně Libri prohibiti

[15] Mašurkovské podzemné č. 25/2001.

[16] Infoch roč. 8, č. 8 (4. 6./3. 7. 1985)

[17] Infoch roč.10, č. 4 (1987)

[18] Infoch roč.10, č. 8 (1987)

[19] Infoch roč. 12, č. 9 (1989)

Sdělení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných

[20] Sdělení VONS č. 41

[21] Sdělení VONS č. 48

[22] Sdělení VONS č. 63

[23] Sdělení VONS č. 67

[24] Sdělení VONS č. 66

[25] Sdělení VONS č. 76

[26] Sdělení VONS č. 75

[27] Sdělení VONS č. 92

[28] Sdělení VONS č. 205

[29] Sdělení VONS č. 223

[30] Sdělení VONS č. 461

[31] Sdělení VONS č. 489

[32] Sdělení VONS č. 648

[33] Sdělení VONS č. 649

Diplomové práce

[34] KOŤAROVÁ, Monika. *Hudební underground, nezávislé iniciativy a Charta 77 ve východních Čechách*. Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická. Katedra historických věd, 2006. 137 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Kalous.

[35] NAVRÁTIL, Pavel. *Politicky motivované soudní procesy vedené proti Ivanu Jirousovi a jejich souvislosti*. Univerzita Pardubice. Fakulta Filozofická. Katedra historických věd, 2007. 108 s. Vedoucí diplomové práce Václav Veber.

Právní předpisy

[36] Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon včetně novelizací

[37] Zákon č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu

[38] Zákon č. 46/1973 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 150/1969 Sb. o přečinech

[39] Zákon č. 47/1973 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody

[40] Zákon č. 48/1973 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní řád

[41] Zákonné opatření č. 99/1969 Sb., o některých opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku

[42] Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 10/1989 Sb., k ochraně veřejného pořádku

[43] Zákonné opatření předsednictva České národní rady č. 17/1989 Sb., o přestupku proti opatřením k upevnění veřejného pořádku

Soudní rozhodnutí

[44] Rozsudek Okresního soudu Praha-západ ze dne 23.9. 1976 ve věci vedené pod sp. zn. T 379/76, věc Ivan Jirous a spol., kauza Plastic People of the Universe - výtržnictví, přístupné na www.jurisprudence.cz, komentované judikáty, rok 2005, č.2.

[45] Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 11.11. 1976 ve věci vedené pod sp. zn. 5 To 403/76 (odvolací řízení ve věci Ivan Jirous a spol., kauza Plastic People of the Universe, přístupné na www.jurisprudence.cz, komentované judikáty, rok 2005, č. 2.

Odborná periodika a statě

[46] KÜHN, Zdeněk. *Rozhodnutí českých soudů v kauze skupiny Plastic People: argumentace soudů v průběhu tří desetiletí*. Časopis Jurisprudence 2/25.

Elektronické publikace

[47] BLAŽEK, Petr, BOSÁK Vladimír. *Akce Bojanovice - 11. listopad 1976*.

<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/0701-120-133.pdf>

Dokumentární filmy

[48] Proces s Plastic People, dostupný na

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10267564292-proces-s-plastic-people/>

[49] Příběhy železné opony - Akce Zpěvák, dostupný na

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10095467107-pribehy-zelezne-opony/406235100221039-akce-zpevak/titulky/>

10. Přílohy

Příloha č. 1

První strana textu obžaloby v procesu s představiteli Plastic People of the Universe (1976)

Okresní prokurátura Praha-západ
Praha 1, Křižovnická 19

59/214 349/76

Pv 227/76

OKRESNÍ SOUD PRAHA - ZÁPAD
PRAHA MALÁ STRANA, KARHÉLITSKÁ 19

DOŠLO: -7. IX. 1976

Vazba 1814

Okresnímu soudu KRÁT PŘÍLOH
P r a h a - z á p a d R U B I K.

O b ž a l o b a

Okresní prokurátor pro Prahu - západ podává obžalobu na

- 1/ Ivana J i r o u s e ,
nar. 23.9.1944 v Humpolci, dělníka, trvale bytem Praha 1,
Navrátilova č. 11, t.č. ve vazbě okresního prokurátora pro
Prahu - západ,
- 2/ Pavla Z a j í č k a ,
nar. 15.4.1951 v Praze, dělníka, trvale bytem Praha 5, Rado-
tín, ul. Erbenova č. 18, t.č. ve vazbě okresního prokurátora
pro Prahu - západ,
- 3/ Svatopluka K a r á s k a ,
nar. 18.10.1942 v Praze, správce depozitáře, trvale bytem
Praha 5, Holečková čp. 14, t.č. ve vazbě okresního prokuráto-
ra pro Prahu - západ,
- 4/ Vratislava B r a b e n c e ,
nar. 28.4.1943 v Praze, dělníka, trvale bytem Praha 9, Hor-
ní Počernice, Koněvova čp. 752, t.č. ve vazbě okresního pro-
kurátora pro Prahu - západ,

ž e

organizovali a účastnili se vystoupení hudebních skupin,
jejichž program byl zaměřen tak, že vyjadřoval neúctu vystu-
pujících ke společnosti a pohrdání jejími morálními zásada-
mi, zejména soustavným opakováním a zdůrazňováním vulgárních
výrazů; přitom v řadě případů uvedli v omyl funkcionáře spo-
lečenských organizací a orgány lidesprávy předstíráním, že
se jedná o kulturní akce, popř. oslavy rodinných událostí,
a t o t a k t o :

Příloha č. 2

Užší výběr obžalovaných v procesu s Plastic People of the Universe (po festivalu v Bojanovicích) - zleva: Ivan Martin Jirous, Pavel Zajíček, Svatopluk Karásek a Vratislav Brabec

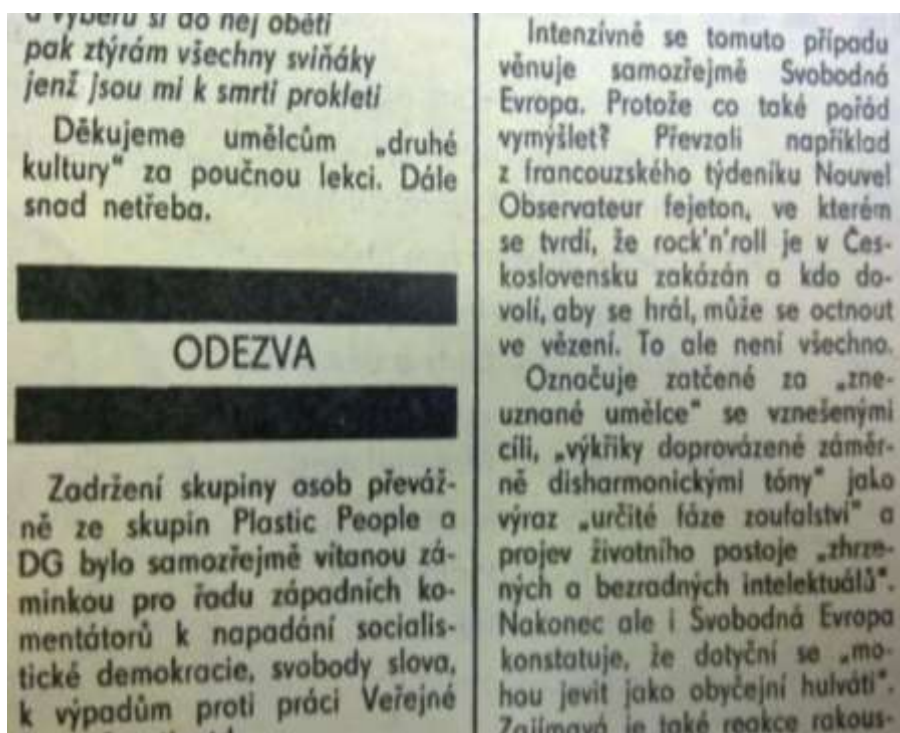
Příloha č. 3

"Případ Magor" - obsáhlý článek pojednávající o procesu s Plastic People, otištěný 3.12. 1976 v časopise Mladý svět (silně tendenční, obsahující řadu pomluv a výmyslů)

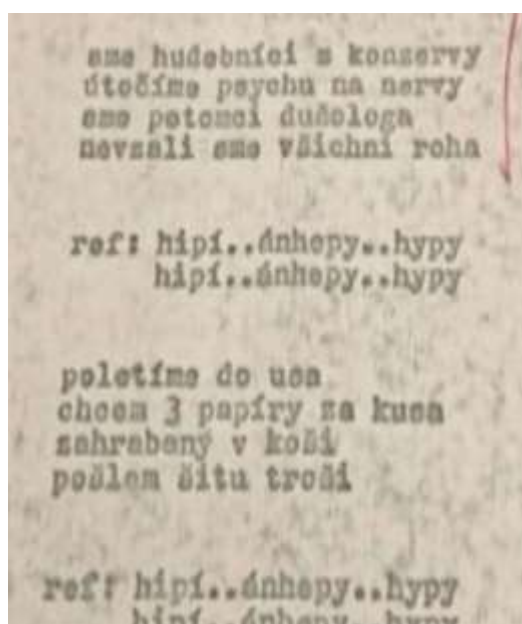

Příloha č. 4

Jedna z mnoha dobových reakcí v tisku na proces s Plasty,
otištěná v Rudém právu dne 24.9. 1976

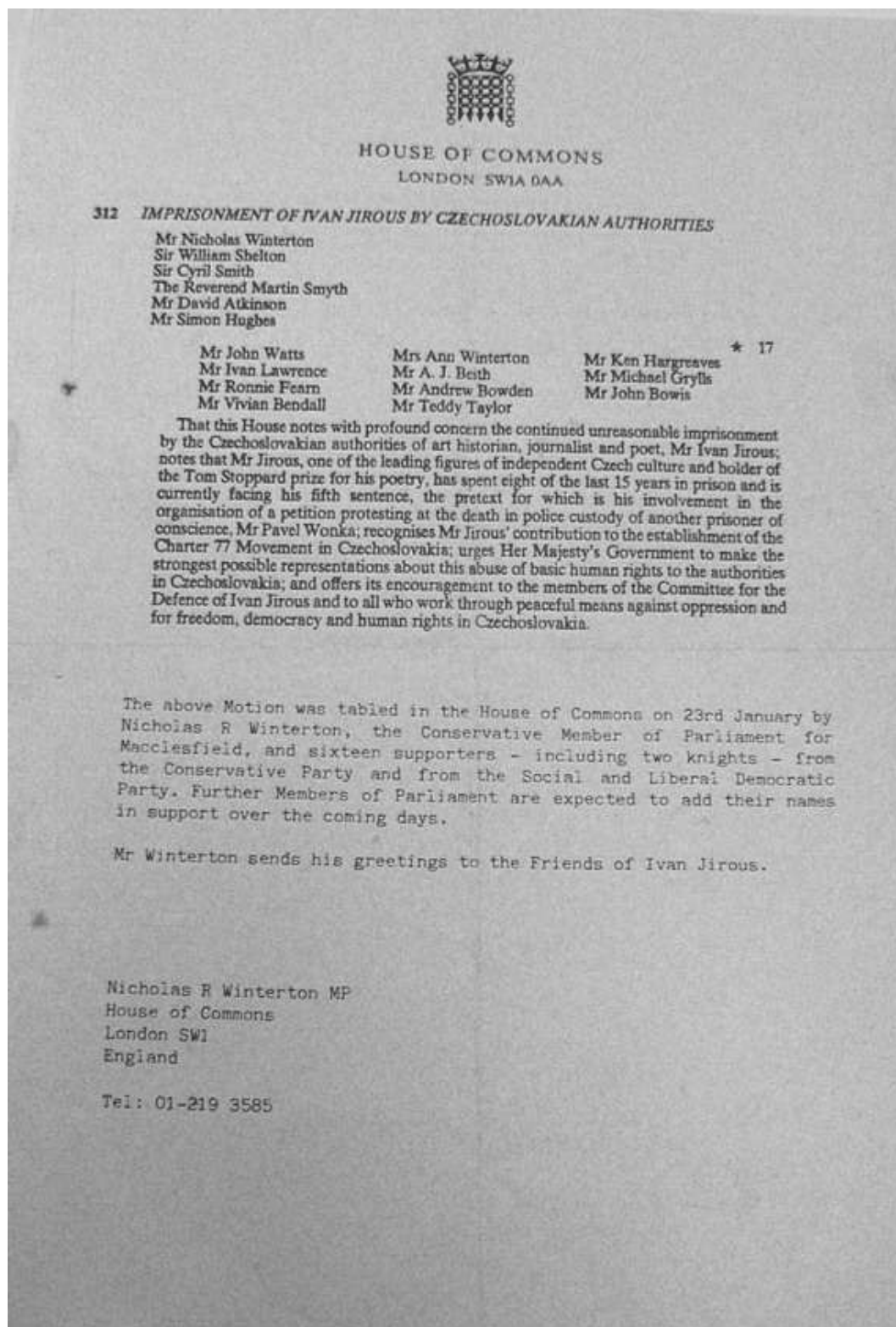

Ukázka textu režimem "verbálně nepovolené" písně (autor Pavel
Zajíček, skupina DG 307)

Příloha č. 6

Iniciativa členů britské Dolní Sněmovny vyzývající k propuštění Ivana Martina Jirouse

Příloha č. 7
Zakládající prohlášení VONS z 27. dubna 1978

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

V duchu poselství Charty 77 a v souladu s její snahou podporovat vznikání ušších pracovních společenství, zaměřených k jejím dílčím úkolům, rozhodli jsme se - po několika měsících předběžné práce - ustavit "Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných". Cílem tohoto Výboru je sledovat případy osob, které jsou trestně stíhány či vězněny za projevy svého přesvědčení nebo které se staly obětmi policejní a justiční svévolie. Budeme s těmito případy seznamovat veřejnost i úřady a podle svých možností pomáhat postiženým osobám. Chceme přitom spolupracovat s každým, u nás i v zahraničí, kdo projeví o spolupráci zájem. Žádáme zároveň občany, aby nás /nejraději osobně/ na takové případy upozorňovali. Věřím, že působení našeho výboru přispěje k tomu, aby lidé nebyli nespravedlivě pronásledováni a vězněni.

V Praze 27. dubna 1978

ing. Rudolf Battěk, Křižíkova 78, Praha 8
Otta Bednářová, Novodvorská 416, Praha 4
Jarmila Belíková, Novovysočanská 12, Praha 9
dr. Václav Benda, Karlovo nám. 18, Praha 2
Jiří Dienstbier, Podskalská 8, Praha 2
Václav Havel, U dejkického rybníčku 4, Praha 6
Přemysl Janýr, Dlouhá 29, Praha 1
Klasieta Ledererová, Bílinská 496, Praha 9
Václav Malý, nám. Republiky 35, Pilsen
Ivan Medek, Janáčkovo náměstí 49, Praha 5
Dana Němcová, Ječná 7, Praha 2
dr. Ludvík Pacovský, Washingtonova 9, Praha 1
Jiří Ruml, Kramelská 104, Praha 10
dr. Gertruda Sekaninová-Čákrtová, Šároeká 67, Praha
Anna Šabatová, Anglická 8, Praha 2
dr. Jan Tesář, Kallabova 29, Brno
Petr Uhl, Anglická 8, Praha 2

Příloha č. 8

Mluvčí Charty 77, 1979 - stojí V. Havel, J. Dienstbier, L. Hejdánek, V. Benda; sedí J. Hájek, Z. Tominová

Příloha č. 9

Jaroslav Šabata (soukromý archiv Anny Šabatové a Petra Uhla)

Příloha č. 10

Zpráva Václava Havla o policejním zásahu proti setkání československých a polských disidentů na Cestě československo-polského přátelství v Krkonoších, plánovanému na 1. října 1978

157330

Československo-polská policejní akce na Cestě československo-polského přátelství

Dne ~~XXXX~~ 1.10.1978 se měla uskutečnit třetí pracovní schůzka členů KOR z Polska a signatářů Charty 77 z Československa. Orgány polské a československé policie se tentokrát o plánovanou schůzku dozvěděly, vypátraly i místo, kde se měla konat, a rozhodly se schůzku zmařit. Místo setkání - Cesta československo-polského ~~xxxxxxx~~ přátelství v Krkonoších - bylo obsazeno mnoha desítkami pracovníků polské UB a MO a československé StB i uniformovanými příslušníky SNE; tyto orgány měly k dispozici mnoho aut vybavených radiovou technikou. Sledována byla i blízká horská rekreační střediska, lanové dráhy a ny československé straně přístupové cesty k Lužní boudě a k Obří boudě. Všichni turisté, pohybující se v blízkosti Cesty přátelství, byli legitimováni. Tato koordinovaná akce policejních orgánů obou států vyvolala značnou pozornost turistické veřejnosti. Z československé strany se schůzky chtěli zúčastnit mluvčí Charty 77 Jaroslav Šabata, signatáři Jiří Němec, Pavel Landovský, Rudolf Battěk, Václav Havel a Jiří Bednář a dále student Tomáš Petřivý. Všichni se pokusili různými způsoby dostat na místo schůzky, někteří však byli policií zadrženi a ostatní se z blízkosti místa setkání sami vzdálili, když viděli, že schůzka je zmařena. Jiří Bednář byl několik hodin internován a vyslýchán v Es. kiosku u bývalé obří boudy, odkud měl možnost vidět, jak polská bezpečnost zadržela členy KORu Adama Michnika, Jana Litvinského a Piotra Miastkého. Jaroslav Šabata, Jiří Němec a Tomáš Petřivý byli zadrženi v blízkosti lanovky na Sněžku a pak drženi na okreku VB v Peci. Policejní orgány se k nim chovaly velmi hrubě, až brutálně, a je zjištěno, že mluvčího Charty 77 Jaroslava Šabatu bily. Tomáš Petřivý byl odvezen do cely předběžného zadrženi v Žacléři, odkud byl odvezen do cely předběžného zadrženi v Žacléři, odkud byl po padesáti hodinách propuštěn. ~~XXXXXXXXXX~~ Do dneška/3.října/ do 22 hod. nejsou o Jiřim Němcovi a Jaroslavu Šabatovi žádné zprávy.

Celá tato ~~xxxx~~ policejní akce byla nezákonným omezením osobní svobody občanů. Rozvíjející se spolupráci polských a československých zástupců lidských práv namáhá přirozeně narušit.

VÁCLAV HAVEL

Příloha č. 11

Sdělení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných č. 76 o průběhu odvolacího řízení ve věci Jaroslava Šabaty u Krajského soudu v Hradci Králové konaném 16.2. 1979

Sdělení č. 76 /Rozsudek nad Jaroslavem Šabatou je pravomocný/ 4216A
3773

Senát krajského soudu v Hradci Králové, jemuž předsedal JUDr. Jiří Slezák, zamítl dne 16. února 1979 odvolání Jaroslava Šabaty proti rozsudku okresního soudu v Trutnově, jak jsme už oznámili /viz naše sdělení č. 67/, a tímto rozsudkem Jaroslav Šabata uznán vinným spácháním trestného činu zločinu na veřejného činitele /§ 196 odst. 2 tr.z./ a odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání devíti měsíců v II. nápravně výchovné skupině. Rozsudek nabyl nyní právní moci.

Ačkoliv soud rozhodoval o odvolání ve veřejném zasedání, byla účast veřejnosti prakticky vyloučena. Do soudní síně byla vpuštěna jen dcera Jaroslava Šabaty. Dále byl přítomen jeho syn Jan jako odvolatel. Soud se po poradě usnesl, že snacha a set Jaroslava Šabaty, stejně jak jeho důvěrnice Mária Zdena Románová, nebudou do soudní síně vpuštěni, i když tam zbývala dvě volná místa. V soudní budově se shromáždilo asi dvacet přátel Jaroslava Šabaty a tři zahraniční novináři, jině byl rovněž znemožněn vstup do soudní síně, přestože se ho domáhali. V budově bylo několik desítek policistů, kteří přítomně tajně fotografovali a po odchodu ze soudní budovy je sledovali i při obědě v Motorestu u Hradce Králové. Již před zasedáním soudu byli na čtvrt hodiny zastaveny tři automobily, v nichž přijížděl obhájce, zahraniční novináři a přátelé Jaroslava Šabaty.

Při veřejném zasedání byl přečten rozsudek okresního soudu a odvolání Jaroslava Šabaty, které připravil jeho obhájce JUDr. Josef Danisz. V devíti-stránkovém odvolání poukázal na zjevné rozpory ve výpovědích příslušníků a na rozpory mezi výpověďmi a úředním záznamem o události. Odvážlivě přesvědčivým způsobem přikazuje nevíci obžalovaného a neudržitelnost obžaloby. Dále bylo čteno odvolání Jana Šabaty. Totéž byl konstatován obsah spisů předcházejícího soudního řízení. Konečné návrhy přednesli postupně obhájce JUDr. Danisz a Jan Šabata, kteří navrhli zrušení rozsudku, dále krajský prokurátor, který navrhoval odvolání zamítnout a konečně Jaroslav Šabata, který v závěrečné části svého návrhu uvedl přibližně toto:

"Totéž rozsudek hovoří o vysoké společenské nebezpečnosti mého jednání, musím říci: To, co jsem udělal ve spravedlivém KNEVU, že jsem totiž vytal políček mladému ješitnému příslušníkovi VB, nespůsobilo společnosti žádnou škodu. Naopak, dá-li soud za pravdu obžalobě a nevezme-li v úvahu obhajobu, půjde o společensky škodlivé rozhodnutí, neboť bude znamenat podkopávání právního řádu a právních jistot a rozhodně nepřispěje k vyhování právního vědomí občanů."

Senát složený ze tří soudců z povolání poporadě vynal usnesení, jině zamítl odvolání Jaroslava Šabaty i Jana Šabaty jako nedůvodné. Po skončení soudního řízení bylo Jaroslavu Šabatovi povoleno hovořit pět minut se žijícími blízkými.

Jaroslav Šabata by měl být propuštěn na svobodu 1. července 1979. V prosinci 1976 byl podmíněně propuštěn na svobodu za tehdejšího šest a půl letého trestu za údajné podvracení republiky su byl tehdy prominut sbytek v trvání 18 měsíců, který byl podmíněně odložen na tři roky. Vzhledem k tomu existuje reálné nebezpečí, že tento sbytek trestu může být nyní proměněn v nepodmíněný trest. O tom může rozhodnout soud, který Jaroslava Šabatu v roce 1976 podmíněně propustil - obvodní soud pro Prahu 6. Otrápkuje se proto na světovou veřejnost, aby neustávala v solidárních projevech a nespravedlivě odsouzeným mluvčím Charty 77.

16. února 1979 Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Příloha: Odůvodnění konečného návrhu Jana Šabaty

Příloha č. 12

Příloha ke Sdělení VONS č. 76 obsahující konečný návrh Jana Šabaty přednesený u odvolacího řízení s jeho otcem Jaroslavem Šabatou

Příloha: Konečný návrh přednesený Janem Šabatou při odvolacím řízení

93/83
7077

● Vážený pane předsedo, vážený soude,
je to poprvé v mém životě, kdy jsem si svoji Peč napsal. Doufám, že situace, kdy je souzen můj otec za něco, o čem se domnívám, že nespáchal, moje počinání ospravedlnuje. Podal jsem odvolání, protože jsem byl přítomen soudnímu jednání první instance a mám k rozhodnutí příslušného soudu zásadní výhrady. Podal jsem je také proto, že jako syn Jaroslava Šabaty mohu podat hodnověrné svědectví o jeho osobnosti a zásadách. Nechtěl bych se omlouvat případ po právní stránce. K tomu je zde povolán otcův advokát, proto budu hovořit o svém obžalovaném otcivějším pane předsedo, když šachovk a někým kije řadu let v jednom bytě, když ho zná ve chvílích klidu i rozčílení.

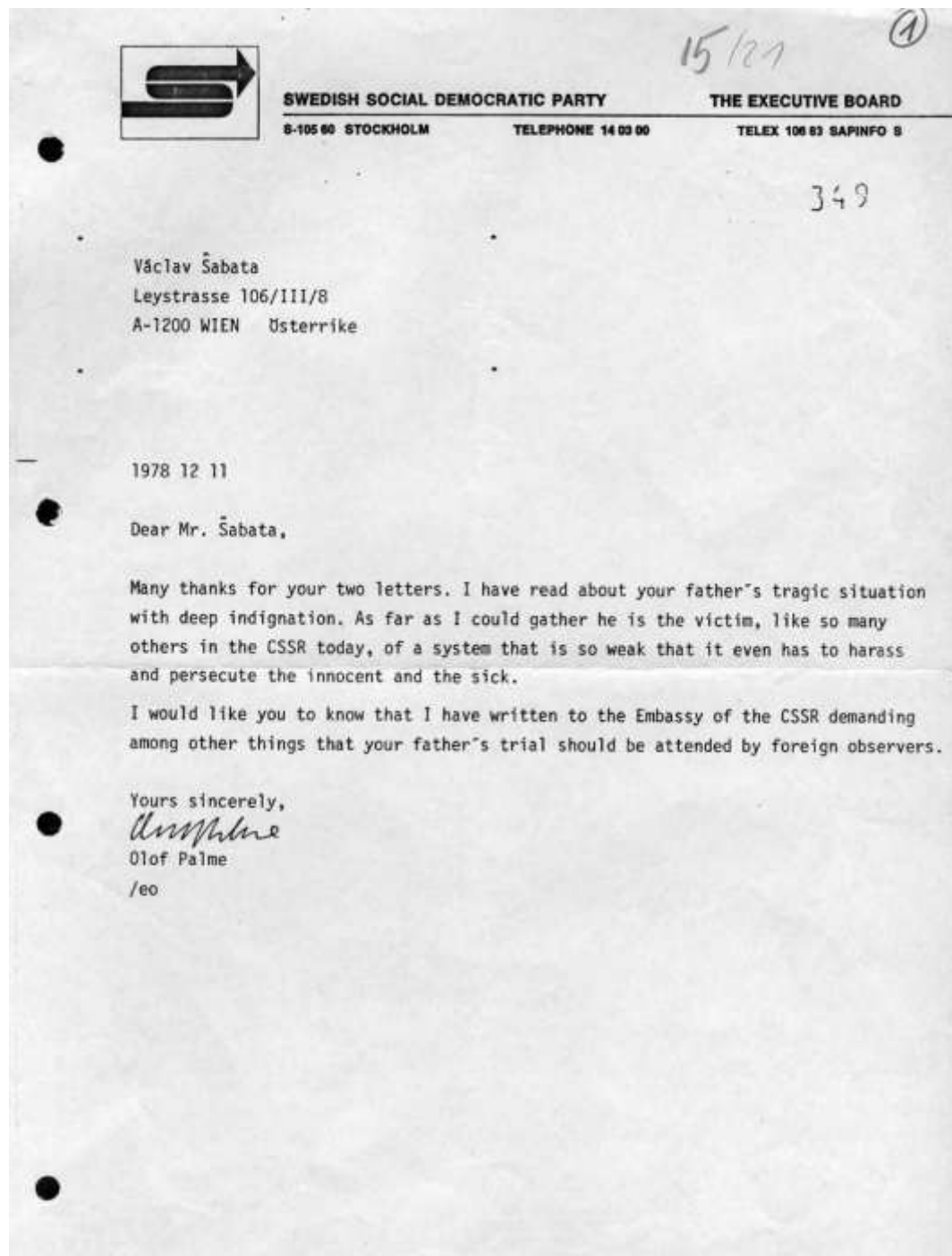
● Máte hodnověrně svědčit o jeho charakteru, způsobu reakcí, způsobech zvyklostech a vyjadřování.

● Prohlašuji proto jasně a srozumitelně, s nejpevnějším přesvědčením o pravdivosti otceví otcovy výpovědi, že otec nikdy nemohl říci nadávku "Ty kurvo esenbácká". Nemá k tomu předpoklady, jako nemá předpoklady stát se mistrem světa ve vzpírání těžké váhy. Proč je to možné teoreticky, ale ne prakticky. Proč? Otec byl vychován v křesťanské rodině, a i když se vyvíjel v ateistu a dialektického materialistu, etické kořeny křesťanské morálky v něm zarostly příliš hluboko, aby mohly Janem vymizet. Mohu to posoudit tím spíše, že já sám jsem o generaci mladší a byl jsem vychován k ateismu a materialistickému světovému názoru. Otec, až mi to promine, má na vyjadřování až puritánský nápor. Mnohokrát se mi stalo, že když jsem vypustil a dal nějaké hrubé slovo, stažilo např. "vůl" nebo "bíbeo" a k tomu ještě nikoli ale míněné, reagoval na mě výčitkou a napomenutím, i když v jeho stylu jasně např. "Bo, no, synu", nebo podobně. Hrubé vyjadřování je na cizí a vždy se na zjevně přičilo. Ani silácké Peči nemá rád. Mladná bych nepochyboval, když byl obviněn a nadávky "Ty darebáku", a, když odmítl o tomto bodě vyprávět. Ale "Ty kurvo esenbácká" nemohl říci, protože k tomu není uspěšen. A protože to neřekl, proto se tak vášnivě tomuto nařčení brání. Otec nemá důvod lhát, protože jediné, co ho má ubránit je pravda. Nemá důvod zapírat, protože nikom mimo sebe nemá ublížit. Nemá lhát, protože se se přiznal k políčku, který sám o sobě, dýchá dle okolností za jakých byl dán, je důvodem k daleko vyššímu trestu. Vyprávěl od začátku stejně, nesnil výpověď, bránil se holou pravdou. Mohlo by se zdát, že není tím, že dal fauku, a mezi jeho odmítnutím nařčení z nadávky je rozpor. Je a jednoho vyplývá druhé. Není to tak. Každý člověk, který se cítí být člověkem, a který má lidskou důstojnost, si tuto důstojnost musí hájit, aby udržel tím čím je. Jsou určité hranice, za které nemá jít. Člověk snese mnoho, ale ponižování své důstojnosti nemá snést. Otec se nebránil fyzického nářím, nebránil se osobní prohlášením. Tou fackou řekl dost nemyšleným ponižování lidské důstojnosti. A ne jenom své ale všech těch, kteří se nedokáží bránit, a přesto chtějí být lidmi. Chápu jeho počinání a souhlasím s ním. Člověk, který uhodí z těchto důvodů, nedoprovodí úder nadávkou, protože ví, co je to ponižování a nesmí se na stejnou úroveň, aby oplácel ponižování ponižováním. V soudním jednání v první instanci byla facka brána jako vedlejší, nadávka jako hlavní. Plyně to se samotné žaloby. Co je smyslem této změny? Nevím. Ví, ale jaký důsledek má tato změna. Tím, že je opomíjeno to, co se stalo, i když jinak než tvrdí svědčí příslušníci, tím, že je kladen důraz na něco, co se dle logiky věci a mého pevného přesvědčení nestalo, sní se celý charakter případu. Jsem přesvědčen, že otcí nejde o trest odnětí svobody, nakonec, je politikem v opozici a má riziko tohoto postoje, jde mu o něco daleko důležitějšího, jde mu o lidskou pověst a jeho politickou hrdost. Jde mu o samé základy jeho bytí. V dějinách se mnohokrát ukázalo, že většina nemají mít vždy pravdu. A já jsem přesvědčen, že v tomto případě je pravda na straně mého otce. Doufám, že vážený soud pečlivě zváží všechny okolnosti, že nedopustí, aby rozsudkem udělal z otce někoho jiného než je, protože až je jakýkoli, je v první řadě šestý občan a člověk. Navrhují proto, aby soud stáhl rozsudek první instance a obžalovaného sprostil obžaloby.

Jan Šabata, Brno, Havlíčkova 53, odvolatel

Příloha č. 13

Dopis předsedy švédské sociální demokracie Olofa Palmeho Václavu Šabatovi obsahující informace o krocích podnikutých na podporu otce z 11.12. 1978

Příloha č. 14

Leták s výzvou k účasti na mítinku v Paříži 29. ledna 1979 za osvobození Jaroslava Šabaty a dalších politických vězňů s informací o chystaném předání kopií telegramů na podporu Šabaty, které byly zasílány Jiřímu Pelikánovi a československému velvyslanectví

MEETING INTERNATIONAL CONTRE LA REPRESSION

**LUNDI 29 JANVIER, 20 H 30, Grande salle de la MUTUALITE
24, rue Saint-Victor, 75005 Paris, métro Maubert-Mutualité**

« *L'être humain n'est pas un chien. L'être humain doit vivre libre...* » Voilà ce que le camarade Jaroslav Sabata a jeté à la face de ses juges, le 11 janvier, devant le tribunal de Hradec-Kralové qui venait de le condamner à 9 mois de prison.

« *Mais n'avez-vous donc pas compris la leçon de votre précédente condamnation ?* », s'écrie le bureaucrate en toge d'hermine ?

« *Si, j'ai compris la leçon, et je sais que je continuerai à parler bien haut, comme je l'ai toujours fait* », a répliqué Sabata.

Vieux militant communiste opposé au stalinisme dès les années 1950, l'un des trois députés au Parlement fédéral tchécoslovaque à voter contre le « diktat de Moscou » fin août 1968, élu membre du CC du PC tchécoslovaque par le XIe Congrès clandestin, Jaroslav Sabata a déjà été condamné en août 1972 à six ans de prison, puis libéré fin 1976 avec Jiri Müller, à la suite d'une vaste campagne internationale.

Désigné début avril 1978 comme porte-parole de la Charte 77, arrêté le 1er octobre alors qu'il se rendait, sur la frontière polono-tchèque, à la troisième réunion commune du KOR et de la Charte 77, le voilà condamné une nouvelle fois à 9 mois de prison.

Sabata refuse de plier. Il ne s'incline pas. Il tient tête à ses juges.

À la tribune de la Mutualité, Jiri Pelikan recevra la copie des 500 premiers télégrammes adressés à l'ambassade de Tchécoslovaquie par des milliers de travailleurs, de militants et de jeunes qui, refusant toutes les raisons d'Etat et toutes les tutelles bureaucratiques, exigent :

LIBERTE POUR JAROSLAV SABATA !

« *L'être humain n'est pas un chien. L'être humain doit vivre libre...* »

Le peuple basque a repoussé massivement la camisole de force que la monarchie franquiste veut lui imposer sous le nom de Constitution.

Voilà pourquoi les militants basques sont pourchassés, emprisonnés, torturés dans les prisons de Juan Carlos. Les représentants des Comités pour l'amnistie, pour la libération des prisonniers politiques basques seront, à la tribune de la Mutualité, les porte-parole du combat de tout le peuple basque pour son indépendance et sa liberté.

LIBERTE POUR LES MILITANTS DE L'INDEPENDANCE DU PAYS BASQUE

**LIBERTE POUR LES MILITANTS DE CATALOGNE, DE GALICE
POUR TOUS CEUX QUI VEULENT EN FINIR AVEC LA MONARCHIE
ET LES INSTITUTIONS REPRESSIVES HERITEES DU FRANQUISME !**

**LIBERTE EN FRANCE, POUR LES MILITANTS BASQUES
QUI DOIVENT BENEFICIER DE TOUTES LES GARANTIES
ET DU STATUT DE REFUGIES POLITIQUES !**

PRENDRONT LA PAROLE,

sous la présidence de Pierre LAMBERT, du comité central de l'Organisation communiste internationaliste (pour la reconstruction de la IVe Internationale) :

Carmelinda PEREIRA, député socialiste indépendant (Portugal)

Edmund BALUKA, ancien dirigeant du comité de grève de Szczecin en janvier 1971 (Pologne)

Jordi GIL, dirigeant de l'Esquerra Nacional de Catalogne (Espagne)

F. GUILLAUME, sénateur du Parti socialiste (Belgique)

Tom LITTERICK, député du Labour Party (Angleterre)

Michael MULLEN, Secrétaire général, Irish Transport and General Workers Union (Irlande)

Un représentant du Sinn Féin (Mouvement républicain irlandais)

Un représentant des Comités pour l'amnistie du Pays Basque et leur avocat Mr Miguel CASTELLS

Ricardo NAPURI, secrétaire général du Parti ouvrier marxiste révolutionnaire (section péruvienne du Comité d'organisation pour la reconstruction de la IVe Internationale), député du FOCEP (Front ouvrier paysan étudiant et populaire) à l'Assemblée constituante (Pérou)

Jiri PELIKAN, dirigeant de l'Opposition socialiste tchécoslovaque

RIZQUEZ, secrétaire général pour la Catalogne de l'Union générale des travailleurs (Espagne)

Rupert SCHROETER, ancien prisonnier politique en RDA, expulsé en RFA (Allemagne)

Mr Yves DECHEZELLES, avocat, défenseur de Philippe Ries en Pologne

Alexandre HEBERT, secrétaire général de l'UD FO de Loire-Atlantique

Philippe RIES, militant de l'OCI